BDO-BENCHMARK NEDERLANDSE GEMEENTEN 2022

TEKORTEN NEMEN AF, UITDAGINGEN GROTER

Incidentele voordelen maskeren structurele problematiek

nieuwe
perspectieven

BDO

Inhoud

3 Voorwoord
4 Feiten & cijfers
10 Conclusies en aanbevelingen
18 Aanleiding, aanpak en verantwoording van het onderzoek
22 Financiële performance
30 Rondetafelgesprek
36 Begroting 2022
42 Het sociaal domein
52 Bedrijfsvoering
60 Corona
68 Financiële Stresstest Gemeenten van BDO
78 Branchegroep Overheid van BDO

8
Sharon Dijksma, burgemeester Utrecht

40
Jisse Otter, wethouder financiën gemeente Emmen

50
Johan Hamster, wethouder financiën gemeente Stadskanaal

58
Jasper Nieuwenhuizen, wethouder financiën gemeente Langedijk

64
Erik Wessels, wethouder financiën gemeente Rijssen-Holten

Deze publicatie is zorgvuldig voorbereid en tot stand gekomen, maar is in algemene bewoordingen gesteld en bevat alleen informatie van algemene aard. De in deze publicatie opgenomen informatie kan komen uit algemeen verkrijgbare bronnen, zodat wij niet kunnen instaan of verantwoordelijk gehouden kunnen worden voor de juistheid, volledigheid en actualiteit van de gebruikte informatie en de wijze waarop deze informatie in de publicatie is verwerkt. Daarbij bevat deze publicatie geen advies voor concrete situaties, zodat uitdrukkelijk wordt afgeraden om zonder advies van een deskundige op basis van de informatie in deze publicatie te handelen, na te laten of besluiten te nemen. Voor het verkrijgen van een advies dat is toegesneden op uw concrete situatie, kunt u zich wenden tot BDO Accountants & Adviseurs of een van haar adviseurs. BDO Accountants & Adviseurs, de met haar gelieerde partijen en haar adviseurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor schade die het gevolg is van handelen, nalaten of het nemen van besluiten op basis van de informatie in deze publicatie.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op enige andere wijze, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

© BDO januari 2022

nieuwe inzichten

nieuwe perspectieven

Positief resultaat vooral gevolg van incidentele voordelen

Hoe is het gesteld met de financiële positie van gemeenten? Dat is de centrale vraag in deze benchmark. Om die te beantwoorden, heeft BDO wederom alle Nederlandse gemeenten langs de financiële meetlat gelegd om zo tot een ranking per gemeente te kunnen komen. Hierbij hebben we gebruikgemaakt van de cijfers uit de gepubliceerde jaarrekeningen over 2020.

2020 was in financieel opzicht voor veel gemeenten geen slecht jaar. Het positieve resultaat van alle gemeenten gezamenlijk was € 4,6 miljard terwijl dit in 2019 nog € 747 miljoen verlies was. Het resultaat is grotendeels te verklaren doordat 44 gemeenten profiteerden van de verkoop van Eneco-aandelen ter waarde van € 4,1 miljard. Naast deze winnaars zijn er echter ook verliezers. Nog steeds 36% van de gemeenten sloot af met een tekort. De onderlinge verschillen tussen de 355 gemeenten zijn dan ook groot.

Daarnaast lijkt het mooie resultaat vooral het gevolg van incidentele voordelen. Het Rijk heeft bijvoorbeeld extra incidentele middelen voor jeugdzorg beschikbaar gesteld en de effecten van corona ruimschoots gecompenseerd. Maar wij zien ook duidelijk een onderliggend patroon van achterblijvende activiteiten en investeringen. Weliswaar blijft er daardoor onder de streep meer geld over, maar ondertussen verschraalt het openbaar bestuur. Het weer op peil brengen van het investeringsniveau vraagt veel inzet van gemeenten.

Dit is overigens niet de enige uitdaging. Nederland staat voor grote maatschappelijke opgaven zoals de energietransitie, de digitalisering van de samenleving en enorme uitdagingen in de woningbouw. Het recente regeerakkoord bevestigt dit en de rol van gemeenten bij deze opgaven is cruciaal. Gemeenten moeten hiervoor nauw samenwerken met het Rijk, provincies, woningbouwcorporaties, zorginstellingen en het bedrijfsleven. Daarbij is meer behoefte aan sturing op basis van vertrouwen, en minder op basis van controle. Over de energietransitie en de rol die gemeenten daarbij kunnen vervullen gingen we in gesprek met Sharon Dijksma, burgemeester van de gemeente Utrecht. Het interview met haar leest u in deze publicatie.

Als we uitgaan van de begrotingen voor 2022 dan verwachten gemeenten nog steeds een tekort van € 1 miljard. Maar de vraag is of dit een betrouwbare raming is. Uit ons onderzoek blijkt dat begrotingen van de afgelopen jaren onvoldoende voorspelbaar waren.

Natuurlijk staan de cijfers niet op zichzelf. Elke gemeente heeft haar eigen verhaal en daarom hebben we een aantal bestuurders gevraagd om een toelichting bij hun resultaten. Nieuw dit jaar is de rondetafeldiscussie die we organiseerden; een (digitale) bijeenkomst waarbij we in gesprek gingen met een brede vertegenwoordiging vanuit Nederlandse gemeenten. Om alvast de eerste uitkomsten van onze benchmark te verdiepen, maar ook om in gesprek te gaan over de uitdagingen waarvoor het lokale bestuur zich gesteld ziet. Die zijn groter dan ooit, zo blijkt. En hoewel de deelnemers soms van mening verschilden, waren ze het over één ding eens: er is een sterke behoefte aan financiële stabiliteit.

Wij wensen u veel leesplezier en waardevolle inzichten.

Rob Bouman
Voorzitter branchegroep Overheid van BDO
www.linkedin.com/company/bdo-nederland

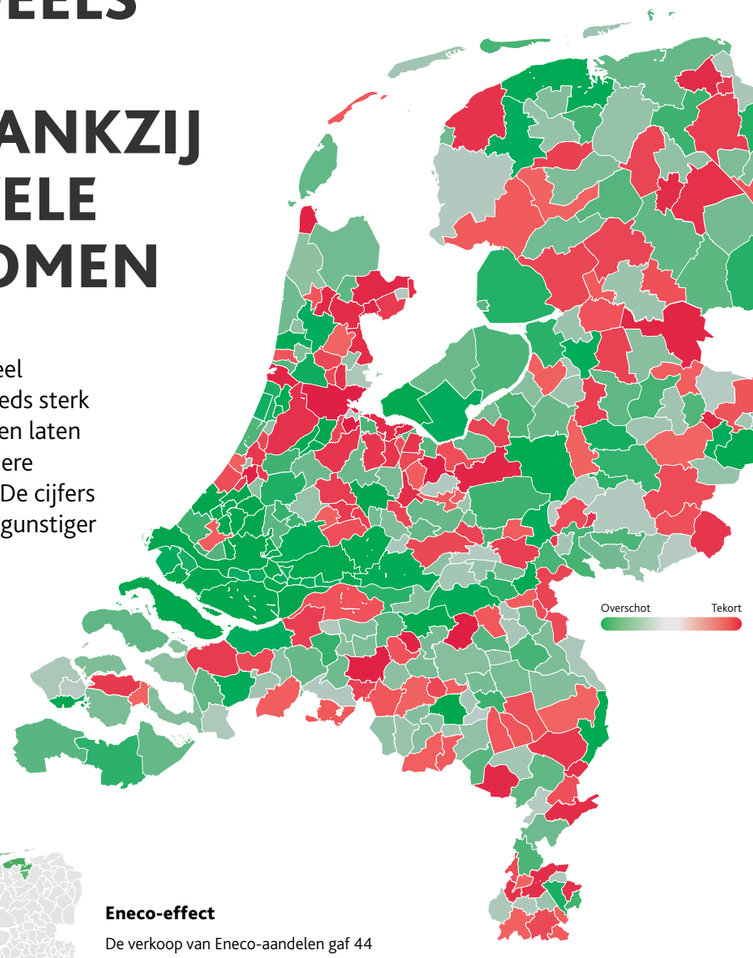
‘Grote verschillen tussen gemeenten’

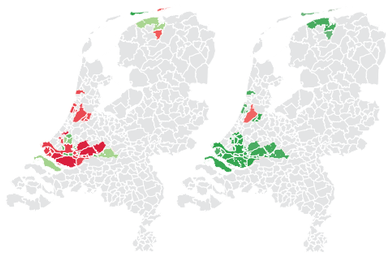

Rob Bouman

GROTENDEELS ZWARTE CIJFERS DANKZIJ INCIDENTELE GELDSTROMEN

Het gemeentelijke financiële landschap van 2020 kleurt veel minder rood, maar is nog steeds sterk verdeeld. Sommige gemeenten laten riante overschotten zien, andere kampen met flinke tekorten. De cijfers lijken over de brede linie een gunstiger beeld te tonen dan in 2019.

Maar als we verder inzoomen, zien we dat deze vooral het gevolg zijn van incidentele geldstromen door de verkoop van Eneco-aandelen en coronasteun. Tegelijkertijd zijn de structurele tekorten in bijvoorbeeld het sociaal domein nog verre van opgelost.

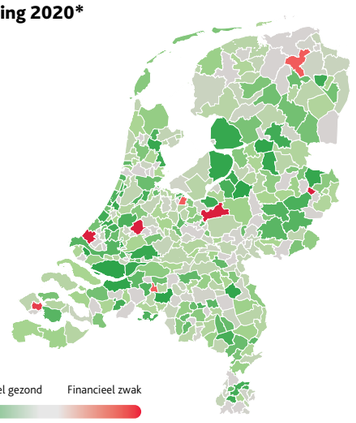

Eneco-effect

De verkoop van Eneco-aandelen gaf 44 gemeenten een enorme financiële injectie van in totaal € 4,1 miljard. Die is vooral zichtbaar in een aantal Zuid-Hollandse gemeenten. Koploper is Rotterdam; die gemeente ontving € 1,1 miljard.

Ranking 2020*

* Deze ranking is gebaseerd op de gepubliceerde jaarcijfers van 355 gemeenten over 2020.

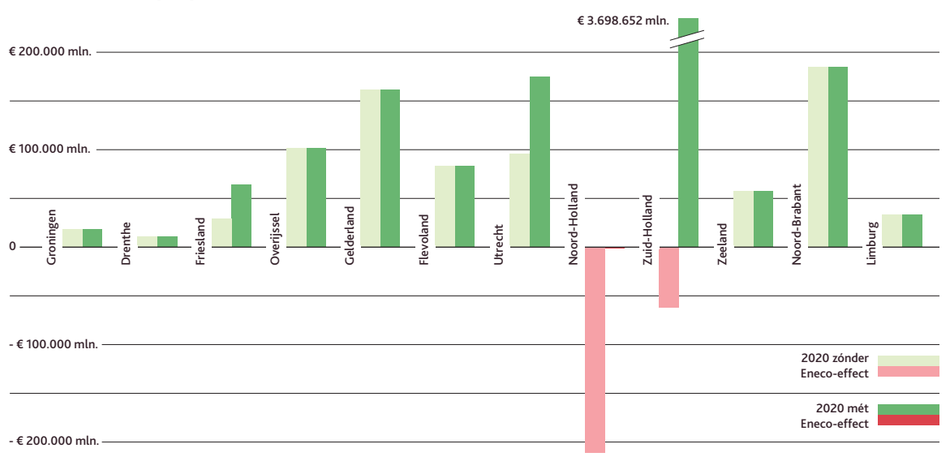
De financiële stabiliteit van de Nederlandse gemeenten in één oogopslag: de kleuren op de kaart laten zien hoe elke gemeente scoort in haar eigen groottecategorie.

Lichte stijging solvabiliteit, schuldquote daalt fors

De gemiddelde solvabiliteit van gemeenten daalde enkele jaren achtereen, maar liet in 2020 weer een stijging zien: van 34% in 2019 naar 34,8% in 2020. De nettoschuldquote daalde fors: van 49% in 2019 naar 42% in 2020.

Grote verschillen per provincie

Vrijwel alle provincies scoren positief, Noord- en Zuid-Holland zouden er beduidend anders uitzien zonder het Eneco-effect.

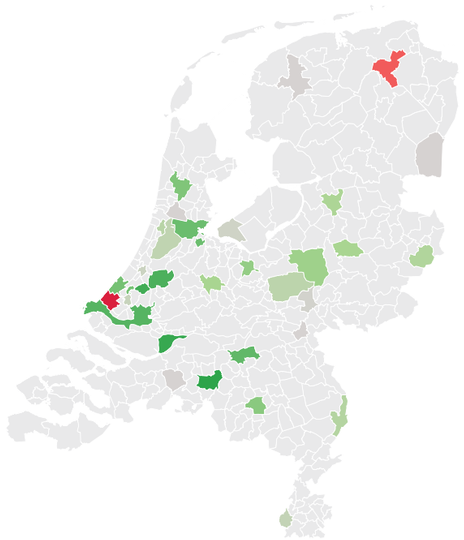
De top 3 financieel meest gezonde gemeenten

	> 100.000		50.000-100.000		25.000-50.000		< 25.000	
1	Tilburg	221.947	Hoeksche Waard	88.047	Epe	33.198	Brielle	17.439
2	Dordrecht	119.115	Capelle aan den IJssel	67.319	Moerdijk	37.185	Staphorst	17.261
3	Zoetermeer	125.267	Leidschendam-Voorburg	76.433	Dronten	42.011	Sint Anthonis	11.691

De 3 financieel minst gezonde gemeenten

	> 100.000		50.000-100.000		25.000-50.000		< 25.000	
1	Westland	111.382	Barneveld	59.992	Bodegraven-Reeuwijk	35.278	Borne	23.668
2	Groningen	233.273	Bergen op Zoom	67.514	Middelburg	48.964	Eemnes	9.362
3	Zaanstad	156.901	Sittard-Geleen	91.743	Dongen	26.368	Brummen	20.884

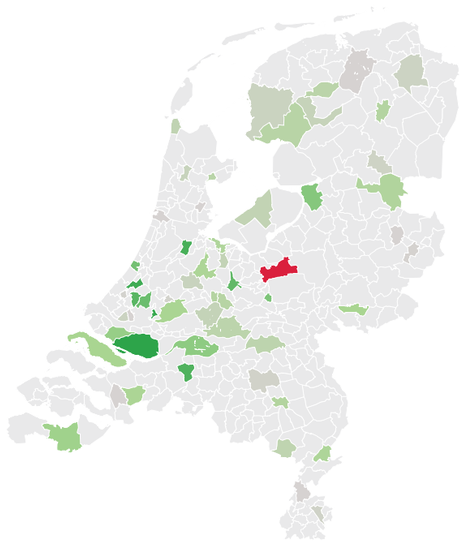
GEMEENTEN MET **>100.000** INWONERS

De categorie gemeenten met >100.000 inwoners telt 32 gemeenten met in totaal 6.586.139 inwoners (38% van de totale Nederlandse bevolking). Gemiddeld scoren ze in deze ranking een 8,0. Dat is iets lager dan het landelijk gemiddelde van 8,1.

De best scorende gemeente in deze categorie is **Tilburg** met een 10. De slechtst scorende gemeente is **Westland** met een 5,3.

GEMEENTEN MET **50.000-100.000** INWONERS

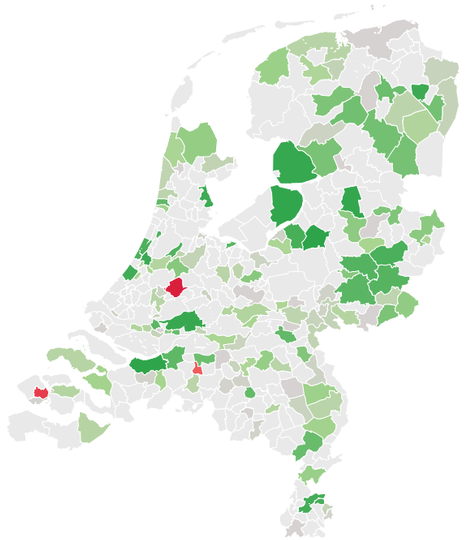
De categorie gemeenten met 50.000-100.000 inwoners telt 56 gemeenten met in totaal 3.775.616 inwoners (22% van de totale Nederlandse bevolking). Gemiddeld scoren ze in deze ranking een 7,8. Dat is lager dan het landelijk gemiddelde van 8,1.

De best scorende gemeente in deze categorie is **Hoeksche Waard** met een 10. De slechtst scorende gemeente is **Barneveld** met een 5,1.

Financieel gezond — Financieel zwak

De financiële stabiliteit van de Nederlandse gemeenten in 2020: de kleuren op de kaart laten zien hoe elke gemeente scoort in haar eigen groottecategorie. Zie pagina 69 en verder voor de gedetailleerde ranking inclusief alle kengetallen per gemeente.

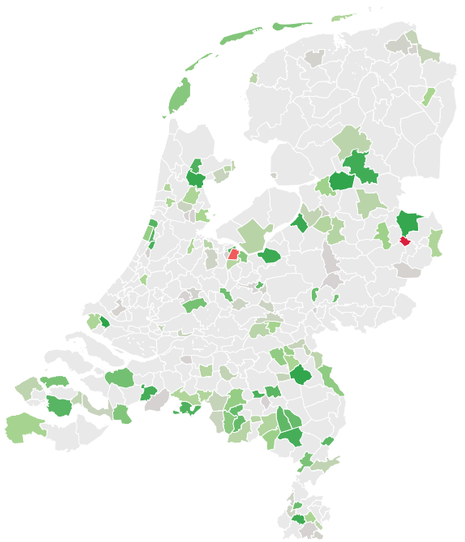
GEMEENTEN MET **25.000-50.000** INWONERS

De categorie gemeenten met 25.000-50.000 inwoners telt 140 gemeenten met in totaal 4.961.708 inwoners (28% van de totale Nederlandse bevolking). Gemiddeld scoren ze in deze ranking een 8,1. Dat is gelijk aan het landelijk gemiddelde.

De best scorende gemeente in deze categorie is **Epe** met een 10. De slechtst scorende gemeente is **Bodegraven-Reeuwijk** met een 4,2.

GEMEENTEN MET **<25.000** INWONERS

De categorie gemeenten met <25.000 inwoners telt 127 gemeenten met in totaal 2.166.592 inwoners (12% van de totale Nederlandse bevolking). Gemiddeld scoren ze in deze ranking een 8,1. Dat is gelijk aan het landelijk gemiddelde.

De best scorende gemeente in deze categorie is **Brielle** met een 10. De slechtst scorende gemeente is **Borne** met een 3,4.

SHARON DIJKSMA, BURGEMEESTER UTRECHT OVER KLIMAATAMBITIES

‘Het gaat niet snel genoeg’

U was aanwezig op de klimaatconferentie in Glasgow en betoogde daar het belang van de inzet van steden om de klimaatdoelen te halen. Waarom?
‘Steden nemen een sleutelpositie in bij heel veel oplossingen. Denk aan het bouwen van duurzame (nieuwe) huizen, schone mobiliteit of het zorgen voor genoeg groen. In 2050 woont zo’n zeventig procent van de wereldbevolking in steden, terwijl de financiering voor duurzame oplossingen vanuit nationale overheden achterblijft.’

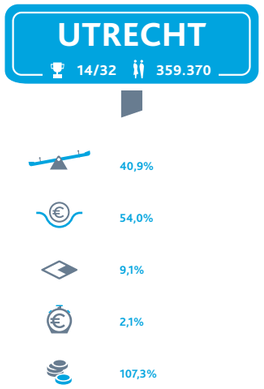
In het regeerakkoord van het net aangetreden kabinet staat dat er 35 miljard euro beschikbaar komt voor klimaatbeleid. Neemt dat uw zorgen over de betaalbaarheid weg?
‘We zijn heel blij dat het Klimaatakkoord zo’n prominente plek in het regeerakkoord heeft gekregen. Het is wel ontzettend belangrijk dat we goed gaan samenwerken tussen steden en Rijk om die agenda uitgevoerd te krijgen. We willen graag weten wat het Rijk nu precies van gemeenten verwacht en wat we voor het beschikbare bedrag moeten doen. Als we voor dat geld ook nieuwe taken – bijvoorbeeld op het terrein van stikstofproblematiek – toebedeeld krijgen dan wordt het ingewikkeld. Ik ben blij dat het nieuwe kabinet naar gemeenten – en mijn oproep in Glasgow – heeft geluisterd en ons in staat stelt het Klimaatakkoord uit te voeren, maar voor nieuwe taken is weinig ruimte.’

De financiële situatie van veel gemeenten was en is niet al te rooskleurig. Hoe kijkt u naar de financiële positie van gemeenten in relatie tot de uitdagingen die er liggen?
‘Dat is wel een zorg. Er is veel voor te zeggen om gemeenten verantwoordelijk te maken voor deze dossiers: ze staan dicht bij de burger en weten wat er speelt. En om de gebouwde omgeving klimaatneutraal te maken, kun je niet om gemeenten heen. Maar dan moet je ze wel in staat stellen dat te kunnen doen. Veel gemeenten hebben fors ingeteerd op hun vermogen om gaten te vullen. Dat betekent dat we heel precies moeten bekijken wat we met de beschikbare budgetten wel en niet kunnen doen. Dat vraagt om een secuur gesprek met het Rijk en met de hand aan de kraan voorwaarts gaan. Terwijl je eigenlijk graag tempo wilt maken.’

Het regeerakkoord spreekt ook over het ‘versterken van de uitvoeringskracht van Rijk en medeoverheden’. Is dat ook een geldkwestie?
‘Niet alleen. Dat gaat ook over expertise. Over de vraag of we samen de mens- en denkkracht wel op orde hebben om zo’n groot programma uit te kunnen voeren.’

Hoe voorkom je dat iedere gemeente zelf het wiel gaat uitvinden?
‘Onder andere door ervaringscijfers voor uitvoeringsgelden van het Klimaatakkoord landelijk te benchmarken, zodat gegevens breed beschikbaar komen. En we moeten blijvend en goed evalueren hoe gemeenten het doen en of ze uitkomen met de beschikbare middelen. Op die manier kun je tijdig ingrijpen en bijsturen. Gemeenten moeten dus heel transparant zijn.’

Zijn de klimaatambities haalbaar?
‘Ik weet niet zeker of we het halen in het tempo dat nodig is. Het gaat niet snel genoeg, maar voor tempo is wel draagvlak nodig. Terwijl de urgentie groot is. Klimaatverandering trekt zich niets aan van bestuurlijke processen.’

Legenda op pagina 19.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Na analyse en duiding van de cijfers, mede op basis van het rondetafelgesprek en interviews met diverse wethouders, secretarissen en financieel experts, trekken we **conclusies** en doen we **aanbevelingen**. Helaas moeten we constateren dat onder de streep - ondanks meevallende cijfers - de conclusies evenals vorig jaar reden tot zorg bieden. Daarbij zijn de uitdagingen groter dan ooit, zoals ook blijkt uit het regeerakkoord. Het is aan het Rijk en de gemeenten hier oplossingen voor te zoeken.

CONCLUSIES

Incidentele voordelen maskeren onderliggende problemen

De financiële parameters zien er voor gemeenten op het eerste gezicht in 2020 beter uit dan in 2019. Lieten gemeenten in 2019 gezamenlijk nog een tekort zien van € 747 miljoen, en verwachtten ze in 2020 een tekort van € 1,3 miljard, de realiteit is dat 2020 een positief resultaat laat zien: € 4,6 miljard. Ook de gemiddelde netto-schuldquote bij Nederlandse gemeenten laat een forse daling zien: van 49% in 2019 naar 42% in 2020. Dit, terwijl gemeenten aanvankelijk aangaven voor 2021 een schuldquote te verwachten van maar liefst 64%. De meevallende cijfers zijn voor een flink deel toe te schrijven aan de verkoop van Eneco-aandelen door 44 gemeenten. Hiermee is een bedrag gemoeid van € 4,1 miljard. Maar ook afgezien van het Eneco-effect is sprake van een positief resultaat van € 0,5 miljard. Dit resultaat kan deels worden verklaard doordat gemeenten een onvoorziene eenmalige bijdrage van € 1 miljard (voor de periode 2019 tot en met 2021) voor jeugdzorg en € 1 miljard aan coronasteun hebben ontvangen. Daarnaast bleven investeringen achterwege waardoor geld bleef liggen. Maar de verschillen tussen gemeenten zijn groot. Uit de cijfers blijkt namelijk ook dat nog steeds 125 gemeenten verlies hebben geleden.

Regionale verschillen zijn groter dan ooit

We zien dit jaar dat de regionale verschillen tussen gemeenten groter zijn dan ooit. In totaal zijn er 230 gemeenten die een gezamenlijk overschot hebben van € 5,1 miljard en er zijn 125 gemeenten die een gezamenlijk tekort hebben van € 509 miljoen. Uit onze analyse blijkt dat er met name overschotten zijn in Zuid-Holland (Eneco), Zeeland en Gelderland. Tekorten doen zich vooral voor in Utrecht, Drenthe en Limburg. Veel structurele problemen, waaronder de tekorten in het sociaal domein, zijn nog altijd actueel.

Solvabiliteit neemt toe, maar nog steeds één op de vijf gemeenten in gevarenzone

De gemiddelde solvabiliteit daalde de afgelopen jaren gestaag: van bijna 42% in 2009 tot iets meer dan 34% in 2019. In 2020 stijgt de solvabiliteit naar 34,8%. Deze stijging verdient nuancering omdat deze vooral het gevolg is van de verkoop van Eneco-aandelen door 44 gemeenten en andere incidentele voordelen. Uit de cijfers blijkt dat één op de vijf gemeenten een solvabiliteit heeft van minder dan 20% en dit wordt beschouwd als risicovol.

‘De meevallende cijfers zijn voor een flink deel toe te schrijven aan de verkoop van Eneco-aandelen door 44 gemeenten’

‘Gemeenten met oplopende tekorten kunnen deze tot nu toe nog steeds betalen door in te teren op de reserves’

Begrotingen van gemeenten onvoldoende voorspelbaar
Uit ons onderzoek blijkt dat de tekorten van gemeenten substantieel anders zijn uitgevallen dan eerder begroot. In de benchmark 2021 hebben we gekeken naar de verwachtingen in de begrotingen van gemeenten over 2020. Destijds verwachtte bijna 80% van de gemeenten tekorten, maar uiteindelijk blijkt uit de jaarrekeningen 2020 dat maar 35% van de gemeenten (125) tekorten heeft gehad. De vraag is of gemeenten niet goed begroten of dat ze te veel afhankelijk zijn van aanvullende bijdragen vanuit het Rijk en incidentele meevallers. De verschillen zijn in elk geval erg groot en de voorspelbaarheid blijkt onvoldoende. Dit maakt het voor de raad en college extra moeilijk om keuzes te maken en te sturen.

Investeringen van gemeenten blijven achter
Uit de benchmarkgegevens en ook uit recent onderzoek van de VNG blijken de investeringen in wegen, scholen en andere gemeentelijke voorzieningen de afgelopen twee jaar af te nemen. Dit houdt zonder twijfel verband met de financiële tekorten van de afgelopen jaren en de hierdoor noodzakelijke bezuinigingen, nog eens versterkt door de impact van corona het afgelopen jaar. Zoals vorig jaar ook door ons aangegeven, heeft dat een verschralend effect op de voorzieningen en het lokaal bestuur van de gemeenten.

Roep om investeringen in woningbouw neemt toe, maar is niet zichtbaar in jaarrekeningen
De dalende grondexploitatieratio duidt er op dat minder in grondexploitaties wordt geïnvesteerd. Dit tegen de achtergrond van het nijpende woningtekort dat in complexiteit en omvang alleen maar groter lijkt te worden. Nederland staat tenslotte voor een forse woningbouwopgave. In het onlangs gepresenteerde regeerakkoord is de (forse) ambitie opgenomen om de woningbouw te versnellen tot rond de 100.000 woningen per jaar. Dit vraagt om forse inspanningen en investeringen van lokale overheden en ruimte om plannen tot uitvoering te brengen. In de gemeentelijke jaarrekeningen over 2020 zijn dit soort investeringen nog niet terug te zien. Gemeenten willen vaak wel investeren, maar door het ontbreken van grondvoorraad of door de stikstofproblematiek komt dit niet altijd van de grond. Het regeerakkoord spreekt over een hernieuwde Nationale Woon- en Bouwagenda. Hiermee moeten dergelijke belemmeringen zo veel mogelijk weggenomen worden.

Vrijwel alle gemeenten scoren een voldoende
Bijna 98% van de gemeenten in onze ranking scoort een voldoende. Dat komt doordat, ondanks de tekorten en de uitdagingen, er vaak nog wel voldoende buffers aanwezig zijn om deze tekorten op te vangen. Onze ranking is gebaseerd op de kengetallen die provincies gebruiken voor het toezicht. In deze ranking tellen solvabiliteit (eigen vermogen en buffers) en de nettoschuldquote (schuldpositie) zwaar mee. Met andere woorden: gemeenten met oplopende tekorten kunnen deze tot nu toe nog steeds betalen door in te teren op de reserves en zo nodig extra financiering hiervoor aantrekken. De buffers lijken nog steeds afdoende, al zijn deze de afgelopen jaren wel afgenomen.

Stijgende rapportcijfers vooral bij gemeenten met meer dan 50.000 inwoners
Gemeenten met meer dan 100.000 inwoners presteren over 2020 ten opzichte van de vorige benchmark weer iets beter dan over 2019. Ze stijgen van gemiddeld een 7,7 naar een 8. Ook de rapportcijfers voor gemeenten tussen de 50.000 en 100.000 inwoners zijn licht gestegen, van een 7,4 naar een 7,8. Deze stijging zien we vooral terug bij de solvabiliteit (eigen vermogen ten opzichte van het totaal van de bezittingen. De kleinere gemeenten laten een minder sterke stijging zien, maar het gemiddelde rapportcijfer van gemeenten met minder dan 50.000 inwoners ligt met een 8,1 nog steeds net wat hoger dan gemeenten met meer dan 50.000 inwoners.

Sociaal domein drukt zwaarder dan ooit op de jaarrekening
De gemeentelijke financiën blijven onder druk staan door de tekorten in het sociaal domein. In 2020 stegen de totale uitgaven van gemeenten op het sociaal domein met meer dan € 3 miljard vergeleken met 2019. Een stijging van maar liefst ruim 12%. Deze stijging wordt vrijwel volledig verklaard door de in allerijl ingevoerde Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) als gevolg van de coronacrisis. Het Rijk heeft deze kosten vergoed.
Per inwoner bedroegen de kosten in 2020 € 1.669. In 2019 was dit nog € 1.493 per inwoner. Bij slechts 8 van de 355 gemeenten is sprake van een daling van de kosten per inwoner. Het aantal gemeenten waarvoor het sociaal domein meer dan de helft van de kosten uitmaakt, is in 2020 toegenomen.

Bij 8% van de gemeenten zijn risico’s groter dan de buffers
Het weerstandsvermogen geeft aan in hoeverre er voldoende buffers zijn om mogelijke tegenvallers/risico’s op te vangen. 8% van de gemeenten schat in de begroting 2022 in dat de buffers niet toereikend zijn voor het opvangen van de mogelijke tegenvallers.

Nog niet alle gemeenten zijn transparant over risico’s
Gemeenten zijn verplicht om in hun begroting een opsomming op te nemen van de wijze waarop ze hun risico’s inschatten en hoe ze hun weerstandsvermogen (buffers) berekenen.
11% van de gemeenten analyseert de verhouding tussen de risico’s en de beschikbare buffers niet. De inzichten en daarmee de wendbaarheid en weerbaarheid van gemeenten zou versterkt kunnen worden door meer gebruik te maken van scenarioanalyses en stresstesten.

Structurele exploitatieruimte is iets toegenomen
Inzicht in de structurele exploitatieruimte helpt mee om te beoordelen welke ruimte een gemeente heeft om de eigen lasten te dragen, of welke stijging van de baten of daling van de lasten daarvoor nodig is. Hadden gemeenten in 2019 met een overschot van 0,1% nog grote moeite om hun meerjarenbegroting structureel sluitend te krijgen, in 2020 lukte dit beter met een overschot van 1,25%. Deze extra ruimte komt voor veel gemeenten als geroepen, aangezien de beïnvloedbare kosten gering zijn. Bij tekorten zijn gemeenten dan al snel gedwongen te snijden in de lokale voorzieningen.

Gemeentelijke belastingen zijn gestegen om tekorten terug te dringen
Gemeenten hebben zelf weinig mogelijkheden om hun inkomsten te beïnvloeden.
Gemeentelijke belastingen zoals ozb, rioolheffing, reinigingsrechten en leges, maken ongeveer 15% uit van de totale begroting van gemeenten. Bovendien mogen deze belastingen veelal niet meer dan kostendekkend zijn. In 2020 hebben gemeenten een forse stijging aan gemeentelijke belastingen doorgevoerd, aldus het Centrum voor Onderzoek van

‘Gemeentelijke belastingen zoals ozb, rioolheffing, reinigingsrechten en leges, maken ongeveer 15% uit van de totale begroting van gemeenten’

‘Het Rijk en gemeenten moeten een andere vorm van samen-werken en financiering ontwikkelen’

de Economie van de Lagere Overheden (COELO). (Zie Gemeentelijke woonlasten stijgen fors sterker dan inflatie - COELO*.) Zo stegen de gemeentelijke woonlasten voor meerpersoonshuishoudens met een eigen huis in 2020 met ruim 5%. De sterkste stijging sinds jaren en ook meer dan de verwachte inflatie. Deze verhoging was veelal nodig om tekorten terug te dringen.

AANBEVELINGEN

Analyse van de kengetallen laat zien dat de verschillen tussen gemeenten als het gaat om financiële gezondheid groot is. Onder de streep kleuren de cijfers zwart. Het verlies van € 747 miljoen in 2019 heeft in 2020 weliswaar plaatsgemaakt voor een plus van € 4,6 miljard, maar onder de oppervlakte zien we veel incidentele meevallers en een verdeeld beeld. Maar liefst 125 gemeenten hebben nog wel degelijk verlies gedraaid. Het belangrijkste zorgenkindje vormt ook dit jaar nog steeds het sociaal domein. De bezuinigingen en uitgaven die gemeenten niet altijd kunnen beïnvloeden, leggen veel druk op de meerjarenbegroting. Het lijkt er dan ook op dat de structurele problemen nog niet zijn opgelost. Onze aanbevelingen zijn als volgt.

Onzekerheden moeten worden teruggedrongen

Uit ons onderzoek blijkt dat de voorspelbaarheid van de begrotingen van gemeenten onvoldoende is. De resultaten 2020 zijn sterk beïnvloed door extra rijksbijdragen voor de jeugdzorg, compensatie van de effecten van corona, uitgestelde investeringen, enzovoort. De onzekerheden blijven naar verwachting ook de komende jaren groot. Denk aan de opgaven op het gebied van de energietransitie, de herziening van het gemeentefonds en de langetermijneffecten van corona. Het Rijk en gemeenten moeten een andere vorm van samenwerken en financiering ontwikkelen. Zie hiervoor ook het rapport van het Bestuurlijk Overleg Financiële Verhoudingen: Als één overheid – eindrapport studiegroep gepresenteerd | Artikel | Overheid van nu.**

Corona vraagt om een structureel financieel beleid

De coronacrisis lijkt langzaam maar zeker een vast onderdeel te worden van onze samenleving. Dat betekent ook dat ad hoc ingrijpen plaats moet maken voor een structureel financieel meerjarenbeleid, zowel vanuit de overheid als vanuit gemeenten zelf. Er is nu, na de aanvankelijke overrompeling door het virus, behoefte aan structuur, duidelijkheid en perspectief. Gemeenten kunnen dit zelf zo goed mogelijk doen door scherp zicht te hebben op de eigen situatie. Daarbij redenerend vanuit verschillende scenario’s die zich kunnen voordoen. Alleen dan krijgen gemeenten inzicht waar ze financiële keuzes kunnen maken. En alleen dan is het mogelijk om aan de juiste knoppen te draaien en – ondanks de onduidelijkheden – wel degelijk zicht te hebben op de eigen keuzes en mogelijkheden.

Weerbaarheid en wendbaarheid vergroten

De tijden zijn en blijven onzeker, waardoor het voor veel gemeenten lastig te duiden is hoe ze er financieel voorstaan. Eén ding is zeker: de opgaven en de middelen die hiervoor beschikbaar zijn, zijn niet altijd met elkaar in balans. Gemeenten moeten hun weerbaarheid en hun wendbaarheid dan ook voortdurend monitoren en vergroten. De wendbaarheid van gemeenten kan vergroot worden door kosten flexibeler te maken en niet te stapelen. Maar ook door voortdurend te kijken naar de efficiency van de eigen organisatie en zo nodig te snijden in kosten.

Overheden hebben een lange-termijnvisie nodig

Overheden hebben behoefte aan een lange termijnvisie en stabiliteit vanuit het landelijke overheidsbeleid. Ze hebben niet genoeg aan incidentele lapmiddelen zoals de tijdelijke coronasteun of de eenmalige bijdrage voor jeugdzorg. Daarmee zijn de structurele tekorten in het sociaal domein niet opgelost, en daarmee kunnen gemeenten geen concrete lijnen uitzetten voor de toekomst.

Gemeenten moeten kritisch zijn over het accepteren van opgaven

Het Rijk delegeert de nodige opgaven richting gemeenten. Maar lang niet altijd staat hier voldoende financiering tegenover. Gemeenten zouden dan ook waakzaam moeten zijn bij het accepteren van deze opgaven en gedurende de rit in dialoog moeten blijven met het Rijk over risico’s en bijsturing van de kosten. In het verlengde hiervan zou de relatie tussen het rijk en gemeenten ook meer gestoeld kunnen zijn op basis van vertrouwen in plaats van op basis van controle. En zou horizontaal toezicht de voorkeur hebben boven verticaal toezicht. Horizontaal toezicht tussen medeoverheden wordt nu niet of nauwelijks toegepast.

De energietransitie vraagt om een gezamenlijke aanpak

De energietransitie vormt in de komende jaren een grotere uitdaging dan de invoering van het sociaal domein of de impact van corona op gemeenten was. Deze uitdaging overstijgt het speelveld van de lokale overheden. Ze raken de gehele publieke sector. Ook andere overheden en maatschappelijke organisaties moeten deze handschoen oppakken. Dat betekent dat alle partijen, nationaal en lokaal, moeten samenwerken en de problemen opgavegericht en integraal moeten oppakken. Aan zowel het Rijk als gemeenten de uitdaging om nu na te denken over wie hierin de regie pakt en hoe die samenwerking effectief vorm krijgt. In het regeerakkoord is een eerste aanzet opgenomen. Zo komt er een minister voor Klimaat en Energie die de uitvoeringskracht van Rijk en gemeenten moet versterken. Op rijksniveau wordt een klimaat- en transitiefonds van € 35 miljard ingesteld voor de komende tien jaar.

Toenemende digitalisering en uitbreidend takenpakket vragen om een bedrijfsmatig fundament

Nooit stonden gemeenten voor grotere uitdagingen dan vandaag de dag. Het takenpakket en de verantwoordelijkheden stapelen zich op, met alle financiële vraagstukken van dien. Om in dit spanningsveld te kunnen opereren, hebben gemeenten baat bij een meer bedrijfsmatig fundament van de organisatie. Digitalisering van de samenleving en de energietransitie bijvoorbeeld vragen om een organisatie die opgavegericht kan werken, en van buiten naar binnen kan denken. De aanpak van gemeenten is nu nog vaak ad hoc en gefragmenteerd vanuit de verschillende disciplines. Dat impliceert voor gemeenten als organisatie een verandertraject. Niet als doel op zich, maar als belangrijk middel om blijvend publieke waarde te realiseren en ambities waar te maken.

‘Nooit stonden gemeenten voor grotere uitdagingen dan vandaag de dag’

* https://www.coelo.nl/index.php/nieuws/432-gemeentelijke-woonlasten-stijgen-fors-sterker-dan-inflatie

** https://www.overheidvannu.nl/actueel/artikelen/2020/09/10/als-een-overheid-%E2%80%93-eindrapport-studiegroep-gepresenteerd

‘De ontwikkeling van de financiële positie en het sociaal domein vragen blijvend om een herbezinning van taken en omvang van gemeenten’

Integraal risicomanagement is noodzakelijk

Gezien de grote opgaven waar gemeenten voor staan, is het zaak om meer te focussen op governance, ofwel de kaderstellende en controlerende rol van de gemeenteraad. De raad kan deze rol alleen maar goed vormgeven wanneer deze voldoende grip heeft op de risico’s en ontwikkelingen. Daarmee is het noodzakelijk dat het risicomanagement bij gemeenten verbetert. En dan met name het ‘integraal risicomanagement’. Te vaak nog zijn het financieel en risicomanagementbeleid bij gemeenten te versnipperd en ‘ad hoc’ georganiseerd.

Herbezinning van taken en omvang

De ontwikkeling van de financiële positie en het sociaal domein vragen blijvend om een herbezinning van taken en omvang van gemeenten. Daarbij moet de politiek uiteraard rekening houden met regionale verschillen, de voor- en nadelen van samenwerken per gemeente, herindelingen en met opschalen per regio. Dit is geen nieuwe of makkelijke discussie, maar wel één die actueler is dan ooit. Voor de langere termijn blijft de vraag op welke wijze gemeenten als middenbestuur optimaal kunnen blijven functioneren en hoeveel gemeenten er in 2025 dan nog overblijven.

Toezichthouders moeten oog hebben voor weerstandsvermogen

In 2022 verwachten gemeenten een gezamenlijk tekort van circa € 1 miljard. Daarmee daalt de solvabiliteit 5% tot circa 30%. Tegelijkertijd geeft 89% van de gemeenten aan dat ze eventuele tekorten prima kunnen opvangen. Aan toezichthouders de uitdaging om de komende jaren de financiële ontwikkelingen en daarbij het weerstandsvermogen nauwlettend te monitoren.

Herijk de manier waarop gemeenten worden gefinancierd

De algemene uitkering (AU), de grootste bron van inkomsten voor gemeenten, is al tijden een belangrijk onderwerp van gesprek. Het is de vraag of de huidige verdeling en financiering hiervan nog passen bij de toegenomen financiële dynamiek. De invulling van de rijksverantwoordelijkheid bij gedecentraliseerd beleid zou naar onze mening dan ook moeten worden losgekoppeld van de huidige ‘trap op, trap af’-systematiek. Er is al veel gezegd en geschreven over alternatieve methoden voor een eerlijke verdeling van de uitkeringen aan gemeenten, maar het is partijen nog niet gelukt om tot een nieuwe verdeling van de algemene uitkering te komen, terwijl dit onzes inziens dringend nodig is. Het nieuwe kabinet dient hierover te besluiten. Volgens het regeerakkoord wordt er gewerkt aan een stabielere financiering voor de periode na 2025. Tot die tijd hanteert men de huidige accessystematiek.

Zero based begroten

In plaats van de vorige begroting als uitgangspunt te nemen voor de begroting van het nieuwe jaar, is het raadzaam om taken opnieuw te budgetteren. Zodoende ontstaat er een beter zicht op de opbouw en noodzaak van kosten in de begroting. Deze aanpak van zero based begroten richt zich op het koppelen van de schaarse middelen aan prioriteiten. Bij deze methodiek wordt niet langer gedacht vanuit het bestaande niveau van uitvoering van taken, maar vanuit het minimale niveau. Dan blijkt dat er toch diverse mogelijkheden bestaan om te besparen. En dan zijn er voor de raad wel degelijk knoppen om aan te draaien en keuzes om te maken.

AANLEIDING, AANPAK EN VERANTWOORDING VAN HET ONDERZOEK

Gemeenten staan voor forse uitdagingen. Naast het feit dat de overheveling van taken in het sociaal domein van het Rijk naar gemeenten de begrotingen onder druk zetten, hebben ze ook te maken met opgaven als de energietransitie, de woningmarkt en de coronacrisis. Hoe houden gemeenten zich ondanks al deze uitdagingen financieel staande? Wij zochten het uit.

Financiële kengetallen
De immense uitdagingen waar gemeenten voor staan, heeft BDO mede doen besluiten de financiële gezondheid van gemeenten in kaart te brengen en de belangrijkste bevindingen, conclusies en aanbevelingen op een rij te zetten. We hebben dit gedaan op basis van de openbare financiële kengetallen waar gemeenten sinds enige jaren over moeten rapporteren aan het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Wij hebben ons daarbij gebaseerd op de meest actuele kengetallen uit de jaarrekeningen 2020:

- Solvabiliteit;
- Netto/gecorrigeerde schuldquote;
- Grondexploitatie;
- Structurele exploitatieruimte;
- Belastingcapaciteit.

Ook hebben we alle begrotingen 2022 van gemeenten geanalyseerd.

Ranking
Deze vijf parameters vormen ook dit jaar weer de basis van de analyses in het rapport.

Daarnaast hebben we de financiële gezondheid van gemeenten onderling met elkaar vergeleken, eveneens op basis van deze parameters. Zodoende zijn we gekomen tot een ranking (Financiële Stresstest Gemeenten van BDO). Deze ranking hebben we verdeeld naar omvang van gemeenten. Ook de weerstandsratio's hebben we voor deze benchmark bekeken en geanalyseerd; deze telt echter niet mee voor de ranking. Verderop in dit rapport leest u hoe deze ranking precies tot stand is gekomen.

Gemeenten aan het woord
Meten is weten, zo lijkt het. Voor een deel is dat waar. De financiële cijfers bieden een mooi inzicht in hoe gemeenten er voorstaan. Maar we realiseren ons ook dat er achter elk cijfer een verhaal schuilgaat. Daarom laten we in dit rapport ook gemeenten zelf aan het woord over het hoe en waarom van hun financiële beleid en vragen we hun ervaringen en adviezen te delen met andere gemeenten. De rondetafeldiscussie (zie pagina 30) en de diverse interviews vormen wat ons betreft een noodzakelijke aanvulling op de cijfers.

LEGENDA

GEMEENTE

AANTAL INWONERS*
*2020/CBS

POSITIE RANKING

SOLVABILITEIT

NETTOSCHULDQUOTE GECORRIGEERD

GRONDEXPLOITATIE

STRUCTURELE EXPLOITATIERUIMTE

BELASTINGCAPACITEIT

Zo is de ranking samengesteld

BDO heeft de financiële positie van Nederlandse gemeenten met elkaar vergeleken en zodoende een financiële ranking gemaakt op basis van de jaarcijfers over 2020. In dit hoofdstuk leggen we uit hoe en met welke rekenmethode deze lijst tot stand is gekomen.

We hebben voor het samenstellen van de ranking gebruikgemaakt van de vaste financiële kengetallen uit de jaarstukken van gemeenten. Met ingang van de jaarrekening 2015 en de begroting 2016 is elke gemeente verplicht om in de jaarstukken en begroting te werken met dezelfde kengetallen: de nettoschuldquote, de nettoschuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen, de solvabiliteitsratio, de grondexploitatie, de structurele exploitatieruimte en de belastingcapaciteit. Daarbij zijn de solvabiliteitsratio en de nettoschuldquote het meest bepalend voor de financiële gezondheid van gemeenten.
Deze uniforme rapportage heeft als doel om de gemeentelijke financiële positie inzichtelijker te maken en de vergelijkbaarheid tussen gemeenten te vergroten.

Daar komt bij dat ook de Gedeputeerde Staten (GS) bij het financieel toezicht dat zij houden op gemeenten een meer uniforme signaleringsmethode hanteren: het in 2018 opgestelde Gemeenschappelijk Financieel Toezichtkader 2020 (GTK 2020). Dit wijst aan elk kengetal een signaleringswaarde toe: 'minst risicovol', 'neutraal' en 'meest risicovol'.

Puntenwaardering

Om op basis van de scores van gemeenten op al deze verschillende punten één totaalrating per gemeente te kunnen berekenen, heeft BDO deze signaleringswaarden van Nederlandse gemeenten beoordeeld, gewogen en daaraan punten toegekend. Daarbij hebben we één keer rekening gehouden met de nettoschuldquote: de nettoschuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen. Zo komen wij voor het opstellen van de Financiële Stresstest Gemeenten van BDO tot de kengetallen en bijbehorende puntenwaardering. Met deze wegingsmethode kunnen gemeenten de maximale 100 punten scoren als ze op alle financiële kengetallen uitkomen in de categorie 'minst risicovol'. Ze krijgen dan een rapportcijfer 10. Gemeenten die bij alle financiële kengetallen scoren in de categorie 'meest risicovol' krijgen de laagst mogelijke score van 32 punten oftewel een rapportcijfer 3,2, afgerond een 3.

Kengetallen en waarderingscijfers zoals in het GTK 2020

Waarderingscijfer	Minst risicovol (%)	Neutraal (%)	Meest risicovol (%)
Nettoschuldquote	*<90*	*90-130*	*>130*
Nettoschuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	*<90*	*90-130*	*>130*
Solvabiliteitsrisico	*>50*	*20-50*	*<20*
Grondexploitatie	*<20*	*20-35*	*>35*
Structurele exploitatieruimte (begroting)	*>0*	*0*	*<0*
Belastingcapaciteit	*<95*	*95-105*	*>105*

De BDO-rekenmethode: signaleringswaarden en puntenverdeling

Waarderingscijfer	Minst risicovol	Neutraal	Meest risicovol
Solvabiliteitsrisico	*40*	*27*	*13*
Nettoschuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	*30*	*20*	*10*
Grondexploitatie	*15*	*10*	*5*
Structurele exploitatieruimte (begroting)	*10*	*6*	*3*
Belastingcapaciteit	*5*	*3*	*1*
	100	*66*	*32*

Nuanceringen

De kengetallen die als basis dienen voor onze stresstest willen we wel enigszins nuanceren. Zo kan het voorkomen dat een gemeente gronden exploiteert via een andere entiteit, waardoor de gronden buiten de jaarrekening blijven en dus ook geen impact hebben op de Grex-ratio. Ook is het zo dat gemeenten op basis van de verslaggevingsregels tot 2017 niet verplicht waren om zogenaamde activa met maatschappelijk nut te activeren. Daardoor kunnen we gemeenten niet in alle gevallen 100% met elkaar vergelijken. Ook hoeven gemeenten volgens de verslaggevingsregels 'voorzieningen' niet altijd op te nemen in de jaarrekening. Zo staan voorzieningen voor personele verplichtingen bijvoorbeeld niet op de balans, en die voor onderhoud ook niet altijd. Voorzieningen buiten de jaarrekening hebben we daarom niet meegewogen. De begrote kengetallen wijken in de praktijk bovendien soms sterk af van de realisatie. We moeten de Financiële Stresstest Gemeenten beschouwen met al deze nuanceringen in het achterhoofd. Desalniettemin biedt deze lijst een goed beeld van hoe de verschillende gemeenten er financieel voorstaan, ook in vergelijking tot elkaar.

'We hebben voor het samenstellen van de ranking gebruikgemaakt van de vaste financiële kengetallen uit de jaarstukken van gemeenten'

FINANCIËLE PERFORMANCE

SOLVABILITEIT
NETTOSCHULDQUOTE
GRONDEXPLOITATIE
STRUCTURELE EXPLOITATIERUIMTE
BELASTINGCAPACITEIT

In dit hoofdstuk gaan we in op de kengetallen die gezamenlijk leiden tot de BDO-ranking per gemeente. We beginnen met **solvabiliteit**. Deze wordt berekend op basis van het eigen vermogen en de totale bezittingen van de gemeente. Hoe hoger de solvabiliteit, des te groter de buffer die gemeenten hebben om tegenvallers op te vangen. Solvabiliteit is een belangrijke graadmeter voor de financiële gezondheid van gemeenten.

De gemiddelde solvabiliteit van gemeenten daalde enkele jaren achtereen, maar liet in 2020 een stijging zien: van 34% in 2019 naar 34,8% in 2020. Deze stijging verdient wel enige nuancering omdat deze vooral het gevolg is van de verkoop van Eneco-aandelen door 44 gemeenten. Uit de cijfers blijkt namelijk ook dat 125 gemeenten nog wel degelijk verlies hebben gedraaid.

De verschillen in solvabiliteit zijn ook goed terug te zien op de kaart van Nederland. Vooral de provincies met de gemeenten die hebben geprofiteerd van Eneco laten zwarte cijfers zien. Daarmee hebben ze overigens het 'tafelzilver' verkocht. De verkoop van de aandelen heeft weliswaar veel geld opgeleverd, maar deze inkomsten zijn eenmalig. Bovendien leverde het bezit van de aandelen deze gemeenten jaarlijks een mooi dividend op. Die inkomsten zijn nu komen te vervallen waardoor een 'gat' in de begroting is geslagen.

Solvabiliteit bij grotere gemeenten toegenomen

Gemeenten vanaf 50.000 inwoners hebben in 2020 een betere solvabiliteit dan in 2019. Zo bedroeg de solvabiliteit van gemeenten met meer dan 100.000 inwoners in 2019 nog 29,3% en is deze in 2020 gestegen naar 33,1%. Voor gemeenten tussen de 50.000 en 100.000 inwoners steeg de solvabiliteit van 26,4% in 2019 naar 30,2% in 2020. Bij gemeenten tussen 25.000 en 50.000 inwoners steeg de solvabiliteit van 33,7% in 2019 naar 35,1% in 2020. Ook hier spelen de Eneco-gelden een rol. Alleen bij de kleinste gemeenten, onder de 25.000 inwoners, daalde de solvabiliteit van 38,5% in 2019 naar 36,9% in 2020. Daarmee zitten ze overigens ruim binnen de veilige marge. Toezichthouders van de provincies beschouwen een solvabiliteit tussen de 20%–50% immers als neutraal. Een solvabiliteit onder de 20% wordt aangemerkt als 'meest risicovol'. 18% van de gemeenten valt in deze laatste categorie.

Gemeenten in Zeeland hebben de laagste solvabiliteit, Flevoland is koploper

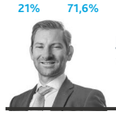
De solvabiliteit van gemeenten varieert flink. Het slechtst is deze van gemeenten in de provincies Zeeland en Groningen (beide 27%), gevolgd door Friesland (28%). Gemeenten in de provincies Flevoland, Zuid-Holland en Noord-Brabant scoren het best, waarbij Flevoland met een solvabiliteit van 51% de absolute koploper is.

'De gemiddelde solvabiliteit van gemeenten liet in 2020 voor het eerst weer een stijging zien: van 34%'

RIJSWIJK

47/56 55.220

21% 71,6% 43% -0,9% 104%

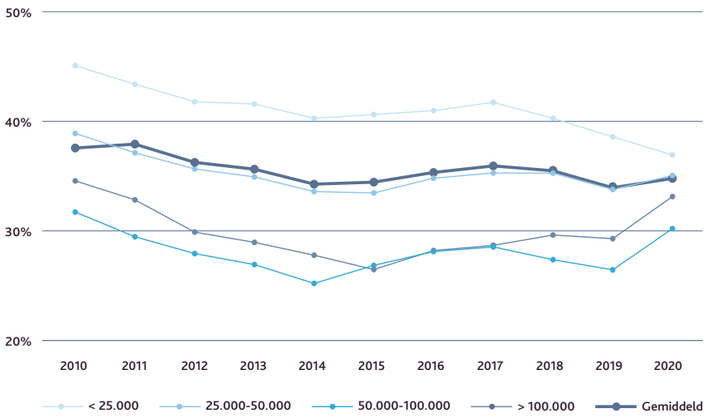

Jeffrey Keus,
wethouder financiën

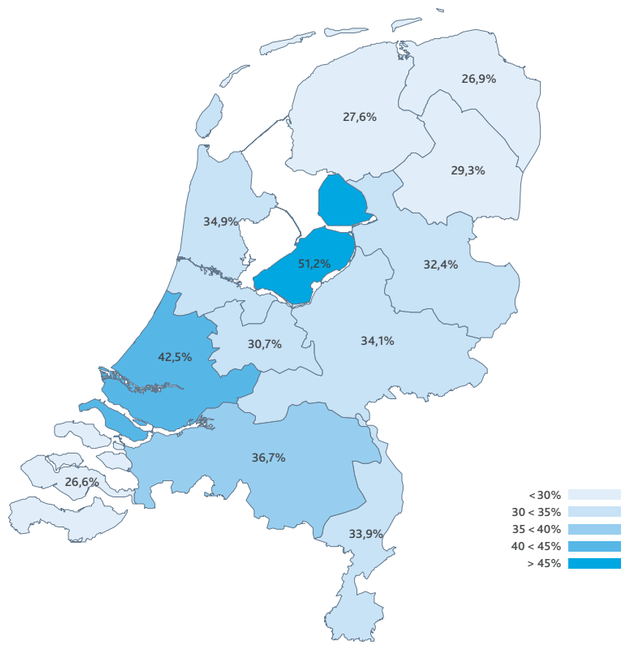
‘Deze lijst zorgde voor bewustzijn’

‘Rijswijk bungelde in de afgelopen jaren altijd onderaan deze lijst. Dat heeft bij ons het bewustzijn aangewakkerd dat er iets moest gebeuren. En dan niet door *rücksichtslos* te gaan bezuinigen. Dat is een kortetermijnoplossing. De BDO-benchmark maakte bij ons duidelijk dat je op de middellange en lange termijn financieel gezond moet zijn. Alleen dan kun je omgaan met onzekerheden die er altijd zijn. Daarbij zijn financiën niet een doel op zich, maar een middel om maatschappelijke doelen te halen. Wonen, het klimaat, ongelijkheid, jeugd: daarvoor moeten we onze middelen zo slim mogelijk inzetten. Om uiteindelijk in vier jaar naar een financieel neutraal profiel te groeien. Door procedures te versnellen, konden we sneller grond uitgeven waarmee onze schuldenpositie verbeterde. En wat ons natuurlijk heeft geholpen zijn de Eneco-miljoenen. Met een deel hebben we reserves aangevuld en de rest hebben we in een groeifonds voor duurzame investeringen in de stad gestopt.’

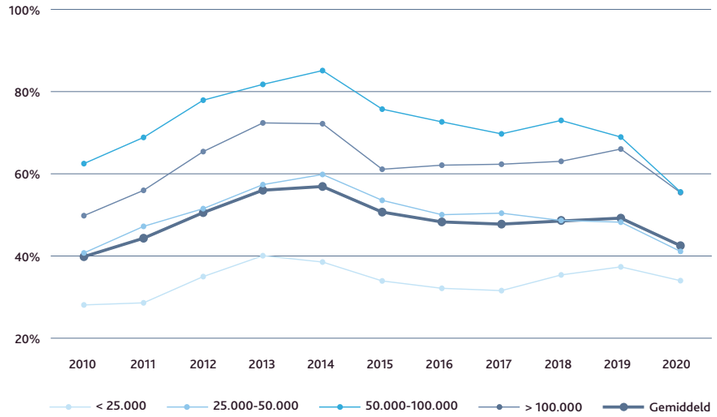
Solvabiliteit Nederlandse gemeenten, gemiddeld en naar groottecategorie (2010-2020)

Solvabiliteit gemeenten, gemiddeld per provincie (2020)

Nettoschuldquote gemeenten, gemiddeld en naar groottecategorie (2010-2020)

De **nettoschuldquote** geeft inzicht in het niveau van de gemeentelijke schuldenlast ten opzichte van de totale baten. Het geeft een indicatie van de mate waarin de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie drukken. Een laag percentage is veelal gunstig. Omdat bij leningen onzekerheid kan bestaan of ze allemaal worden terugbetaald, wordt dit kengetal zowel berekend inclusief (gecorrigeerd) als exclusief de doorgeleende gelden.

Schulden dalen tegen verwachtingen in. De gemiddelde nettoschuldquote bij Nederlandse gemeenten laten een opvallende daling zien: van 49% in 2019 naar 42% in 2020. Ook leningen bij derden zijn meegewogen in dit percentage. Het hoogst was de gemiddelde nettoschuldquote de afgelopen tien jaar in 2014 (bijna 57%). Daarna nam de schuldquote af om sinds 2017 weer toe te nemen. En nu dan weer een daling. Dit, terwijl gemeenten aanvankelijk aangaven voor 2021 een schuldquote te verwachten van maar liefst 64%. Ook hier spelen de Eneco-inkomsten een bepalende rol. Het ligt voor de hand dat sommige gemeenten deze gelden hebben aangewend om schulden (deels) af te lossen. Ook hebben gemeenten grote investeringen vanwege de coronacrisis vaak niet of gedeeltelijk uitgevoerd.

Een hogere schuldquote hoeft overigens niet altijd een slecht teken te zijn. Een gemeente is immers een ‘bestedingshuishouding’. Het hoofddoel is niet om zo veel mogelijk eigen vermogen dan wel middelen aan te houden en daar rendementen uit te halen, maar veel meer om de inkomsten optimaal in te zetten ten behoeve van betere voorzieningen voor de burgers. Zeker bij de huidige extreem lage of zelfs negatieve rentestanden kan het zeer effectief

LEIDSCHENDAM-VOORBURG

3/56 76.433

67,5% 6,3% 10,8% 1,1% 101,9%

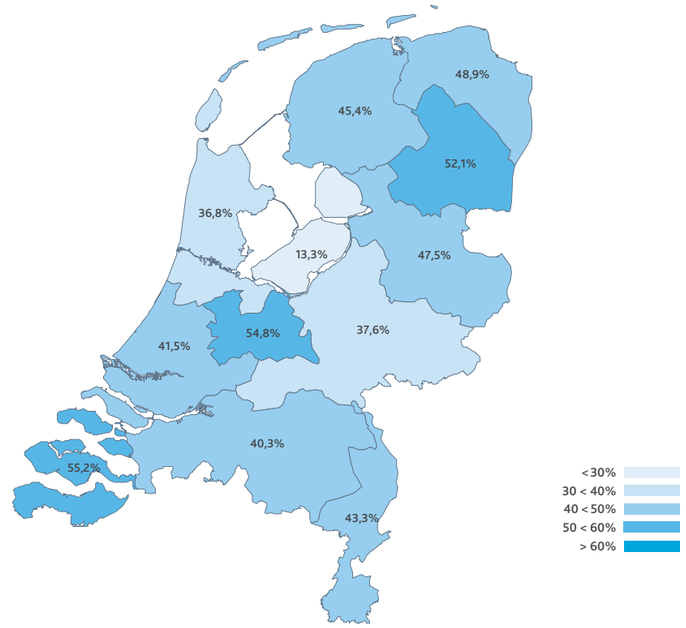

Jan-Willem Rouwendal,
wethouder financiën

‘We moesten de eindjes aan elkaar knopen’

‘De 141 miljoen euro aan Eneco-gelden hebben ons een eenmalige boost gegeven. Maar dat geld gaan we niet in één keer uitgeven. We hebben een aantal reserves gemaakt waarmee we de grote uitdagingen van de komende decennia aankunnen. Al die reserves zijn gelabeld. We hebben bijvoorbeeld 46 miljoen euro apart gezet voor de energietransitie die we in de loop van de tijd gaan uitgeven. Verder is er een pot waarmee woningen kunnen worden aangepast zodat mensen langer thuis kunnen blijven wonen en een mobiliteitsreserve. Zonder de Eneco-gelden moesten we de eindjes behoorlijk aan elkaar knopen. Gelukkig komt het Rijk nu over de brug met geld voor de Wmo en de jeugdzorg, maar ik zie het niet zonnig in. Ook voor de klimaatambities moet er namelijk geld bij. Want 46 miljoen lijkt veel geld, maar dat betekent in onze gemeente maar 1.200 euro per woning. Dat is niet genoeg.’

Nettoschuldquote per provincie, gemiddeld per provincie (2020)

‘Solvabiliteitsratio en de netto-schuldquote zijn het meest bepalend voor de financiële gezondheid’

zijn om externe middelen aan te trekken om te kunnen investeren in voorzieningen waar burgers nog jaren van profiteren. Schulden maken voor risicovolle investeringen, zoals grondexploitaties, moet echter weloverwogen gebeuren. Lenen om tekorten in de structurele begroting te dekken, moet niet mogelijk zijn.

Kleine gemeenten kleine schulden, grote gemeenten grote schulden

De kleinste gemeenten in Nederland hebben met een gemiddelde nettoschuldquote van 34% relatief gezien de laagste schulden, blijkt uit de cijfers van 2020. De grootste schulden zitten bij de gemeenten vanaf 50.000 inwoners (ruim 55%). Waarom kleinere gemeenten het op dit punt relatief goed doen, is niet goed te duiden. Een verklaring zou kunnen zijn dat kleinere gemeenten een voorzichtiger financieel beleid voeren en mogelijk minder te maken hebben met grote investeringen en projecten vanwege het ontbreken van regionale functies.

Gemeenten in Zeeland en Utrecht hebben meeste schulden

In de meeste provincies ligt de schuldquote van gemeenten in de buurt van het landelijk gemiddelde van 42%. Uitschieters zijn gemeenten in Zeeland (55%) en Utrecht (55%). Zij hebben relatief gezien de meeste schulden. Verreweg de laagste schuldpositie zit bij gemeenten in Flevoland (13%).

De drie overige kengetallen: **grondexploitatie (Grex), structurele exploitatieruimte en belastingcapaciteit** bepalen voor een minder groot deel de financiële gezondheid van gemeenten. Ze worden dan ook beperkter meegerekend in het onderzoek.

De **grondexploitatieratio** geeft aan hoe groot de waarde van de grond is ten opzichte van de baten. Hoe minder grond een gemeente verkoopt, hoe hoger de grondpositie en hoe hoger de boekwaarde. Een grondexploitatie van 10% of hoger wordt beschouwd als kwetsbaar. We zien dat de grondexploitaties van welke gemeenten dan ook al jarenlang dalen. Ook in 2020 was dat weer het geval. Was in 2019 de grondexploitatieratio gemiddeld nog 11%, in 2020 daalde deze naar 9%. De meeste grond is al verkocht, de ruimte voor nieuwe exploitaties is vaak beperkt en daardoor hebben gemeenten nog maar weinig mogelijkheden om iets met gronden te doen. Tegelijkertijd is de dalende grondexploitatieratio wellicht ook een signaal dat gemeenten onvoldoende investeren. Dit, tegen de achtergrond van het nijpende woningtekort dat in complexiteit en omvang alleen maar groter lijkt te worden. Nederland staat tenslotte voor een forse woningbouwopgave. In het regeerakkoord is de ambitie uitgesproken om 100.000 woningen per jaar te bouwen. Dit is een forse opgave, zo zijn in 2020 in totaal 69.000 nieuwbouwwoningen gerealiseerd en over 2019 waren dit er 71.000. Dit vraagt om forse inspanningen en investeringen van lokale overheden en ruimte om plannen tot uitvoering te brengen. In de gemeentelijke jaarrekeningen

BRIELLE

1/127 17.439

87% -29% 15% 0,6% 89%

Robert van der Kooi,
wethouder financiën

‘Geen budgetgemeente meer’

‘We zijn in Brielle al een paar jaar bezig om de begroting te moderniseren. Uitgangspunt is: de basis op orde. Daarbij hebben we gewerkt volgens de methode van zero based begroten. Zowel aan de kostenkant als aan de opbrengstenkant hebben we winst weten te boeken. Door de lasten wat te verhogen zijn we geen budgetgemeente meer. We staan echter nog steeds keurig in het linkerrijtje bij de minst dure gemeenten. Tegelijkertijd hebben we onze afhankelijkheid van de reserves kunnen afbouwen en met behulp van de 21 miljoen euro Eneco-gelden de exploitatie voor de komende decennia verbeterd. Dat mag saai lijken - en natuurlijk keek de voltallige gemeenteraad verlekkerd naar die extra miljoenen - maar ik wilde voorkomen dat we andere maatregelen moesten nemen om de begroting op orde te krijgen. Aan de andere kant: als je financieel gezond bent, kun je meer. Brielle bereidt zich voor op een fusie met Hellevoetsluis en Westvoorne en kan dus niet lang genieten van de koppositie in deze lijst. Vanaf 2023 vallen we in een andere categorie.’

ZWIJNDRECHT

101/140 44.775

36% 56% 2% -0,3% 117%

Tycho Jansen,
wethouder financiën

‘Investeren om uit de negatieve spiraal te komen’

‘Zwijndrecht is in de laatste decennia in een negatieve spiraal terechtgekomen. We kennen een grote vervangingsopgave die te maken heeft met onze bodemgesteldheid. Dat vraagt om investeringen die we pas veel later hadden voorzien. Ook zijn in de jaren zestig en zeventig veel investeringen ten laste van de grondexploitatie gebracht waarvan de vervanging nu via het investeringsplan wordt begroot. En we moeten veel voorzieningen op het sociale vlak treffen, terwijl we daar lang niet altijd voldoende middelen voor hebben gekregen. Daarom doen we nu investeringen die een positief effect hebben op de bevolkingssamenstelling. Een meevaller is de 46 miljoen euro uit de verkoop van Eneco. Dat geeft even lucht. Maar je kunt dat geld niet op de bank laten staan. Dan doe je niet de goede dingen voor je bewoners. Een deel van het geld is daarom gebruikt voor een kapitaal-dekkingsreserve waarmee we het verlies aan dividend compenseren en Zwijndrecht financieel robuuster maken. Met een ander deel overwegen we een katalysatorfonds.’

DRONTEN
3/140 42.011

58% -18% 11% 12% 90%

Ton van Amerongen,
wethouder financiën

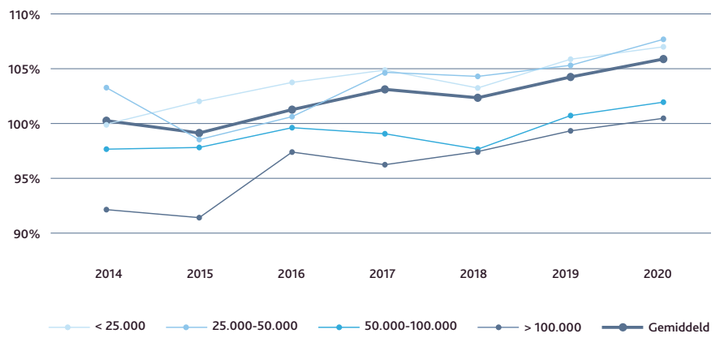
‘Van groeigemeente naar beheergemeente’

‘Dronten heeft al lange tijd forse reserves. Zoveel zelfs dat ik te horen kreeg dat ik wat minder gemeenschapsgeld moest oppotten. We hebben daarom onder andere geïnvesteerd in een nieuw gemeentehuis en een nieuw zwembad en dat kon uit eigen middelen. Dronten is vanuit het niets opgebouwd in de afgelopen vijftig jaar. We waren altijd een groeigemeente en ontvingen daar ook de middelen voor. Maar ondertussen zijn veel van die voorzieningen aan vervanging toe en zijn we steeds meer een beheergemeente geworden. Daardoor teren we nu in op onze reserves en dat zie je terug in verschillende ratio’s. Ondanks onze goedgevulde gemeentekas moeten we toch zuinig zijn. We begroten daarom volgens de zero based budgeting-methodiek. Ook omdat we als plattelandsgemeente kind van de rekening dreigen te worden bij de herijking van het gemeentefonds. Onze inwoners merken daar nu nog niet veel van. Sterker nog: we hebben de hondenbelasting afgeschaft, waardoor de belastingdruk onder het gemiddelde blijft.’

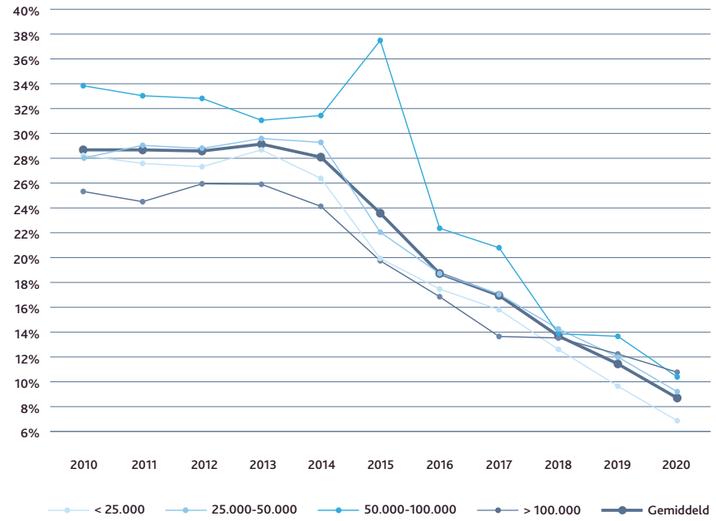
Structurele exploitatieruimte gemeenten, gemiddeld en naar groottecategorie (2014-2020)

Belastingcapaciteit gemeenten, gemiddeld en naar groottecategorie (2014-2020)

Grondexploitatie gemeenten, gemiddeld en naar groottecategorie (2010- 2020)

‘De meeste grond is verkocht’

over 2020 is dit soort investeringen opvallend genoeg nog niet terug te zien.

Bij de **structurele exploitatieruimte** zien we in 2020 na jaren van daling weer een stijgende lijn. Dit kengetal helpt mee om te beoordelen welke ruimte een gemeente heeft om de eigen lasten te dragen. Die ruimte wordt weer wat groter, zo blijkt uit de cijfers over 2020.

Tot slot de **belastingcapaciteit**. Dit kengetal geeft inzicht in hoe de belastingdruk in de gemeente zich verhoudt tot het landelijk gemiddelde. De belangrijkste belastingen die gemeenten heffen zijn de onroerendezaakbelasting op huizen en bedrijfspanden en de riool- en afvalstoffenheffing. Als dit kengetal laag is, betekent het dat een gemeente meer inkomsten uit belastingen zou kunnen verwerven. In 2020 is de gemiddelde belastingcapaciteit van gemeenten over de gehele linie weer verder omhooggegaan met gemiddeld 1,6%. Duidelijk is ook dat grotere gemeenten, met meer dan 50.000 inwoners, gemiddeld genomen een lagere belastingdruk hebben dan kleinere gemeenten, zo blijkt uit ons onderzoek. Dat betekent dat deze grotere gemeenten, indien nodig, gemakkelijker extra inkomsten kunnen genereren dan dat kleine gemeenten dat kunnen.

HORST AAN DE MAAS
81/140 42.487

24% 39% 1% 3% 105%

Thijs Kuipers,
wethouder financiën

‘We zijn de zorg anders gaan organiseren’

‘Net als vorig jaar hadden we behoorlijke moeite om de begroting rond te krijgen. En dat heeft vooral te maken met de kosten in het sociaal domein, waar we lang hebben moeten wachten tot het Rijk over de brug kwam. Diezelfde ontwikkeling zie ik nu rond de klimaatambities. Wij investeren als gemeente al fors om aan het Klimaatakkoord te voldoen, maar het Rijk heeft nog niet thuis gegeven. Terwijl de verwachting is dat er vanaf komend jaar 600 miljoen structureel naar gemeenten moet om het Klimaatakkoord gestand te doen. Om de zorgkosten te bedwingen, hebben we gewerkt aan nieuwe manieren om de zorg te organiseren. We zetten meer in op preventieve voorzieningen voor de jeugd, zodat we ze uit het zorgsysteem kunnen houden. Dat vraagt dat je enorm buiten de gebaande paden durft te denken, maar scheelt op de lange termijn heel veel geld.’

RONDETAFELDISCUSSIE

Grote maatschappelijke opgaven ondergraven financieel herstel

Verduurzaming van de leefomgeving, digitalisering van de samenleving, jeugdzorg, de Omgevingswet. Gemeenten hebben een overvolle ‘to-dolijst’.
Het prille financieel herstel staat hierdoor stevig onder druk. De al moeizame relatie met het Rijk dreigt zo verder te verslechteren. Zo bleek tijdens een rondetafeldiscussie met gemeenten, georganiseerd door BDO.
Het verslag van de geanimeerde discussie leest u hier.

REFLECTIE UIT HET VELD
Voor het eerst dit jaar organiseerde BDO een rondetafeldiscussie. Tijdens een (digitale) bijeenkomst spraken we met een brede vertegenwoordiging vanuit Nederlandse gemeenten om de eerste uitkomsten uit de benchmark te delen en onze bevindingen en aanbevelingen te verdiepen. Maar ook om in gesprek te gaan over de uitdagingen waarvoor het lokale bestuur zich gesteld ziet.

Jan van der Bij,
Clustermanager commissie BBV ministerie van BZK

Jack van Dorst,
Wethouder financiën gemeente Moerdijk

Rachid Saghraoui,
Teamleider financiën gemeente Haarlemmermeer

Vincent van Arkel,
Concerncontroller gemeente Amersfoort en adviseur VNG-commissie 100.000+

Johan Hamster,
Wethouder gemeente Stadskanaal

Hans Polderman,
Directeur bedrijfsvoering Sociale Dienst Drechtsteden

Astrid van de Klift,
Directeur en plaatsvervangend gemeente-secretaris gemeente Nijmegen

Theo Dijkstra,
Gemeentesecretaris gemeente Assen

Martin Potjens,
Senior adviseur team gemeentefinanciën Vereniging van Nederlandse Gemeenten

Marcel van der Ark,
Teamcoördinator financieel toezicht provincie Zuid-Holland

‘Streep je de corona-gelden weg, dan lopen de tekorten op’

Johan Hamster, gemeente Stadskanaal

Goed nieuws. De Nederlandse gemeenten hebben zich in 2020 financieel hersteld. Noteerde het nationale lokaal bestuur in 2019 nog een negatief resultaat van € 747 miljoen, een jaar later komen de gemeenten uit op een positief resultaat van € 4,6 miljard. Dat positieve resultaat oogt mooi, maar geeft de werkelijke situatie niet goed weer. Zo constateerden de deelnemende gemeenten eensgezind.

De lokale beleidsmakers wijzen op twee belangrijke factoren. Allereerst wordt het resultaat positief beïnvloed door eenmalige inkomsten zoals coronagelden. Wethouder Johan Hamster van de Groningse gemeente Stadskanaal: ‘Streep je de coronagelden weg, dan zie je de tekorten verder oplopen.’ Gemeenten ontvingen in 2020 in totaal € 1,0 miljard aan coronasteun. Maar die inkomsten zijn moeilijk uit de jaarrekeningen van gemeenten te filteren. Belangrijkste oorzaak hiervan is dat de coronasteun via verschillende subsidiepotjes door het Rijk aan de gemeenten is uitgekeerd. Het beeld is bovendien dat bij een flink aantal gemeenten een deel van het uitgekeerd coronageld niet is besteed, maar dat nog wel uitgaven zullen volgen. Dat gemeenten daarnaast nog steeds krap bij kas zitten, blijkt volgens de deelnemers vooral ook uit de uitgestelde projecten en investeringen in onder meer infrastructuur, gebouwen en onderhoud aan rioleringen. Veel gemeenten hebben mede door hun belangrijke rol in de coronacrisis ook veel andere geplande initiatieven en reguliere activiteiten tijdelijk moeten opschorten. Dit maakt wellicht dat de afgelopen jaren minder kosten zijn gemaakt, maar de investeringsagenda is door dit uitstel nog veel groter geworden. Bijkomend probleem is dat gemeenten de capaciteit niet hebben om die activiteiten in te halen, onder meer door de voortdurende impact van corona en het toenemende chronisch personeelstekort.

Sociaal domein grootste kostenpost

Het sociaal domein, onder meer jeugd-, ouderen- en thuiszorg, blijft in het boekjaar 2020 met gemiddeld 39% van de begroting de grootste kostenpost van gemeenten. Het onderwerp maakt niet alleen veel los, zo blijkt tijdens het gesprek. Gemeenten hebben ook uiteenlopende ideeën over de uitvoering en hoe de problemen kunnen worden opgelost.

Het ontbreken van heldere kaders voor de jeugdzorg is een groot probleem, stelt directeur en plaatsvervangend gemeentesecretaris Astrid van de Klift van de gemeente Nijmegen. ‘Wat is jeugdzorg? Het product is onvoldoende afgebakend. Alles wat wordt gevraagd, moeten wij leveren.’ Het gevolg is een gestaag uitdijend jeugdzorgbudget en aanbod. Landelijke afstemming is volgens Van de Klift noodzakelijk om het probleem op te lossen, ook met het oog op commerciële zorgaanbieders die aanzienlijke winsten maken. Gemeentesecretaris Theo Dijkstra uit Assen benadrukt in reactie op Van de Klift dat zelfredzaamheid een van de uitgangspunten van de decentralisatie van de jeugdzorg is geweest. ‘Zelfredzaamheid kan ook betekenen dat mensen niet altijd hulp krijgen. En decentralisatie leidt tot regionale verschillen in het zorgaanbod.’ Winsten bij zorgaanbieders zijn volgens Dijkstra een logisch gevolg van de marktwerking die in de sector is ingevoerd en hoeven niet per se fout te zijn. ‘Wat mij opvalt is dat we bij bouwbedrijven deze discussie niet voeren.’

Over marktwerking in de zorg wordt verschillend gedacht. Teamleider financiën Rachid Saghraoui van de gemeente Haarlemmermeer benadrukt dat de geïntroduceerde marktwerking niet altijd gunstig uitpakt. ‘Je ziet dat sommige zorgaanbieders flinke winsten overhouden terwijl gemeenten het hoofd net boven water kunnen houden. Wat dat betreft mag de marktwerking wel worden ingeperkt.’

Maatschappelijke opgaven passen niet in businesscase

De decentralisatie van overheidstaken naar gemeenten, zoals jeugdzorg, is voor gemeenten niet de enige grote maatschappelijke opgave. Het lokaal bestuur is ook verantwoordelijk voor beleid op gebied van andere belangrijke en vaak

‘Sommige zorgaan-bieders houden veel winst over in tijden van grote tekorten in de jeugdzorg’

Rachid Saghraoui, gemeente Haarlemmermeer

‘Alles wat wordt gevraagd, moeten wij leveren’

Astrid van de Klift, gemeente Nijmegen

‘STUUR ALS GEMEENTE ZELF BIJ’

‘Wij hebben naar aanleiding van onze begrotingsverwachtingen 2021 een scan ‘Mens en maatschappij’ gemaakt. Aan de hand daarvan kun je een goede dialoog voeren over de mogelijkheden en de impact daarvan. Veel “kleintjes” zonder grote gevolgen leveren toch financiële ruimte op. Zo kun je als gemeente bijsturen, zonder dat dit direct gevolgen heeft voor burgers. De relatie en rolverdeling tussen gemeenten en Rijk blijven bij een onderwerp als jeugdzorg natuurlijk van belang, maar kijk altijd ook wat je zelf kunt doen. Bijvoorbeeld door duidelijkere kaders te stellen en keuzes te maken voor de uitvoering van het beleid.’

Jack van Dorst, wethouder financiën, gemeente Moerdijk

OVERVOL

DE TO-DOLIJST VAN GEMEENTEN

1. Energietransitie
2. Woningtekort
3. Digitalisering van de samenleving (inclusief cybersecurity)
4. Jeugd- en Wmo
5. Omgevingswet
6. Nasleep coronacrisis

‘Ministeries denken soms dat zij gemeenten niet nodig hebben’

Vincent van Arkel, gemeente Amersfoort

ingewikkelde maatschappelijke thema’s. Het gaat dan bijvoorbeeld om de energietransitie, meer betaalbare woningen, de introductie van elektrische mobiliteit en de invoering in 2022 van de langverwachte Omgevingswet, een ingrijpende vereenvoudiging van de wet- en regelgeving op het gebied van de leefomgeving. De wet moet de realisatie van bijvoorbeeld bouwprojecten versnellen.

De ‘to-dolijst’ van gemeenten bestaat stuk voor stuk uit complexe opgaven waarvoor zij ook de verantwoordelijkheid dragen, zo constateren alle deelnemende beleidsmakers. Tegelijkertijd lijken gemeenten in Den Haag weinig erkenning te krijgen voor die cruciale rol.

‘Bij ingewikkelde onderwerpen als duurzaamheid en mobiliteit lijkt het nogal eens dat departementen denken dat zij gemeenten niet nodig hebben. Maar deze grote opgaven zijn zonder de “eerste overheid” niet te realiseren’, stelt concerncontroller Vincent van Arkel van de gemeente Amersfoort. De financiële impact van complexe maatschappelijke opgaven beperken door bijvoorbeeld vooraf een dichtgetimmerde businesscase op te stellen is geen goed idee, zo vinden alle deelnemende beleidsmakers. Bij complexe vraagstukken is het vrijwel onmogelijk om dit vooraf allemaal uit te werken en blijft bijsturing gedurende de rit noodzakelijk.

‘De transitiekosten van de Omgevingswet worden geschat op € 1,3 tot € 1,9 miljard. Hoe moet je daar een sluitende businesscase voor maken?’ stelt VNG-adviseur Martin Potjens. De beleidsmakers benadrukken dat de financiële kaders van een businesscase bepalend kunnen worden voor de uitvoering van het beleid. En dat is niet wenselijk. Want de inhoud en maatschappelijke noodzaak moeten centraal staan. ‘Financiën zijn randvoorwaardelijk, maar niet normerend zoals dat vaak in de praktijk gebeurt. Je zit in een dynamisch veranderingsproces dat noodzaakt tot dagelijkse bijsturing. De traditionele Business cases voldoen dan algauw niet meer’, betoogt Hans Polderman van de gemeenschappelijke regeling Sociaal van de Drechtsteden.

Vertrouwen moet terug tussen Rijk en gemeenten

Het vertrouwen en onderling begrip tussen Rijk en gemeenten was in het verleden regelmatig zoek, bijvoorbeeld op het gebied van grote maatschappelijke opgaven zoals de jeugdzorg. De relatie tussen de twee bestuurslagen staat hierdoor onder druk. Een duidelijk signaal hiervan was de opkomst van activistische wethouders. Zo diende Johan Hamster, deelnemer aan de rondetafel, in 2020 namens de gemeente Stadskanaal demonstratief een niet-sluitende begroting in bij de provincie. Grootste pijnpunt voor de gemeenten is het structureel tekort op de begroting dat zij hebben. Het Rijk, waarvan gemeenten voor 80% van de inkomsten afhankelijk zijn, plakt met incidentele uitkeringen steeds weer pleisters op oude wonden. Voor

‘De transitiekosten van de Omgevingswet worden geschat op € 1,3 tot € 1,9 miljard. Hoe moet je daar een sluitende businesscase voor maken?’

Martin Potjens, VNG

gemeenten, die gezien de grote en complexe maatschappelijke uitdagingen over langere periodes beleid moeten maken, is dat een volstrekt onwerkbare situatie.

‘Ik zou Rutte willen vragen om meer structureel geld’, antwoordt gemeentesecretaris Theo Dijkstra desgevraagd. Om daar direct aan toe te voegen dat niet geldtekort het grootste probleem is, maar vertrouwen. ‘We zitten als overheden onderling anderhalf jaar in de strijd over de financiële randvoorwaarden van de taken die we uitvoeren. Het is eigenlijk te triest voor woorden dat we daar zoveel tijd aan kwijt zijn.’ Dat het wel anders kan, blijkt volgens Dijkstra aan de wijze waarop tijdens de coronacrisis snel en actiegericht geld ter beschikking is gesteld. Zo zou dat ook op andere beleidsterreinen gedaan kunnen worden. Herstel van vertrouwen tussen Rijk en gemeenten begint met toezeggingen voor meer structureel geld, zo is op te maken uit de discussies tijdens het rondetafelgesprek. Problemen moeten niet opgelost worden met éénmalige lapmiddelen maar met structureel geld, zodat gemeenten weten waar ze aan toe zijn en hier ook meerjarig beleid op kunnen maken. Er ontstaat dan niet alleen een stabiele financiële basis voor het verbeteren van de relatie. Ook de dialoog tussen de twee bestuurslagen kan dan inhoudelijk worden gevoerd. Vanuit de strategische en onmisbare positie die zij hebben, kunnen gemeenten dan het gesprek aangaan met het Rijk.

AMERIKAANSE TOESTANDEN

‘Rijk en gemeenten leveren te veel strijd met elkaar. Het lijkt soms net zoals dat in Amerika gaat, waar een legertje advocaten alles in dikke contracten moet vastleggen. Het zou veel beter zijn als we op basis van vertrouwen met elkaar samenwerken en in gezamenlijkheid plannen bijstellen als dat nodig is. Belangrijk hierbij is dat gemeenten ook minder snel “ja” zeggen op nieuwe opgaven. Bijvoorbeeld bij de decentralisatie van de jeugdzorg en Wmo hebben gemeenten in het verleden wellicht te gemakkelijk gezegd dat ze dat wel goedkoper kunnen. Maar in zo’n proces moet je je juist kwetsbaar kunnen opstellen. Dan kan je ook zeggen dat je nog niet weet waar je uit gaat komen en wat er allemaal wel en niet mogelijk is.’

Vincent van Arkel, concerncontroller gemeente Amersfoort

BEGROTING 2022

Begrotingen 2022 leiden tot aanvullende tekorten

Naast de gerapporteerde cijfers over 2020 analyseerde BDO voor dit rapport ook de **begrotingen 2022** van alle gemeenten. Die vertonen een somber beeld. Maar liefst 208 gemeenten verwachten over 2022 een tekort, 132 gemeenten gaan uit van een overschot in 2022. Per saldo verwachten gemeenten voor 2022 een tekort van € 1,0 miljard.

De gemeenteraad heeft 'budgetrecht' en is daarmee wettelijk bevoegd om de gemeentelijke begroting vast te stellen. Daarmee geeft de raad het college toestemming om geld uit te geven aan onderdelen die in de begroting staan genoemd. Met de begroting wordt duidelijk wat de gemeente wil bereiken, wat daarvoor gedaan moet worden en welke kosten daarmee zijn gemoeid. De begroting is voor ieder raadslid dan ook een belangrijke uitdaging. Zeker in een tijd waarin de financiën onder druk staan en saneringen aan de orde van de dag zijn.

Grote verschillen per provincie

Als we de begrotingen voor 2022 analyseren, zien we dat de verwachte tekorten per inwoner per provincie flink van elkaar verschillen. Zo verwachten gemeenten in de provincie Zuid-Holland een tekort per inwoner van maar liefst € 140, terwijl gemeenten in Drenthe uitgaan van een overschot per inwoner van € 19.

Solvabiliteit neemt af

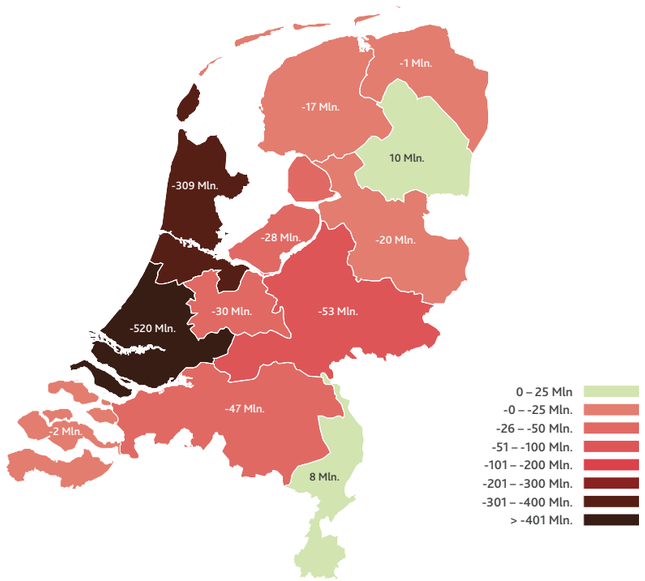
De verwachte tekorten zullen ertoe leiden dat de solvabiliteit van gemeenten met gemiddeld 4% afneemt. De grootste daling is begroot bij gemeenten in de provincies Zuid-Holland, Limburg, Noord-Brabant, Zeeland, Gelderland en Drenthe. Ook verwachten gemeenten fors meer schulden te moeten maken, gemiddeld 18%.

'De begroting is voor ieder raadslid een belangrijke uitdaging'

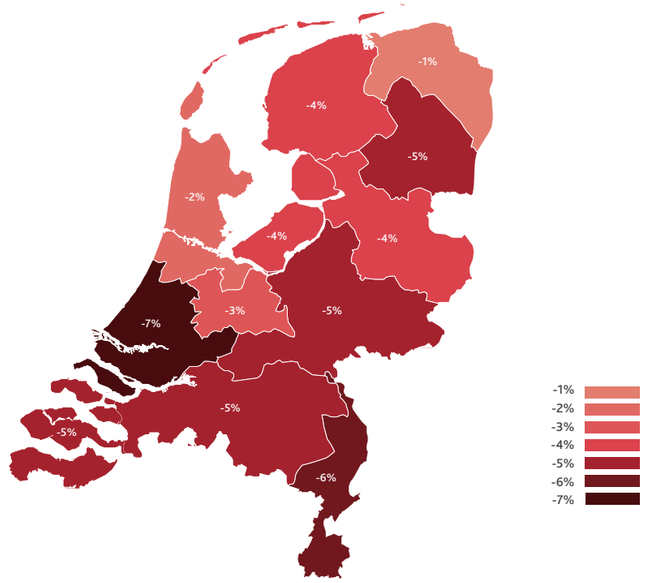
KEUZES MAKEN KÁN EN MÓÉT

Hoge vaste kosten en weinig reserves. Het is een realiteit waar veel gemeenten mee te maken hebben. Er moeten keuzes worden gemaakt, maar vált er voor raadsleden wel wat te kiezen. Kán het theater wel openblijven? En moeten de nieuwe sportfaciliteiten noodgedwongen worden geannuleerd? En hoe zit het met het wegenonderhoud en de achterstanden die zich daar voordoen? Moet dit wederom worden uitgesteld, of is er een andere optie? Hoewel veel raadsleden het gevoel hebben vaak met de rug tegen de muur te staan, blijkt in de praktijk dat er binnen een gemeentelijke begroting vaak wel degelijk keuzes mogelijk zijn. Keuzes die pas echt zichtbaar worden en pas dan kunnen worden afgewogen en gemaakt wanneer de begrotingsonderdelen – gekwantificeerd en wel – uitgesplitst en volledig in kaart zijn gebracht.

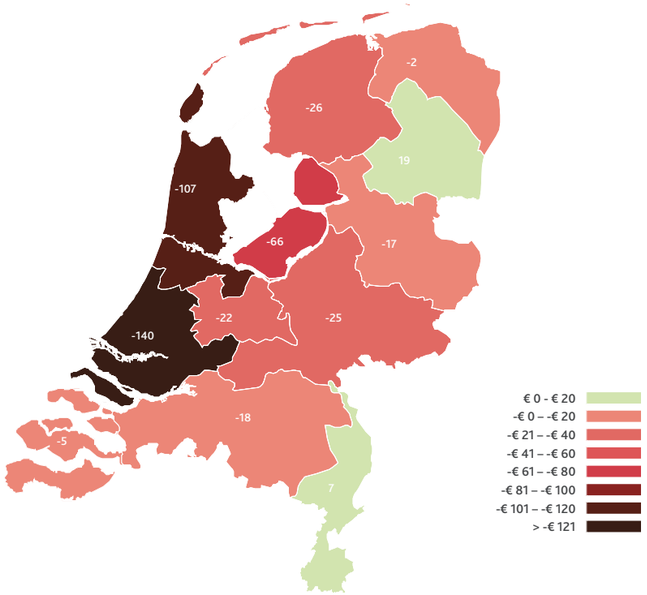
Verwachte tekorten gemeenten, totaal per provincie (2022)

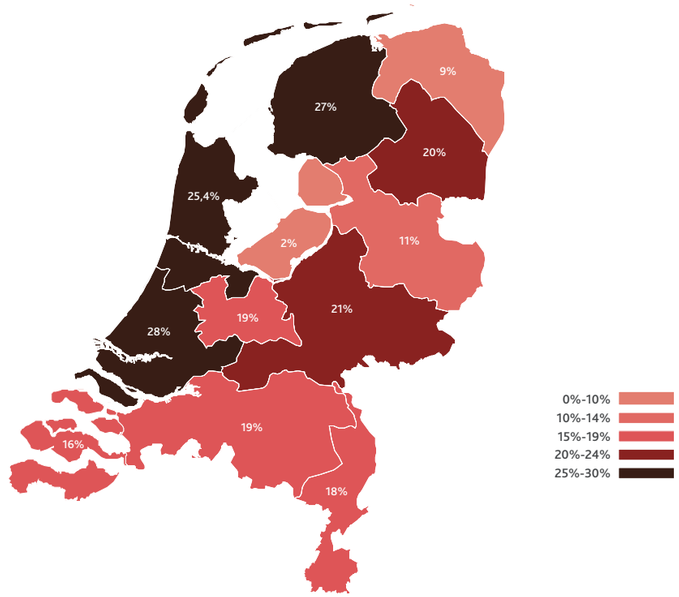
Verwachte daling solvabiliteit gemeenten, gemiddeld per provincie (2020-2022)

Verwachte tekorten gemeenten per inwoner, gemiddeld per provincie (2022)

Verwachte stijging nettoschuldquote gemeenten, gemiddeld per provincie (2020-2022)

IN VIER STAPPEN NAAR EEN SLUITENDE EN WENDBARE BEGROTING

Gemeenten die ervoor zorgen dat hun begroting enige flexibiliteit en wendbaarheid in zich heeft, kunnen beter anticiperen op veranderingen die komen gaan. Er is dan meer ruimte om keuzes te maken op het gebied van bezuinigingen en investeringen dan bij een 'dichtgetimmerde' begroting met veel vaste posten.

1. **Voorkom een vastlopende begroting** door kosten flexibeler te maken en keuzes te maken in plaats van kosten te stapelen en door te sparen.
2. **Neem kortetermijn-maatregelen** door te snijden in kosten en zo nodig tarieven te verhogen.
3. **Vergroot efficiency** door het doelmatiger organiseren van de dienstverlening.
4. **Neem langetermijn-maatregelen** door businessmodellen te transformeren. En durf keuzes te maken.

JISSE OTTER,
WETHOUDER FINANCIËN
GEMEENTE EMMEN

‘We zijn structureel voorzichtiger geworden’

EMMEN

29/32 107.024

5,6% 104,6% 7,5% 4,9% 102%

KOSTEN SOCIAAL DOMEIN PER CAPITA

	2017	2018	2019	2020
Emmen	€ 2.050	€ 2.079	€ 2.041	€ 2.069
Nederland	€ 1.452	€ 1.478	€ 1.493	€ 1.669

Emmen was vorig jaar nog drager van de rode lantaarn. Dit jaar staat u er veel beter voor. Hoe is het tij gekeerd?

‘Emmen zat al een paar jaar in de hoek waar de klappen vielen en had te maken met de ene tegenvaller na de andere. Een paar jaar achter elkaar hebben we heel veel plannen niet uitgevoerd en gesneden en gesneden. Tot vorig jaar. Toen hebben we het rigoureus aangepakt en in één klap 12 miljoen bezuinigd. De kosten hebben we met 3 procent teruggebracht en de inkomsten met 3 procent verhoogd. De ozb zelfs met 5 procent. Tegelijkertijd hebben we 3 miljoen opzijgezet om het eigen vermogen aan te vullen.’

De begroting voor 2022 is ronduit positief. Komt dat allemaal door die bezuinigingen?

‘Deels. Maar wij zijn ook al wat langer geleden begonnen met kritisch kijken naar de jeugdzorg. Dat was lang een boosdoener in de stijgende kosten. Maar op dit moment dalen die kosten hier zelfs. Ik vermoed omdat we al eerder dan veel andere gemeenten zagen dat de kosten uit de klauwen liepen en toen hebben ingegrepen. Nu er extra geld vanuit het Rijk beschikbaar is, bevinden wij ons in een luxepositie. Het valt nu opeens wel onze kant op.’

U kunt dus weer investeren. Waar gaat dat geld naartoe?

‘Voor een groot deel naar wegenonderhoud. Daar was twee jaar niets aan gedaan. En we hebben 5 miljoen apart gezet in een fonds voor strategie, innovatie en ontwikkeling. Maar we geven niet meer alles uit, houden hogere marges aan en kijken verder vooruit. De houding is hier behoorlijk veranderd doordat we drie jaar hebben moeten bezuinigen. Zowel het college als de raad is structureel voorzichtiger geworden. We willen echt niet meer terug naar de modus van de afgelopen jaren.’

HET SOCIAAL DOMEIN

Sociaal domein: ‘zorgenkind’ is een ‘understatement’

De kosten voor **het sociaal domein** blijven stijgen. Bedroegen deze in 2019 nog € 1.493 per inwoner, in 2020 stegen deze naar € 1.669 per inwoner. Hoewel het sociaal domein nog steeds de nummer één kostenpost voor gemeenten blijft, valt op dat het aandeel in de totale kosten daalt: van circa 39% in 2019 naar 38% in 2020. Door de stijgende kosten zijn keuzes echter noodzakelijk, maar niet eenvoudig. De zorgplicht roept en veel keuzes zijn bovendien al gemaakt. Verschraling op andere gebieden dreigt.

Vorig jaar nog berichtten wij dat het sociaal domein een ‘zorgenkind’ voor gemeenten is, omdat de kosten met ruim 3%, ofwel bijna € 1 miljard waren gestegen in 2019 ten opzichte van 2018. Een flinke stijging vonden we toen. Maar de stijging van kosten die het jaar daarop volgde, was aanzienlijk hoger. In 2020 stegen de kosten voor het sociaal domein namelijk met meer dan € 3 miljard vergeleken met 2019. Een stijging van maar liefst ruim 12%. Deze stijging wordt vrijwel volledig verklaard door de in allerijl ingevoerde Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) als gevolg van de coronacrisis. Het Rijk heeft deze kosten betaald.

Verschillen nemen toe

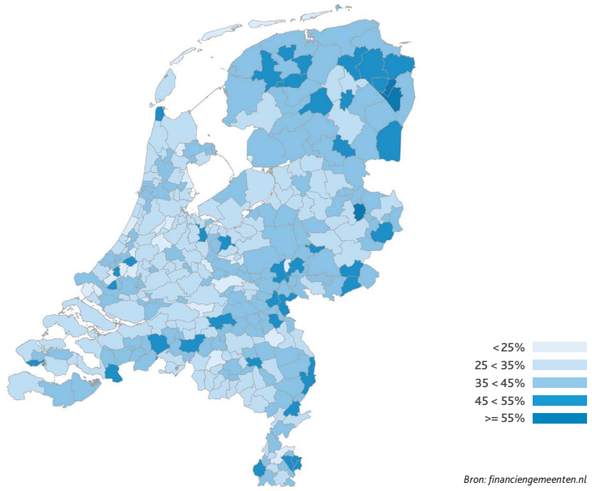
Des te opvallender is dan ook dat het aandeel van de kosten van het sociaal domein in de totale gemeentelijke jaarrekening is geslonken. Dit betekent dat de kosten op andere terreinen relatief harder zijn gestegen. Het aantal gemeenten waarvoor het sociaal domein meer dan de helft van de kosten uitmaakt, is echter opnieuw toegenomen. Wat ook opvalt is dat de verschillen in kosten voor het sociaal domein tussen gemeenten toenemen.

Het aantal donkergekleurde gemeenten is toegenomen, met name in het noorden van Nederland. In 2019 zien we nog een ‘cluster’

‘Het aantal gemeenten waarvoor het sociaal domein meer dan de helft van de kosten uitmaakt, is echter opnieuw toegenomen’

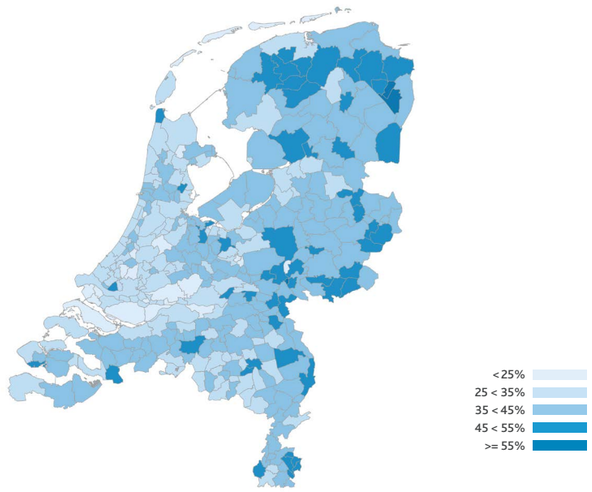
‘Door toenemende verschillen tussen gemeenten wordt de herverdeling van het gemeentefonds complexer’

Lasten sociaal domein als percentage van totaal per gemeente (2019)

Bron: financiengemeenten.nl

Lasten sociaal domein als percentage van totaal per gemeente (2020)

Bron: financiengemeenten.nl

binnen Groningen en een ‘cluster’ binnen Friesland van gemeenten die meer dan 45% van alle kosten in het sociaal domein maken. Over 2020 spreken we van een ononderbroken lijn in het noorden van Groningen tot Friesland van gemeenten waarvoor dit geldt. Daarnaast zien we in het oosten van Nederland de kaart donkerder kleuren (Doetinchem, Oude IJsselstreek, Renkum, Apeldoorn, Haaksbergen, Hengelo, Twenterand). Ook hier zijn dus relatief veel gemeenten voor wie het sociaal domein stevig drukt op de jaarrekening.

Daarentegen zien we in het zuidwesten het percentage kosten van het sociaal domein ten opzichte van de totale jaarrekening dalen in verschillende gemeenten (Vijfheerenlanden, Molenlanden, Dordrecht, Hoeksche Waard, Hellevoetsluis). Door toenemende verschillen tussen gemeenten wordt de herverdeling van het gemeentefonds complexer. Dit blijkt ook uit het gegeven dat de herverdeling meermaals is uitgesteld.

Kosten sociaal domein ook per inwoner gestegen

De kosten per inwoner zijn over 2020 opnieuw toegenomen, een stijging van meer dan 10%. Bij slechts 8 van de 355 gemeenten is sprake van een daling van de kosten per inwoner. Waar in 2019 ten opzichte van 2018 de kosten nog met een ‘bescheiden’ € 26 per inwoner waren gestegen, is in 2020 sprake van een stijging van meer dan € 170 per inwoner.

Invloed corona op kosten sociaal domein

De invloed van corona is duidelijk terug te zien in de cijfers van het sociaal domein over 2020. Van de stijging van kosten valt circa € 2,6 miljard namelijk te verklaren vanuit de stijging van kosten voor ‘inkomensregelingen’. Hieronder vallen onder andere de extra kosten voor (bijzondere) bijstand vanwege corona, zoals de Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo). De invloed van corona op de arbeidsmarkt is op landelijk niveau tegen de verwachtingen in meegevallen. In 2020 steeg het aantal mensen in de bijstand weliswaar met 3,4%, maar dit was significant hoger geweest als de stijging van maart tot en met juli zich had doorgezet. Het aantal mensen in de bijstand daalde zelfs weer vanaf augustus. Gemeenten hebben over 2020 zelfs een overschot van € 275 miljoen gerealiseerd op het landelijk bijstandsbudget. Tegelijkertijd waren er over 2020 nog 74 gemeenten met een tekort. Dit is 21% van het totaal aantal gemeenten. Ter vergelijking; een jaar eerder had nog 35% van de gemeenten een tekort. Achter deze percentages en bedragen gaan echter persoonlijke drama’s schuil. Dit komt niet tot uiting in bijstandscijfers en budgetten en de ernst hiervan moet niet worden onderschat op basis van deze cijfers. De verwachte psychosociale gevolgen en druk op de zorgkosten zijn dan ook wel degelijk toegenomen.

(bron: ministerie SZW)

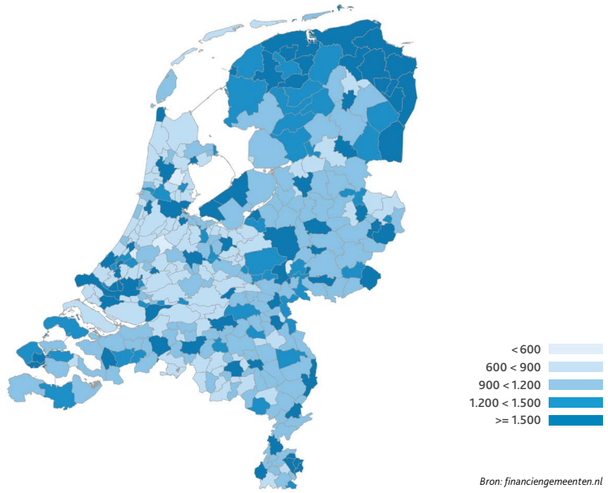
Zorgkosten nemen toe

De kosten voor maatwerkdienstverlening, voor zowel de volwassenen en ouderen (achttien en ouder) als de jongeren (achttien en jonger) zijn toegenomen in 2020 met respectievelijk circa € 225 en € 111. Daarnaast zijn de kosten voor geëscaleerde zorg* toegenomen, met name voor volwassenen en ouderen met circa € 234 miljoen. In deze kosten zien we de invloed van de invoering van het abonnementstarief op de Wmo terug. Volgens voormalig minister De Jonge van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) doet het abonnementstarief waar het voor bedoeld is. ‘Het abonnementstarief leidt voor veel Wmo-cliënten tot een lagere eigen bijdrage waardoor de stapeling van zorgkosten voor deze cliënten wordt beperkt’, schrijft de minister in de Monitor abonnementstarief. Hieruit blijkt ook dat het tot een toename in het gebruik van Wmo-voorzieningen heeft geleid. Uit de monitor blijkt dat het abonnementstarief in 2020 zo’n € 309 miljoen kostte. Ondanks dat deze kostenstijging grotendeels was voorzien, zijn gemeenten hiervoor slechts gedeeltelijk gecompenseerd. Gemeenten geven aan dat ze als gevolg van de

* O.a. opvang- en beschermd wonen-voorzieningen.

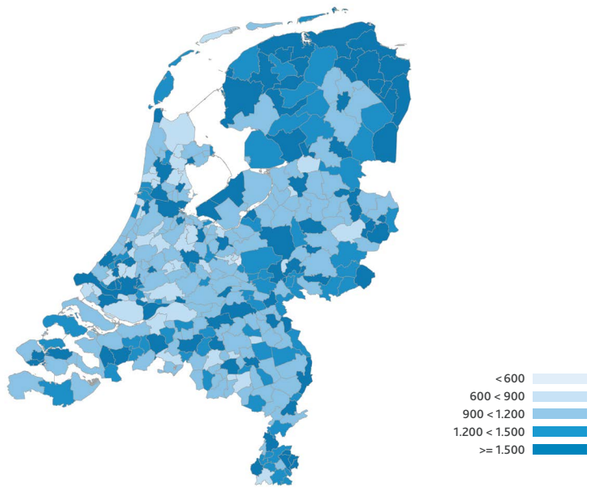
‘De invloed van corona is duidelijk terug te zien in de cijfers van het sociaal domein over 2020’

Lasten sociaal domein, gemiddeld per inwoner (2019)

Bron: financiengemeenten.nl

Lasten sociaal domein, gemiddeld per inwoner (2020)

Bron: financiengemeenten.nl

Wmo-kosten op steeds meer plekken in hun begroting tekorten zien ontstaan. Maar ook de vergrijzing in Nederland speelt hierin een belangrijke rol. De verwachting is dat de kosten dit jaar (2021) verder zullen stijgen en boven de oorspronkelijke verwachtingen uitkomen, met extra tekorten tot gevolg. Daarnaast blijft er de komende jaren naar verwachting een structureel tekort op het sociaal domein – onder andere als gevolg van de doorzettende vergrijzing – waarbij dit alleen met een bijdrage van het Rijk kan worden opgelost (zie ook: Herverdeling gemeentefonds).

Kosten Jeugdwet gestegen

Naast de Wmo zijn ook de kosten voor uitvoering van de Jeugdwet gestegen. Voor het eerst sinds de decentralisatie van jeugdzorg naar gemeenten in 2015 daalde weliswaar het aantal jongeren dat jeugdzorg ontving, zo berichtte het CBS in april 2021. Er zijn minder trajecten gestart. Maar de trajecten dié zijn gestart, duurden wél langer. Vandaar de gestegen kosten. Het CBS constateerde dat in verhouding tot het totaal aantal jongeren de meeste jeugdzorg werd gegeven in gemeenten in Midden-Limburg en Oost-Groningen.
Er zijn verschillende oorzaken voor deze regionale verschillen. Sociaal-economische omstandigheden spelen hierbij een rol, maar ook beleidskeuzen die gemeenten maken bij de inrichting van de jeugdzorg. Duidelijk is dat de regio's met gemeenten die relatief veel geld kwijt zijn aan jeugdzorg, ook de regio's zijn waarbij de kosten voor het sociaal domein in het algemeen relatief hoog zijn.

Compensatie Rijk

Landelijk is vastgesteld dat gemeenten structureel € 1,6 tot € 1,8 miljard tekortkomen op jeugdzorg en dat het Rijk dit moet compenseren. Het Rijk heeft hiervoor compensatie gegeven over 2021 en 2022. Daarnaast is het ministerie van VWS samen met zorgaanbieders, cliënten(vertegenwoordigers), professionals en de VNG (gezamenlijk de 'vijfhoek' genoemd) bezig met het opstellen van de Hervormingsagenda Jeugd, waarin zij aangeven waarop gemeenten meer dan één miljard aan besparingen kunnen realiseren. Dit te besparen miljard wordt op termijn niet meer gecompenseerd. De maatregelen die hieraan ten grondslag liggen, zijn door verschillende onderzoeken gekwalificeerd als momenteel niet voldoende onderbouwd. De haalbaarheid van de plannen wordt door onderzoekers en gemeenten ter discussie gesteld. Daarnaast geven gemeenten aan dat zij verschillende van de opgenomen besparingsmaatregelen reeds hebben getroffen en dat deze hiermee niet meer realiseerbaar zijn. Daarnaast geven gemeenten aan dat, om de besparingsmaatregelen te kunnen realiseren, investeringen nodig zijn. Hier is in de huidige context van gemeenten weinig ruimte voor. Zij vragen zich dus af waaruit zij het realiseren van de besparingen moeten financieren. De definitieve Hervormingsagenda Jeugd moet 1 februari 2022 gereed zijn.

Brandbrief nieuwe Wet inburgering

Naast de worsteling die gemeenten momenteel hebben om de (financiële) uitdagingen in het sociaal domein het hoofd te bieden, is na drie keer uitstel per 1 januari 2022 de nieuwe Wet inburgering ingegaan. Gemeenten krijgen hiermee de regie op de uitvoering van de inburgering van statushouders. Gemeenten zijn reeds in 2020 gestart met de voorbereidingen hierop. Over de invoering van deze nieuwe wet hebben gemeenten in november van 2021 een brandbrief gestuurd naar het Rijk. Gemeenten maken zich zorgen over een grote groep statushouders die onder het oude (volgens hen niet goed functionerend) stelsel vallen. Daarnaast blijven de beschikbare middelen voor uitvoering van deze wet ter discussie staan. Zo heeft het kabinet in november 2021 € 24 miljoen extra budget beschikbaar gesteld om het lesaanbod voor inburgeraars zeker te stellen. Wij verwachten in de benchmark over 2022 inzicht te kunnen geven in hoe de invoering van de nieuwe wet heeft uitgepakt.

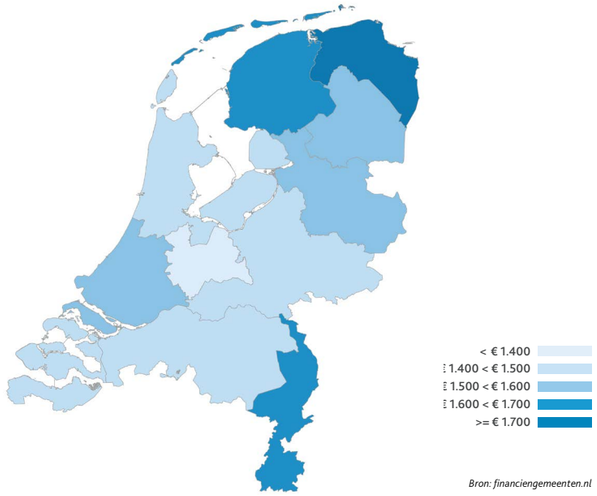
Herverdeling gemeentefonds

Sinds gemeenten in 2015 verantwoordelijk zijn geworden voor het sociaal domein, hebben we jaar op jaar moeten concluderen dat de kosten voor het sociaal domein zijn gestegen. Ruim 25% in vijf jaar tijd. De beschikbare budgetten zijn niet in dezelfde verhouding meegestegen.

'Naast de Wmo zijn ook de kosten voor uitvoering van de Jeugdwet gestegen'

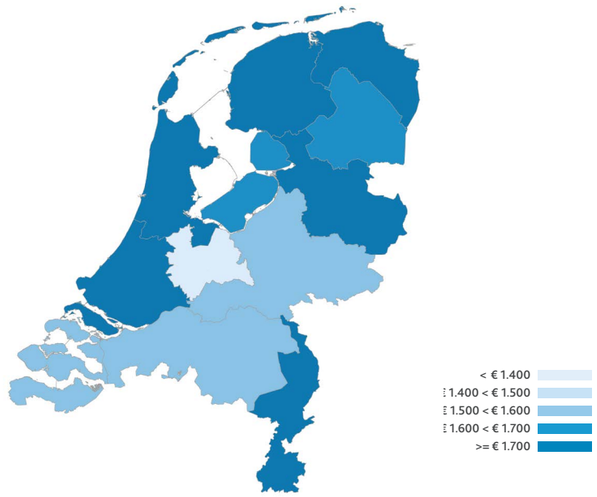
‘Gemeenten maken zich zorgen over een grote groep statushouders’

Lasten sociaal domein per inwoner, gemiddeld per provincie (2019)

Bron: financiengemeenten.nl

Lasten sociaal domein per inwoner, gemiddeld per provincie (2020)

Bron: financiengemeenten.nl

Per saldo kunnen we de conclusie trekken dat de budgetten uit het gemeentefonds niet meer goed aansluiten bij de kosten van gemeenten in het sociaal domein. Hierop worden pleisters geplakt. Denk aan compensatie op jeugd en extra budget inburgering. Maar een structurele oplossing is er nog niet. De herverdeling van het gemeentefonds en de mate waarin met de ontwikkelingen in het sociaal domein rekening wordt gehouden, laten nog op zich wachten. De invoering ervan wordt (momenteel) per 1 januari 2023 verwacht.

JOHAN HAMSTER, WETHOUDER
FINANCIËN GEMEENTE STADSKANAAL

‘Positief maar erg broos en kwetsbaar’

STADSKANAAL

33/140 31.754

35% 36% 0,2% 0,1% 94%

KOSTEN SOCIAAL DOMEIN PER CAPITA

	2017	2018	2019	2020
Stadskanaal	€ 2.157	€ 2.164	€ 2.313	€ 2.425
Nederland	€ 1.452	€ 1.478	€ 1.493	€ 1.669

Stadskanaal haalde het landelijk nieuws doordat de gemeenteraad weigerde voor 2021 een sluitende begroting in te dienen. Is dat goed gekomen?

‘Het was een duidelijk signaal en ze hebben gelijk gekregen. Bezuinigen was niet nodig als het Rijk zijn verantwoordelijkheid had genomen. Dat zie je nu we uiteindelijk wel de adequate bijdragen voor jeugdhulp en de Wmo hebben gekregen en ruimhartig coronacompensatie mochten ontvangen. Twee derde van onze begroting is sociaal domein en wij werden dus onevenredig hard getroffen toen Den Haag niet over de brug kwam. Bovendien zijn de mogelijkheden om eigen middelen te verwerven hier beperkt, waardoor we erg afhankelijk zijn van de rijksbijdrage.’

Gaat het beter nu er structureel extra geld voor het sociaal domein bij komt?

‘De laatste begroting is weer voorzichtig positief maar nog erg broos en kwetsbaar. Want we weten niet of het extra geld voor jeugdhulp structureel is. En het is nog onzeker wat er met de opschalingskorting gebeurt. Dat die bevroren is, heeft ons behoorlijk geholpen, maar er hangt nu nog veel af van onzekerheden. We staan bovendien voor een aantal noodzakelijke investeringen in onderwijshuisvesting, maar daar is nu geen geld voor. Je ziet dat we met een extra bijdrage snel weer boven Jan waren, maar we blijven zo ontzettend afhankelijk. Dat heeft alles te maken met de bijzondere bevolkingssamenstelling en het feit dat we in Oost-Groningen liggen.’

Vorig jaar was de financiële situatie van gemeenten onhoudbaar, dit jaar gaat het maar een beetje beter. Verwijt u het Rijk iets?

‘Wat mij getroffen heeft, is dat wij als gemeenten werden gezien als de zoveelste partij die om meer geld vroeg. Ik had minder weerstand verwacht maar meer begrip en vertrouwen. Want gemeenten zijn niet zomaar een willekeurige dienst. Wij staan het dichtst bij de samenleving en zijn onderdeel van diezelfde overheid.’

BEDRIJFSVOERING: GEMEENTEN ‘IN CONTROL’

Gezonde bedrijfsvoering is noodzaak

Gemeenten staan voor grote opgaven. Opgaven die zij alleen maar kunnen realiseren als de bedrijfsvoering ‘in control’ is. En dat is bepaald geen sinecure, gezien de complexiteit van taken en uitdagingen waar gemeenten mee te maken hebben. Hierna belichten wij drie onderdelen van een gezonde en productieve bedrijfsvoering: wendbare financiën, een eigentijdse ICT-organisatie en het vertalen van duurzame ambities naar de praktijk.

FINANCIËN: HOOGSTE TIJD VOOR WENDBAARHEID

Veel gemeenten hebben het financieel zwaar. Of het nu gaat om grote uitdagingen in het sociale of in het fysieke domein (Omgevingswet), de financiën zijn vaak niet in balans met de opgaven. Het gevolg is een uitholling van de financiële positie en voorzieningen van gemeenten, zo rapporteerden wij al in onze vorige benchmark. Reparaties door het Rijk via onder andere het gemeentefonds (jeugdzorg, herverdeling) leveren momenteel voor veel gemeenten dan ook een onrustig begrotingsbeeld op. Ook vraagt dit veel overleg van gemeenten met de provinciale toezichthouder over de manier waarop (verwachte) wijzigingen in het gemeentefonds in de begroting kunnen worden verwerkt.

Het ontbreekt aan feitelijk inzicht

Daarnaast is het voor veel gemeenten vaak lastig te duiden hoe zij er financieel voorstaan. Het ontbreekt hen vaak aan feitelijk inzicht in de relatie tussen (effectiviteit van) beleid en het uitgavenpatroon. Veel gemeenten onderzoeken bijvoorbeeld hoe de uitgaven in het sociaal domein precies tot stand komen. Dat is lang niet altijd duidelijk. Ook zien we dat gemeenten in mindere mate zicht hebben op de kosten van het stapelen van beleid. Dit alles maakt dat het voor veel gemeenten financieel lastig sturen is.

‘Daarnaast is het voor veel gemeenten vaak lastig te duiden hoe zij er financieel voorstaan’

‘Het goede nieuws is dat ondanks alle uitdagingen in 2020 veel jaarcijfers zwart kleuren’

Ad-hocbezuinigingen

Het doorvoeren van ad-hocbezuinigingen is voor veel gemeenten daardoor een ‘tweede natuur’ geworden. Vaak vormen deze bezuinigingen een noodzakelijke reactie op oplopende tekorten in met name het sociaal domein. De afgelopen jaren hebben we gezien dat gemeenten hiervoor overwegend een meer pragmatische aanpak hanteren. Een aanpak waarbij ze laaghangend fruit en operationele besparingen in beeld brengen met als doel de begroting snel en zakelijk sluitend te maken. Beter maken gemeenten gebruik van de zogenaamde strategische route, waarbij de taken en de rol van de gemeente (wat voor gemeente willen we zijn?) ter discussie staan. Hierdoor maken ze vooraf keuzes voor wat ze wel of niet doen.

Einde van laaghangend fruit is in zicht

Wij merken echter dat het doorvoeren van bezuinigingen voor gemeenten zware trajecten zijn. Niet alleen zijn de opgaven en wensen groter dan de middelen, ook is het einde van het laaghangend fruit in zicht waardoor de maatregelen politieker van aard worden. Bovendien vergroten de vele samenwerkingsverbanden het aantal stakeholders dat overtuigd moet worden van besparingskansen. Deze beperken in de praktijk de autonomie van een gemeente om besluiten te nemen. De begroting moet nu sluitend zijn, terwijl de financiële effecten van strategische keuzes en efficiencyprojecten juist om een langere adem vragen. Bovendien willen gemeenten sowieso niet ‘alles wegbezuinigen’. Zowel het economische als culturele beleid komen veel voor op de lijstjes met besparingsmogelijkheden en dat doet lokaal pijn.

Zero based begroten

Wanneer gemeenten ervoor zorgen dat hun financiën wendbaar zijn, ofwel wanneer ze in staat zijn beheerst te schakelen in ambities en plannen binnen een financieel gezond kader, dan is het mogelijk om bezuinigingen minder ad hoc door te voeren. Dit kan met behulp van de methode *zero based begroten*, ofwel middels een kerntakenbegroting. Dit is een aanpak die zich richt op het koppelen van de schaarse middelen aan prioriteiten. Deze aanpak biedt ruimte voor zowel operationele als strategische onderwerpen. Het fundamentele verschil met de andere twee manieren van bezuinigen is dat taken opnieuw worden gebudgetteerd in plaats van dat de bestaande budgetten het uitgangspunt van de besparingen zijn.

Schaarse middelen optimaal alloceren

Inzicht en keuzes. Het zijn twee termen die horen bij zero based begroten. Deze manier van begroten wil zeggen dat gemeenten zelf meer het stuur in handen hebben, dat ze flexibel kunnen afschalen als het moet en opschalen als het kan. Een zero based begroting is een begroting zoals die zou moeten zijn als de verplichte en gewenste taken en ambities van de gemeente de uitgangspunten vormen binnen de beschikbare financiële ruimte. Mét behoud van inzicht van de bijsturingsmogelijkheden.

Een zero based begroting maakt een gemeente niet ieder jaar, maar periodiek. Bijvoorbeeld eens per vier jaar. Zo wordt de begroting actueel en ‘schoon’ gehouden. De begroting bestaat uit:

- een producten-dienstencatalogus (verplicht/gewenst);
- een kostenmodel dat inzicht geeft in kosten van taken en ambities;
- een keuzemodel om taken en ambities te schrappen of te intensiveren;
- een keuzemodel om kosten in de uitvoering te optimaliseren.

Zero based begroten draagt bij aan de wendbaarheid van de gemeentebegroting via het keuzemodel en de bijbehorende ‘draaiknoppen’. Zo is inzichtelijk welke onderdelen van de begroting op korte en langere termijn kunnen en moeten worden bijgestuurd. Het is daarbij wel zaak ervoor te waken dat het geen instrument wordt dat alleen maar tekorten onderbouwt. Dan schiet het zijn doel voorbij.

Werk maken van wendbaarheid

Het goede nieuws is dat ondanks alle uitdagingen in 2020 veel jaarcijfers zwart kleuren. Belangrijk is dat deze overschotten goed worden geduid in relatie tot bijvoorbeeld uitgestelde investeringen en de opgaven die de komende jaren bij gemeenten liggen. Maar een belangrijke opbrengst van al deze uitdagingen en onvoorziene ontwikkelingen kan zijn dat gemeenten de (relatief) positieve cijfers aangrijpen om meer werk te maken van de wendbaarheid van de eigen financiën. Zero based begroten is hierbij een goed hulpmiddel.

ICT: DE BASIS NOG NIET VOLDOENDE OP ORDE

Ook de uitdagingen voor het gemeentelijk bestuur op het gebied van ICT zijn talrijk. De burger staat centraal. Dat betekent onder andere dat gemeenten meer dan ooit toegankelijk moeten zijn, dat er strengere eisen worden gesteld aan transparantie, dat er sprake is van toenemende burgerparticipatie, en dat de kwaliteit en veiligheid van dataverkeer steeds belangrijker worden. Dit, terwijl de financiële middelen vaak beperkt zijn en ze moeten voldoen aan uitgangspunten en richtlijnen als BIO (Baseline Informatiebeveiliging Overheid) en AVG (Algemene verordening gegevensbescherming). Dit heeft effect op de sturing en beheersing van de gemeente. Gemeenten moeten kortom innovatief zijn terwijl ze tegelijkertijd ook moeten voldoen aan de steeds veranderende wet- en regelgeving. De realiteit is dat gemeenten vaak nog te maken hebben met bestaande en verouderde IT-systemen en een beperkt aantal leveranciers. ICT is binnen de bedrijfsvoering dan ook een van de meest uitdagende onderdelen. De verschuiving van IT van bedrijfsvoering naar externe dienstverlening aan inwoners is immers onomkeerbaar. De interactie met inwoners moet nu eenmaal toegankelijk, inclusief en veilig zijn.

‘De interactie met inwoners moet toegankelijk, inclusief en veilig zijn’

Interne beheersing en cybersecurity

Die toegankelijkheid staat of valt vaak met de interne beheersing van systemen. Uit onze IT-audits die wij uitvoeren bij gemeenten blijkt dat deze interne beheersing lang niet altijd op orde is. Veel systemen zijn verouderd, sluiten niet op elkaar aan en zijn niet efficiënt ingericht. Bovendien kampen gemeenten met de uitdaging om de systemen veilig te houden. Zo blijkt uit onze IT-benchmark, waarin we de belangrijkste financiële systemen van vijftig gemeenten langs

‘De uitdagingen waar gemeenten voor staan als het gaat om ICT zijn groot’

de meetlat hebben gelegd en die inzicht geeft in de mate waarin gemeenten de IT-omgeving voldoende beheersen, dat de gemeenten op het vlak van logische toegangsbeveiliging een magere 3 scoren. Dit, terwijl vanuit de maatschappelijke opgave minimaal een 4 wordt vereist. Een 5 is in deze benchmark de maximale score. Ook als het gaat om de mate waarin gemeenten softwarematige wijzigingen beheersbaar doorvoeren, scoren ze ondermaats (niet meer dan een ruime 3). Hetzelfde geldt voor het weer snel ‘up en running’ krijgen van een systeem na een storing. Ook hierop scoren gemeenten slechts een magere 3. Zeker gezien de toename van het aantal cyberaanvallen is het zaak dat gemeenten de juiste back-upmaatregelen in huis hebben om na een storing de systemen weer snel operationeel te krijgen. Ook hier is dus werk aan de winkel.

Punt van aandacht

De uitdagingen waar gemeenten voor staan als het gaat om ICT zijn kortom groot, complex en het tempo is hoog. De ontwikkelingen zijn omvangrijk, gaan snel en cybercriminelen zitten niet stil. Dit, gecombineerd met de grote maatschappelijke verantwoordelijkheid van gemeenten, maakt dat gemeenten de basis van hun bedrijfsvoering, in dit geval ICT, goed op orde moeten hebben. En dat is niet het geval, zo blijkt uit onze IT-benchmark. Dat is een serieus risico bij lokale overheden.

GGI-Veilig

De toenemende noodzaak om informatiebeveiliging op orde te hebben, tezamen met de wens om slimmer en meer samen te werken, heeft ertoe geleid dat vanuit de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) een initiatief is gestart om een Gemeentelijke Gemeenschappelijke Infrastructuur (GGI) op te zetten. GGI-Veilig helpt gemeenten om hun digitale weerbaarheid te verhogen en hun ICT-infrastructuur veiliger te maken. GGI-Veilig faciliteert gemeenten onder andere in het aanbestedingsproces waarmee gemeenten producten en diensten op het gebied van informatiebeveiliging bij vaste leveranciers kunnen afnemen.

Structurele aanpak is noodzakelijk

Het op orde krijgen van die basis gaat overigens verder dan het reactief oplossen van problemen die zich voordoen of het overnemen van ‘lessons learned’ van buurgemeenten. Het vereist een structurele analyse van de huidige risico’s, een indicatie van het actuele vertrekpunt, de gewenste status en het perspectief voor de toekomst. Informatiebeveiliging is vandaag de dag allang geen ad-hocaangelegenheid meer. Het vereist een gestructureerde aanpak en vaak een lange adem. Cybersecurity en privacy zijn serieuze punten van aandacht. Cybercriminelen worden steeds slimmer en gegevens van burgers mogen nooit ofte nimmer in verkeerde handen komen. Dat vraagt om continue aandacht.

DUURZAAMHEID: NOG WEINIG CONCRETE AANWIJZINGEN IN JAARREKENINGEN

In het kader van bedrijfsvoering willen we tot slot het onderwerp duurzaamheid belichten. De energietransitie alleen al is een thema dat hoog op de agenda staat van gemeenten en is een zeer complexe opgave. Het Parijsakkoord van 2015 had als doel om het opwarmen van de aarde te beperken tot onder 2 graden Celsius met 95% minder CO_2-uitstoot in 2050. Inmiddels is duidelijk dat we nog lang niet op de juiste weg zijn om dit doel te behalen. 2050 klinkt nog ver weg. 2030, met als doel om 49% minder uitstoot te hebben, komt al een stuk dichterbij en lijkt tegelijkertijd onhaalbaarder door het gebrek aan actie. Tijdens de Klimaattop in Glasgow van afgelopen november riep demissionair premier Rutte op tot ‘actie, actie, actie’. ‘Jullie kunnen rekenen op Nederland’, liet hij later weten. In het regeerakkoord is het streven van 49% minder uitstoot inmiddels bijgesteld tot 60% in 2030. En er komt een klimaat- en transitiefonds van € 35 miljard voor de komende tien jaar. Om al deze plannen te kunnen realiseren, is een belangrijke rol voor gemeenten weggelegd. Hoe die rol er precies uit moet komen te zien, is een belangrijke vraag voor de komende periode.

Veel ambities, weinig geld

Veel gemeenten hebben hun duurzaamheids-ambities inmiddels kenbaar gemaakt. Maar wanneer we naar de gemeentelijke jaarrekeningen van 2020 kijken, dan zien we dat gemeenten nog maar structureel weinig posten hebben opgenomen om de bijbehorende doelen te realiseren. Concreet zijn er nog maar weinig plannen met daaraan gekoppelde financieringen. Er lijkt een opeenstapeling van ambities te liggen, waar duurzaamheid slechts een onderdeel van is. Het lijkt erop dat het realiseren van al deze ambities op een duurzame manier financieel nog te hoog gegrepen is. De groeiende druk op de begroting, maar ook de grote krapte op de arbeidsmarkt, is hiervan een belangrijke oorzaak.

De Omgevingswet

We signaleren een aantal grote ontwikkelingen voor gemeenten die nu en in de nabije toekomst aanpassingen vragen van de bedrijfsvoering. Zo is er de Omgevingswet die op 1 juli 2022 van kracht wordt. Het is een opgave, maar gemeenten zijn hard op weg om de bedrijfsvoering hierop aan te passen. Deze wet heeft als doel een samenhangende aanpak van de leefomgeving, ruimte voor lokaal maatwerk en betere en snellere besluitvorming. Het Omgevingsloket, straks de centrale plek van het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) waar alle digitale informatie over de fysieke leefomgeving samenkomt, zorgt voor snel inzicht van de mogelijkheden in de leefomgeving. Hierdoor kunnen gemeenten overzicht houden op het beschermen van de leefomgeving.

Smart Cities

De andere ontwikkeling is Smart Cities. Een Smart City focust zich op het gebruik van digitale technologieën. Via ‘Internet of Things’ (IoT) worden alle onderdelen van de stad met een netwerk van sensoren, internet en apparatuur aan elkaar gekoppeld, zodat de stad efficiënter en effectiever beheerd en bestuurd kan worden. Niet alleen om minder grondstoffen te gebruiken en emissie te verlagen, maar ook om steden slimmer in te richten en circulariteit te verhogen. Denk hierbij aan transportnetwerken, watermanagement en afvalverwerking. Ook in dit geval geldt dat gemeenten veel ambities hebben en veel mogelijkheden zien, maar dat we hier nog weinig van terugzien in de jaarrekeningen.

Verantwoording over duurzaamheid nog in kinderschoenen

Tot nu toe hoeven gemeenten in hun jaarverslagen niet verplicht te rapporteren over duurzaamheid en dit gebeurt nu ook in beperkte mate. Vanaf 2023 zijn grote ondernemingen al verplicht om te rapporteren over sociale en milieugeoriënteerde activiteiten. Dit is mogelijk via het Integrated Report. Wellicht wordt dit in de toekomst ook de standaard voor overheidsinstanties.

Start vandaag

Op het gebied van duurzaamheid is er nog een slag te slaan bij gemeenten. De eerste ambities zijn opgesteld, maar vragen nu om een vertaling naar de praktijk.

INTEGRATED REPORTING (IR)

Het Integrated Report is de samenvattende rapportage waarin organisaties niet alleen rapporteren over de financiële stand van zaken, maar ook over de bijdrage van de strategie aan duurzame en maatschappelijke waarde voor de korte tot lange termijn. In 2020 heeft de VNG een handreiking uitgebracht waarin zij steun biedt aan Nederlandse gemeenten om de Sustainable Development Goals (SDG’s) te behalen. Deze handreiking biedt praktische voorbeelden hoe gemeenten de eerste stap kunnen zetten. Door middel van het zesdelig IR-stappenplan van BDO kunnen gemeenten hun ambities bepalen en rapporteren in een volledig Integrated Report.

LANGEDIJK

136/140 28.335

17% 88% 25% -1,7% 119%

KOSTEN SOCIAAL DOMEIN PER CAPITA

	2017	2018	2019	2020
Langedijk	€ 779	€ 853	€ 882	€ 1.100
Nederland	€ 1.452	€ 1.478	€ 1.493	€ 1.669

Langedijk kent een lage solvabiliteit, negatieve structurele exploitatieruimte en een hoge belastingratio. Hoe is dat zo gekomen?

'Dat heeft te maken met het verleden. Lange tijd waren we een groeigemeente met een voorzieningenpeil dat qua kostenniveau niet bij de grootte van de gemeente paste. Om de kwetsbaarheid te verminderen, hebben we een aantal maatregelen genomen. We hebben bijvoorbeeld gemeentegrond overgedragen aan sportverenigingen en zijn precariobelasting gaan heffen. Maar de kern is toch dat het genereren van eigen middelen voor een gemeente erg lastig is en dat de bijdrage vanuit het Rijk structureel te laag was.'

Per 1 januari 2022 fuseert uw gemeente met Heerhugowaard tot de gemeente Dijk en Waard. Is die fusie noodzakelijk vanuit financieel oogpunt?

'Ja. Ik constateer een aantal bedreigingen voor gemeenten: cybersecurity en ondermijning bijvoorbeeld. Als kleine zelfstandige gemeente hadden wij die nooit het hoofd kunnen bieden zonder inhuur van dure externe mensen. De uitdagingen van morgen vragen om schaalvergroting.'

Denkt u dat Dijk en Waard in een volgende editie van deze benchmark beter scoort dan Langedijk nu?

'We zullen samen ons best moeten doen om in de komende jaren in het middensegment uit te komen, maar we hebben de potentie om naar de top te groeien. Belangrijker vind ik het dat we gaan uitblinken in excellente dienstverlening naar onze inwoners. Daar scoren we nu niet al te best op. Dienstverlening door overheden is geen vrije markt, waarbij inwoners naar een andere dienstverlener kunnen overstappen. Vaak heeft dat tot gevolg dat de service slechter wordt. Ik vind dat je als overheid de verwachtingen juist moet overtreffen. Dat is dus een belangrijk thema de komende bestuursperiode.'

JASPER NIEUWENHUIZEN,
WETHOUDER FINANCIËN
GEMEENTE LANGEDIJK

'Overheid moet verwachtingen overtreffen'

CORONA

Tijd voor een financieel meerjarenbeleid

Gemeenten vervullen een onmisbare functie in coronatijd. Ze zijn als het ware de motor die ervoor zorgt dat burgers, ondernemers en zorg kunnen blijven functioneren terwijl veel inkomstenstromen stokken en tal van bedrijven en gemeentelijke instellingen in de problemen komen. Het Rijk heeft gemeenten hiervoor gecompenseerd.

Het lijkt er vooralsnog op dat die compensatie afdoende is. Tegelijkertijd zijn de uiteindelijke financiële gevolgen van corona nog niet helemaal duidelijk. Het is dan ook zaak dat gemeenten zicht houden op het eigen huishoudboekje en dat van aan hun verbonden en gesubsidieerde partijen.

Gemeenten draaien overuren tijdens coronatijd. Ze moeten ervoor zorgen dat zelfstandigen en ondernemers een beroep kunnen doen op overbruggingsregelingen en tegemoetkomingen (Tozo) en (TOGS). Ze zijn in deze tijden van crisis het vangnet voor mensen die in de bijstand raken, moeten ervoor zorgen dat de steeds wisselende coronamaatregelen van het kabinet worden gehandhaafd en dat waar nodig de zorg wordt doorbetaald zodat deze gegarandeerd blijft.

Korte termijn wordt lange termijn

Dat het voor gemeenten tijdens corona ‘alle hens aan dek’ was en is, is duidelijk. Tegelijkertijd moet er van alle kanten geld bij om de gemeentelijke taken – waaronder het werk van de GGD’s – naar behoren te kunnen blijven uitvoeren, terwijl sommige inkomstenbronnen achterwege bleven. Denk aan toeristen- en parkeerbelasting.

Compensatie

Het Rijk heeft in 2020 en 2021 gemeenten verschillende steunpakketten aangeboden voor de compensatie van inkomsten die gemeenten mislopen en voor de extra kosten die ze maken door corona. Het verdelen van de steunpakketten laat het Rijk over aan de gemeenten zelf. Uitgangspunt is wel dat gemeenten worden gecompenseerd voor de inkomsten die zij mislopen en de extra kosten

‘Steunpakketten lijken sluitend’

‘De compensatie van het Rijk lijkt toereikend voor de grote meerderheid van gemeenten’

die ze moeten maken. In 2020 bedroeg de rechtstreeks uitbetaalde steun ruim € 1,0 miljard. In 2021 ontvingen gemeenten € 559 miljoen aan overheidssteun.

Meerlasten en meerbaten

Het CBS deed in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de VNG onderzoek naar het effect van corona op de financiële positie van gemeenten voor zowel 2020 als de eerste zes maanden van 2021. Hoewel het CBS slechts gegevens heeft op basis van antwoorden van 247 gemeenten, bieden de resultaten wel een indruk. Wat blijkt? In 2020 hadden gemeenten grofweg een kleine € 4 miljard aan meerlasten door corona. Tegelijkertijd bedroegen de meerbaten door corona, vooral dankzij compensatie vanuit het Rijk, ruim € 3,6 miljard. Daarmee lijken de lasten in 2020 – vooralsnog – redelijk goed gecompenseerd. Voor de eerste helft van 2021 zien we een soortgelijk beeld. Over de eerste zes maanden van 2021 bedroegen de meerlasten door corona ruim € 1,7 miljard en het totaal aan meerbaten ruim € 1,5 miljard.

Verborgen kosten, onduidelijkheden en tekorten

Hoewel het erop lijkt dat het Rijk de kosten die gemeenten hebben gemaakt als gevolg van de coronacrisis naar behoren heeft gecompenseerd, is het nog maar de vraag of dit ook daadwerkelijk het geval is. Het is heel goed mogelijk dat er kosten zijn die nog niet zichtbaar zijn ten tijde van de compensatieberekeningen. Denk aan de precieze verliezen voor bibliotheken of de extra verliezen voor culturele instellingen. Daarnaast is moeilijk in te schatten hoe hoog de extra kosten worden voor het sociaal domein. Ook is het nog gissen naar de precieze gevolgen van de coronacrisis voor de economie, de werkloosheid en de fysieke en mentale gezondheid van inwoners. De VNG heeft de financiële gevolgen van de coronacrisis voor gemeenten in kaart laten brengen en werpt tevens een blik vooruit. De compensatie van het Rijk lijkt toereikend voor de grote meerderheid van gemeenten, zo concludeert het rapport. Maar het is nog onzeker of er als gevolg van corona in de toekomst extra kosten op gemeenten afkomen. ‘De extra kosten in het sociaal domein door corona lijken nu nog mee te vallen, maar de verwachting is dat na de acute crisisfase deze kosten hoger worden’, zo concluderen deze onderzoekers. Ook economische effecten blijven naar verwachting lang voelbaar. Denk aan leegstand in de stadscentra. Maar ook het blijvend thuiswerken kan voor gemeenten op de lange termijn extra kosten met zich meebrengen.

Navigeren in de mist vraagt om financieel overzicht

Kortom: de onzekerheden blijven. Het is en blijft navigeren in de mist. Ook nu de coronacrisis langzaam maar zeker een vast onderdeel wordt van onze samenleving. Corona blijft, zoveel is zeker. Dat betekent ook dat ad-hocingrijpen plaats moet maken voor een structureel financieel meerjarenbeleid, zowel vanuit de overheid als vanuit gemeenten zelf. Er is nu, na de overrompeling door het virus, behoefte aan structuur, duidelijkheid en perspectief. Gemeenten kunnen dit zelf realiseren door goed zicht te hebben op de eigen financiën en de blik vooruit te werpen. Ze moeten de financiële plaatjes doorrekenen en denken in scenario’s. Alleen dan hebben gemeenten inzicht in waar ze welke financiële keuzes kunnen maken. En alleen dan is het mogelijk om aan de juiste knoppen te draaien en – ondanks de mist – wel degelijk te navigeren.

ERIK WESSELS,
WETHOUDER FINANCIËN
GEMEENTE RIJSSEN-HOLTEN

‘Cijfers zeggen niet alles’

RIJSSEN-HOLTEN

57/140 38.204

46% 43% 8% 0% 82,6%

KOSTEN SOCIAAL DOMEIN PER CAPITA

	2017	2018	2019	2020
Rijssen-Holten	€ 869	€ 893	€ 975	€ 1.157
Nederland	€ 1.452	€ 1.478	€ 1.493	€ 1.669

Rijssen-Holten duikelt flink naar beneden in de jaarlijkse benchmark. Wat is er aan de hand?

‘Cijfers zeggen niet alles. Ook dit jaar hebben we de begroting sluitend. Zelfs de gevolgen van corona zie je in onze begroting eigenlijk niet terug. Kijk je alleen naar de cijfers dan zie je dat de solvabiliteit wat is teruggelopen. Dat heeft er mee te maken dat we de keuze hebben gemaakt om te investeren. Zo wordt er op dit moment een nieuwe basisschool gebouwd, volgt een verbouwing plus nieuwbouw bij twee andere scholen, hebben we financiering aangetrokken om een nieuw zwembad te bouwen en investeren we in een nieuwe middelbare school.’

Voorzieningen op peil houden is dus belangrijker dan de solvabiliteit?

‘Juist. Je moet geld besteden daar waar het nodig is in de samenleving. En dat zoiets ten koste gaat van de solvabiliteit is dan maar zo. Ik vergelijk het weleens met een auto. Heeft die een goede motor? Voldoende brandstof? Zit er voldoende profiel op de banden? Dat zijn indicatoren die aangeven hoe het met die auto staat. Maar uiteindelijk gaat het erom waar je met die auto naartoe gaat. Wij kiezen voor de richting van investeren in voorzieningen. Zolang we de reële lasten kunnen dragen - en dat kunnen we - maak ik me geen zorgen.’

Tegelijkertijd zijn de woonlasten laag. Het huishoudboekje is dus wel degelijk op orde.

‘Klopt. De prijs-kwaliteitverhouding is hier behoorlijk goed: een hoog voorzieningenniveau voor relatief lage lasten. Dat zit ook in onze volksaard: zorgzaam omgaan met het geld dat je hebt. En als we een investering doen, dan staan we daar met zijn allen achter. Wat dan weer niet wil zeggen dat we uit de band springen. We hoeven geen tropisch zwemparadijs dat Duitse toeristen trekt. We investeren wel om het zwembad energieneutraal te maken. Dat is niet alleen duurzamer, het maakt de exploitatie ook beter betaalbaar.’

ONLINE & INTERACTIEF

Ontdek de scores per grootte-categorie

Met de interactieve analysetool brengt u de Financiële Stresstest Gemeenten van BDO nóg meer tot leven. Bekijk en vergelijk uw eigen resultaten met die van andere gemeenten, ontdek sterke en zwakke regio's en nog veel meer.

BEKIJK & VERGELIJK SPECIFIEKE GEMEENTEN

ONTDEK DE STIJGERS EN DALERS

VERGELIJK DE CIJFERS 2018/2020

VERGELIJK MET STREEKGENOTEN

VERGELIJK DE SCORES VAN ALLE GEMEENTEN

BEKIJK DE INTERACTIEVE ANALYSETOOL
op **www.bdo.nl/analysetoolgemeenten**
én download de volledige digitale BDO-benchmark Nederlandse gemeenten 2022.

FILTER OP GROOTTECATEGORIE, RAPPORTCIJFER EN RANKING

ONTDEK STERKE EN ZWAKKE REGIO'S

RANKING

FINANCIËLE STRESSTEST
GEMEENTEN VAN BDO

GEMEENTEN MET > **100.000** INWONERS

Ranking 2020	Positie t.o.v. 2019	Gemeente	Inwoners	Provincie	*Ratioanalyse 2020* Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	*Opbouw cijfer 2020* Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	*Opbouw cijfer 2019* Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Ranking 2019
1	=	Tilburg	221.947	NB	67,0%	17,0%	2,0%	2,0%	78,0%	10	40	30	15	10	5	10	40	30	15	10	5	1
2	▲	Dordrecht	119.115	ZH	68,0%	-8,0%	5,0%	1,8%	95,0%	10	40	30	15	10	3	10	40	30	15	10	3	3
3	▲	Zoetermeer	125.267	ZH	64,6%	-5,3%	6,9%	2,0%	98,7%	10	40	30	15	10	3	9	40	30	15	3	3	5
4	▼	Alphen aan den Rijn	112.587	ZH	51,9%	30,2%	13,2%	2,5%	103,8%	10	40	30	15	10	3	10	40	30	15	10	3	2
5	▲	Rotterdam	651.631	ZH	60,6%	11,2%	-2,5%	5,2%	105,0%	10	40	30	15	10	1	9	27	30	15	10	3	9
6	▼	's-Hertogenbosch	155.490	NB	56,0%	19,0%	4,0%	0,0%	80,0%	10	40	30	15	6	5	10	40	30	15	6	5	4
7	▼	Amsterdam	873.338	NH	51,0%	90,0%	-6,7%	6,1%	85,0%	9	40	20	15	10	5	9	40	20	15	10	5	6
8	▲	Den Haag	548.320	ZH	38,7%	21,7%	0,6%	0,2%	81,5%	9	27	30	15	10	5	7	13	30	15	3	5	25
9	▲	Alkmaar	109.896	NH	23,7%	65,8%	3,4%	1,4%	80,2%	9	27	30	15	10	5	8	27	20	15	10	5	18
10	▼	Eindhoven	235.691	NB	37,6%	44,9%	9,1%	8,5%	98,4%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	8
11	▼	Amersfoort	157.462	U	25,6%	45,1%	13,3%	1,6%	99,8%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	10
12	▲	Apeldoorn	164.781	GE	21,1%	69,1%	2,9%	2,4%	102,5%	9	27	30	15	10	3	7	13	30	15	10	3	23
13	▲	Deventer	101.236	O	21,0%	55,0%	12,0%	4,8%	95,0%	9	27	30	15	10	3	7	13	30	15	10	5	20
14	▲	Utrecht	359.370	U	40,9%	54,0%	9,1%	2,1%	107,3%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	3	16
15	▼	Zwolle	129.840	O	34,0%	48,0%	13,0%	0,0%	94,0%	8	27	30	15	6	5	9	27	30	15	10	5	7
16	▼	Enschede	159.732	O	26,0%	34,0%	2,0%	5,0%	107,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	14
17	▼	Venlo	101.988	L	25,0%	38,0%	4,0%	4,1%	108,4%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	13
18	▲	Haarlem	162.543	NH	21,0%	73,0%	2,0%	1,0%	115,0%	8	27	30	10	10	1	7	13	30	15	6	1	26
19	=	Ede	118.530	GE	28,0%	42,0%	30,0%	1,0%	86,0%	8	27	30	10	10	5	8	27	30	10	3	5	19
20	▼	Haarlemmermeer	157.789	NH	33,4%	82,3%	22,9%	2,4%	102,6%	8	27	30	10	10	3	8	27	30	10	10	3	15
21	▼	Maastricht	120.227	L	23,0%	61,0%	2,0%	0,0%	107,0%	8	27	30	15	6	1	8	27	30	15	3	3	17
22	▼	Delft	103.581	ZH	39,2%	28,5%	0,5%	-0,4%	115,4%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	10	1	12
23	▼	Leiden	124.093	ZH	32,1%	95,3%	2,2%	4,6%	118,5%	7	27	20	15	10	1	8	27	30	15	10	1	11
24	▼	Almere	214.715	FL	41,0%	50,0%	25,0%	-2,0%	109,0%	7	27	30	10	3	1	7	27	30	10	3	1	21
25	▼	Arnhem	162.424	GE	19,0%	71,0%	5,0%	2,0%	102,0%	7	13	30	15	10	3	7	13	30	15	10	3	22
26	▼	Leeuwarden	124.481	FR	11,7%	75,7%	24,1%	5,1%	96,1%	7	13	30	10	10	3	7	13	30	10	10	5	24
27	=	Breda	184.126	NB	18,4%	39,9%	5,1%	-1,0%	99,1%	6	13	30	15	3	3	6	13	30	15	3	3	27
28	▲	Nijmegen	177.359	GE	14,0%	65,0%	31,0%	1,3%	107,0%	6	13	30	10	10	1	6	13	30	5	10	3	29
29	▲	Emmen	107.024	D	5,6%	104,6%	7,5%	4,9%	102,0%	6	13	20	15	10	3	5	13	20	15	3	3	32
30	=	Zaanstad	156.901	NH	17,7%	106,0%	5,1%	3,0%	110,4%	6	13	20	15	10	1	6	13	20	15	10	1	30
31	=	Groningen	233.273	G	8,0%	106,0%	32,0%	3,5%	116,2%	5	13	20	10	10	1	5	13	20	10	10	1	31
32	▼	Westland	111.382	ZH	35,3%	143,4%	58,6%	5,6%	109,4%	5	27	10	5	10	1	6	27	20	5	10	1	28

GEMEENTEN MET **50.000-100.000** INWONERS

Ranking 2020	Positie t.o.v. 2019	Gemeente	Inwoners	Provincie	*Ratioanalyse 2020* Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	*Opbouw cijfer 2020* Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	*Opbouw cijfer 2019* Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Ranking 2019
1	▲	Hoeksche Waard	88.047	ZH	69,0%	-1,0%	1,0%	2,0%	86,0%	10	40	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	4
2	▲	Capelle aan den IJssel	67.319	ZH	62,0%	11,0%	2,0%	4,0%	81,0%	10	40	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	5
3	▲	Leidschendam-Voorburg	76.433	ZH	67,5%	6,3%	10,8%	1,1%	101,9%	10	40	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	23
4	▼	Amstelveen	90.829	NH	67,0%	-14,0%	-1,0%	5,0%	102,0%	10	40	30	15	10	3	10	40	30	15	10	3	1
5	▼	Oosterhout	56.206	NB	57,2%	37,3%	8,5%	0,8%	98,1%	10	40	30	15	10	3	9	40	30	15	3	3	3
6	▲	Pijnacker-Nootdorp	55.674	ZH	59,0%	7,0%	11,0%	0,3%	129,5%	10	40	30	15	10	1	8	27	30	10	10	1	24
7	▼	Zeist	65.043	U	65,0%	8,0%	1,0%	-4,0%	104,0%	9	40	30	15	3	3	9	40	30	15	3	3	2
8	▲	Lansingerland	63.363	ZH	55,0%	12,0%	29,0%	0,0%	112,0%	9	40	30	10	6	1	6	27	20	5	3	1	51
9	=	Katwijk	65.995	ZH	30,0%	77,0%	6,0%	3,9%	94,0%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	3	9
10	▲	Veenendaal	66.912	U	28,0%	70,0%	1,6%	0,9%	78,0%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	3	5	22

GEMEENTEN MET **50.000-100.000** INWONERS

Ranking 2020	Positie t.o.v. 2019	Gemeente	Inwoners	Provincie	Ratioanalyse 2020						Opbouw cijfer 2020						Opbouw cijfer 2019						Ranking 2019
					Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	
11	▲	Kampen	54.474	O	20,0%	65,0%	13,0%	1,4%	86,9%	9	27	30	15	10	5	7	13	30	15	3	5	38
12	▼	Altena	56.352	NB	31,9%	62,6%	12,6%	2,1%	101,2%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	5	6
13	▲	Nissewaard	85.440	ZH	29,2%	47,6%	11,5%	0,6%	96,0%	9	27	30	15	10	3	6	13	20	15	10	3	47
14	▲	Terneuzen	54.463	Z	23,5%	78,4%	5,1%	2,6%	98,1%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	15
15	▼	Doetinchem	58.270	GE	20,0%	66,0%	16,0%	3,3%	95,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	14
16	▼	Goeree-Overflakkee	50.589	ZH	44,2%	10,0%	-1,1%	1,5%	106,5%	8	27	30	15	10	1	9	27	30	15	10	3	13
17	▼	Krimpenerwaard	56.622	ZH	43,0%	11,0%	1,0%	0,4%	108,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	16
18	▲	Roosendaal	77.200	NB	33,0%	37,0%	15,0%	2,0%	109,0%	8	27	30	15	10	1	7	27	30	10	6	1	32
19	▼	Stichtse Vecht	65.108	U	26,0%	62,0%	0,1%	1,4%	111,8%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	18
20	▼	Roermond	58.763	L	23,6%	53,0%	1,5%	0,0%	89,7%	8	27	30	15	6	5	8	27	30	15	6	5	19
21	▲	Gooise Meren	58.524	NH	21,5%	59,4%	4,4%	0,9%	107,7%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	3	27
22	▼	Hardenberg	61.357	O	35,0%	64,0%	9,0%	0,0%	98,0%	8	27	30	15	6	3	8	27	30	15	6	3	20
23	▲	Helmond	92.627	NB	49,1%	25,3%	34,5%	3,5%	98,2%	8	27	30	10	10	3	8	27	30	5	10	3	30
24	▼	Assen	68.836	D	31,0%	79,0%	6,0%	-1,5%	92,0%	8	27	30	15	3	5	8	27	30	15	3	5	21
25	▼	Nieuwegein	63.866	U	30,0%	67,0%	0,8%	-2,2%	88,0%	8	27	30	15	3	5	9	27	30	15	10	5	7
26	▲	Houten	50.223	U	30,0%	67,0%	20,0%	0,9%	100,0%	8	27	30	10	10	3	7	27	30	10	3	3	35
27	▼	De Fryske Marren	51.778	FR	25,4%	44,7%	12,7%	-0,7%	93,4%	8	27	30	15	3	5	8	27	30	15	3	3	26
28	▼	Hoorn	73.619	NH	22,0%	43,0%	0,0%	-2,8%	94,0%	8	27	30	15	3	5	9	27	30	15	10	3	11
29	▼	Smallingerland	56.040	FR	29,0%	57,0%	2,0%	0,0%	105,0%	8	27	30	15	6	1	8	27	30	15	10	1	17
30	▲	West Betuwe	51.496	GE	47,0%	31,0%	30,0%	3,0%	136,0%	8	27	30	10	10	1	7	27	30	5	10	1	34
31	▼	Oss	92.526	NB	44,1%	13,2%	1,9%	-0,3%	95,4%	8	27	30	15	3	3	9	27	30	15	10	3	8
32	▼	Weert	50.011	L	32,8%	58,3%	5,4%	-1,9%	96,5%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	3	3	25
33	▼	Den Helder	56.582	NH	25,0%	35,0%	5,0%	-2,0%	104,0%	8	27	30	15	3	3	9	27	30	15	10	3	10
34	▼	Lelystad	79.811	FL	25,0%	47,0%	25,0%	3,0%	107,0%	8	27	30	10	10	1	8	27	30	10	10	1	28
35	▼	Hilversum	91.235	NH	23,0%	61,0%	2,0%	-2,5%	101,0%	8	27	30	15	3	3	9	27	30	15	10	3	12
36	▲	Vijfheerenlanden	57.829	U	23,2%	48,1%	7,6%	-18,2%	115,5%	8	27	30	15	3	1	7	13	30	15	10	1	37
37	▼	Heerenveen	50.650	FR	21,0%	54,5%	10,3%	-1,5%	107,5%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	3	29
38	▼	Heerhugowaard	58.387	NH	44,0%	27,0%	20,0%	-2,0%	94,0%	8	27	30	10	3	5	8	27	30	10	3	5	33
39	▼	Woerden	52.694	U	22,0%	128,0%	-5,2%	0,8%	100,0%	8	27	20	15	10	3	7	27	20	15	6	3	36
40	▼	Súdwest-Fryslân	89.999	FR	16,6%	51,0%	0,5%	1,5%	99,9%	7	13	30	15	10	3	7	13	30	15	3	5	39
41	▲	Vlaardingen	73.924	ZH	12,2%	80,6%	4,6%	0,1%	102,2%	7	13	30	15	10	3	6	13	30	15	3	3	43
42	▼	Midden-Groningen	60.726	G	10,4%	61,8%	2,8%	1,3%	100,3%	7	13	30	15	10	3	7	13	30	15	3	5	40
43	▼	Hoogeveen	55.603	D	9,2%	71,0%	6,8%	0,1%	95,0%	7	13	30	15	10	3	7	13	30	15	3	5	41
44	=	Heerlen	86.936	L	6,9%	70,3%	1,3%	0,9%	97,4%	7	13	30	15	10	3	6	13	30	15	3	3	44
45	▼	Meierijstad	81.647	NB	34,0%	58,0%	52,0%	-1,8%	94,0%	7	27	30	5	3	5	8	27	30	5	10	3	31
46	▲	Gouda	73.681	ZH	17,6%	83,9%	5,6%	6,2%	133,9%	7	13	30	15	10	1	6	13	20	15	10	1	48
47	▲	Rijswijk	55.220	ZH	21,0%	71,6%	43,0%	-0,9%	104,0%	7	27	30	5	3	3	3	13	10	5	3	3	56
48	▲	Hengelo	81.049	O	10,2%	74,5%	24,8%	2,7%	92,4%	7	13	30	10	10	5	6	13	30	10	3	3	50
49	▲	Schiedam	79.279	ZH	20,4%	111,3%	3,8%	-0,2%	109,5%	7	27	20	15	3	1	5	13	10	15	10	1	55
50	▼	Velsen	68.617	NH	16,7%	77,5%	1,7%	-3,1%	108,9%	6	13	30	15	3	1	6	13	30	15	3	1	45
51	▼	Almelo	73.132	O	9,0%	66,0%	13,0%	-0,5%	109,0%	6	13	30	15	3	1	7	13	30	15	6	1	42
52	▼	Purmerend	81.683	NH	13,3%	101,0%	12,1%	1,3%	103,5%	6	13	20	15	10	3	6	13	20	15	10	3	46
53	▼	Westerkwartier	63.678	G	13,2%	94,9%	13,3%	2,1%	117,4%	6	13	20	15	10	1	5	13	20	15	3	1	52
54	▼	Sittard-Geleen	91.743	L	13,0%	92,0%	7,0%	2,0%	111,0%	6	13	20	15	10	1	6	13	20	15	10	1	49
55	▼	Bergen op Zoom	67.514	NB	8,4%	93,0%	13,0%	2,1%	108,0%	6	13	20	15	10	1	5	13	20	15	3	1	53
56	▼	Barneveld	59.992	GE	25,0%	139,0%	40,0%	0,0%	101,0%	5	27	10	5	6	3	5	27	10	5	6	3	54

GEMEENTEN MET **25.000-50.000** INWONERS

Ranking 2020	Positie t.o.v. 2019	Gemeente	Inwoners	Provincie	Ratioanalyse 2020						Opbouw cijfer 2020						Opbouw cijfer 2019						Ranking 2019
					Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	
1	=	Epe	33.198	GE	76,0%	-12,8%	-0,7%	6,2%	89,0%	10	40	30	15	10	5	10	40	30	15	10	5	1
2	▲	Moerdijk	37.185	NB	58,0%	-6,0%	13,0%	15,0%	94,0%	10	40	30	15	10	5	10	40	30	15	10	5	3
3	▲	Dronten	42.011	FL	58,0%	-18,0%	11,0%	12,0%	90,0%	10	40	30	15	10	5	9	40	30	10	10	3	13
4	▲	Dalfsen	28.901	O	51,0%	16,0%	16,0%	1,0%	90,0%	10	40	30	15	10	5	9	40	30	15	3	5	17
5	▲	Noordoostpolder	47.583	FL	72,0%	-14,0%	11,0%	1,5%	97,3%	10	40	30	15	10	3	9	40	30	10	3	3	14
6	▲	Molenlanden	44.130	ZH	64,1%	-7,7%	5,9%	0,6%	103,3%	10	40	30	15	10	3	8	27	30	15	10	1	43
7	▼	Teylingen	37.791	ZH	58,9%	-11,4%	2,9%	0,9%	96,8%	10	40	30	15	10	3	10	40	30	15	10	5	2
8	▲	Veendam	27.417	G	55,8%	8,2%	18,5%	0,1%	95,3%	10	40	30	15	10	3	9	40	30	15	3	5	15
9	▼	Edam-Volendam	36.268	NH	53,9%	26,5%	-9,4%	4,6%	95,6%	10	40	30	15	10	3	10	40	30	15	10	3	5
10	▼	Wassenaar	26.949	ZH	68,0%	-59,0%	0,0%	1,9%	163,0%	10	40	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1	6
11	▼	Beekdaelen	36.065	L	64,7%	0,5%	2,7%	4,9%	111,5%	10	40	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1	9
12	▲	Brunssum	27.670	L	64,0%	-5,0%	5,5%	0,2%	107,1%	10	40	30	15	10	1	9	40	30	15	3	3	18
13	▼	Nunspeet	28.021	GE	62,6%	-5,1%	6,8%	8,0%	613,8%	10	40	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1	7
14	▼	Hof van Twente	35.040	O	61,0%	36,0%	6,0%	0,1%	108,0%	10	40	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1	8
15	▼	Noordwijk	44.062	ZH	59,2%	21,2%	9,0%	9,0%	111,0%	10	40	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1	10
16	▲	Heemstede	27.545	NH	56,8%	-10,0%	0,0%	0,6%	130,4%	10	40	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	53
17	▲	Aalsmeer	31.991	NH	53,0%	19,0%	15,0%	2,0%	119,0%	10	40	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	47
18	▲	Lochem	33.948	GE	51,0%	6,0%	13,0%	5,0%	118,0%	10	40	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	44
19	▼	Berkelland	43.846	GE	50,1%	0,7%	3,1%	1,3%	115,3%	10	40	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1	11
20	▼	Huizen	41.090	NH	65,0%	-58,0%	1,0%	-5,0%	95,0%	9	40	30	15	3	3	9	40	30	15	3	3	19
21	▲	Bronckhorst	36.087	GE	60,5%	-8,7%	0,9%	-0,4%	99,0%	9	40	30	15	3	3	9	40	30	15	3	1	22
22	▲	Ridderkerk	46.671	ZH	57,0%	0,0%	0,0%	-2,8%	96,0%	9	40	30	15	3	3	8	27	30	15	3	5	65
23	▼	Drimmelen	27.325	NB	56,0%	23,0%	1,0%	-7,0%	104,0%	9	40	30	15	3	3	9	40	30	15	3	3	20
24	▼	Heemskerk	39.191	NH	56,0%	21,0%	3,0%	-1,2%	103,0%	9	40	30	15	3	3	9	40	30	15	3	1	23
25	▲	Wijchen	41.261	GE	51,0%	-7,0%	2,0%	-0,1%	97,0%	9	40	30	15	3	3	8	27	30	15	3	3	83
26	▼	Best	30.216	NB	72,6%	-16,4%	40,0%	1,3%	95,6%	9	40	30	5	10	3	9	40	30	5	10	5	21
27	▲	Sliedrecht	25.597	ZH	48,0%	18,0%	3,0%	1,2%	87,0%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	3	5	71
28	▼	Leudal	36.045	L	47,0%	42,0%	4,0%	1,0%	94,0%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	24
29	▲	Tynaarlo	33.978	D	41,0%	48,0%	12,0%	2,0%	84,0%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	6	5	49
30	▲	Waalwijk	48.815	NB	36,4%	64,5%	7,0%	4,4%	79,1%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	92
31	▲	Ooststellingwerf	25.464	FR	36,0%	28,0%	3,0%	9,0%	91,0%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	3	5	72
32	=	Midden-Drenthe	33.381	D	35,0%	34,0%	12,0%	3,8%	92,8%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	3	32
33	▲	Stadskanaal	31.754	G	35,0%	36,0%	0,2%	0,1%	94,0%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	3	5	69
34	▼	Coevorden	35.317	D	33,0%	59,0%	11,0%	2,0%	94,0%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	25
35	▲	Steenwijkerland	44.341	O	32,0%	38,0%	8,0%	2,9%	82,0%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	3	5	70
36	▲	Aalten	27.120	GE	31,1%	26,8%	2,0%	0,1%	77,4%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	3	5	73
37	▲	Opsterland	29.812	FR	26,1%	28,7%	3,1%	0,8%	93,4%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	3	3	87
38	▲	Twenterand	33.699	O	25,5%	35,1%	7,5%	3,3%	94,9%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	3	3	85
39	▲	Cuijk	25.404	NB	24,0%	72,0%	13,0%	3,7%	91,0%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	10	10	5	61
40	▲	Zutphen	48.111	GE	21,0%	58,0%	6,0%	2,0%	94,0%	9	27	30	15	10	5	7	13	30	15	3	5	115
41	▼	Nieuwkoop	29.151	ZH	54,1%	10,4%	49,2%	0,0%	125,7%	9	40	30	5	10	1	9	40	30	5	10	1	29
42	▲	Leusden	30.544	U	47,0%	11,0%	3,0%	2,0%	98,0%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	15	3	5	64
43	▼	Dinkelland	26.606	O	43,9%	29,1%	5,6%	2,4%	99,6%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	30
44	▲	Raalte	37.911	O	42,0%	62,0%	16,0%	0,2%	97,0%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	10	10	3	67
45	▲	Papendrecht	32.171	ZH	38,0%	39,0%	2,0%	0,1%	95,0%	9	27	30	15	10	3	8	27	20	15	10	5	94
46	▲	Winterswijk	29.022	GE	37,6%	63,4%	7,3%	1,5%	102,0%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	15	10	1	50
47	▼	Hollands Kroon	48.583	NH	37,0%	33,0%	6,0%	2,0%	95,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	33
48	▼	Bernheze	31.455	NB	36,2%	34,4%	12,4%	3,9%	96,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	34
49	▲	Echt-Susteren	31.751	L	35,3%	50,5%	1,2%	0,1%	99,1%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	15	10	1	51
50	▼	Waadhoeke	46.149	FR	32,0%	30,0%	17,0%	1,0%	101,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	35

GEMEENTEN MET **25.000-50.000** INWONERS

Ranking 2020	Positie t.o.v. 2019	Gemeente	Inwoners	Provincie	Ratioanalyse 2020						Opbouw cijfer 2020						Opbouw cijfer 2019						Ranking 2019
					Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit		
51	▼	Venray	43.713	L	30,0%	44,0%	-1,0%	2,0%	98,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	5		26
52	▼	Beverwijk	41.863	NH	28,0%	36,0%	6,0%	4,0%	99,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3		41
53	▼	Peel en Maas	43.660	L	27,0%	81,0%	4,0%	6,0%	96,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3		37
54	▲	Tholen	26.085	Z	24,0%	46,0%	11,0%	2,1%	97,0%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	15	6	3		63
55	▲	Etten-Leur	43.869	NB	22,0%	48,0%	5,0%	2,0%	102,0%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	15	3	5		76
56	▲	Tiel	41.920	GE	20,0%	73,0%	0,0%	0,9%	102,0%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	15	3	3		89
57	▼	Rijssen-Holten	38.204	O	46,0%	43,0%	8,0%	0,0%	82,6%	8	27	30	15	6	5	9	27	30	15	10	5		4
58	▼	Leiderdorp	27.377	ZH	45,0%	39,5%	-6,3%	1,1%	132,6%	8	27	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1		12
59	▼	Zaltbommel	29.447	GE	44,1%	19,8%	8,8%	2,5%	111,5%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1		45
60	▼	Schagen	46.532	NH	43,4%	25,6%	3,8%	3,8%	108,0%	8	27	30	15	10	1	9	27	30	15	10	3		31
61	▲	Wageningen	39.635	GE	41,1%	30,6%	0,5%	6,2%	109,8%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1		98
62	▲	Ermelo	27.016	GE	40,7%	1,7%	0,1%	4,2%	111,8%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	3		80
63	▼	Voorschoten	25.650	ZH	40,0%	31,0%	5,0%	1,0%	148,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1		48
64	▼	Sint-Michielsgestel	29.498	NB	37,8%	-5,6%	-1,2%	7,2%	110,4%	8	27	30	15	10	1	9	27	30	15	10	3		38
65	▼	Oldenzaal	31.701	O	37,0%	44,0%	4,0%	0,0%	90,0%	8	27	30	15	6	5	8	27	30	15	6	5		52
66		Oegstgeest*	25.064	ZH	35,7%	41,8%	-5,0%	3,9%	140,5%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1		51
67	▲	Tytsjerksteradiel	32.060	FR	35,0%	22,1%	0,7%	3,6%	108,3%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	3		84
68	▲	Albrandswaard	25.814	ZH	33,0%	37,0%	6,0%	1,0%	123,2%	8	27	30	15	10	1	7	13	30	15	10	1		111
69	▼	Borger-Odoorn	25.598	D	32,0%	39,0%	3,0%	2,0%	119,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1		54
70	▲	Culemborg	29.121	GE	31,6%	47,0%	10,8%	0,5%	108,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1		99
71	▼	Buren	27.009	GE	30,0%	13,0%	3,0%	0,8%	137,0%	8	27	30	15	10	1	9	27	30	15	10	3		36
72	▼	Kaag en Braassem	27.541	ZH	30,0%	61,0%	13,0%	9,0%	115,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1		56
73	▼	Geldrop-Mierlo	40.066	NB	27,0%	79,0%	19,0%	0,0%	79,0%	8	27	30	15	6	5	9	27	30	15	10	5		27
74	▼	Goes	38.594	Z	27,0%	75,0%	-1,0%	0,0%	91,0%	8	27	30	15	6	5	9	27	30	15	10	5		28
75	▼	Montferland	36.031	GE	27,0%	57,0%	4,0%	1,2%	106,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1		57
76	▼	Hulst	27.575	Z	27,0%	45,8%	4,5%	2,2%	109,2%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1		58
77	▲	Barendrecht	48.643	ZH	27,0%	78,0%	4,0%	1,0%	107,0%	8	27	30	15	10	1	5	13	20	15	3	3		131
78	▲	Schouwen-Duiveland	34.065	Z	26,9%	44,4%	4,4%	0,8%	122,3%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1		104
79	▲	Zuidplas	45.064	ZH	25,0%	83,0%	10,0%	2,5%	113,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1		105
80	▲	Noardeast-Fryslân	45.481	FR	25,0%	27,0%	1,0%	1,0%	106,0%	8	27	30	15	10	1	6	13	30	15	3	1		123
81	▼	Horst aan de Maas	42.487	L	24,0%	39,0%	1,0%	3,0%	105,0%	8	27	30	15	10	1	9	27	30	15	10	3		42
82	▲	De Bilt	43.384	U	20,1%	73,6%	4,0%	3,6%	127,8%	8	27	30	15	10	1	7	13	30	15	10	1		112
83	▼	Uden	42.291	NB	42,7%	49,0%	29,5%	0,3%	90,1%	8	27	30	10	10	5	8	27	30	10	10	5		60
84	▲	Gilze en Rijen	26.723	NB	23,0%	46,0%	20,0%	3,0%	77,0%	8	27	30	10	10	5	8	27	30	10	6	5		91
85	▼	Castricum	36.086	NH	41,0%	15,0%	4,0%	0,0%	102,0%	8	27	30	15	6	3	8	27	30	15	6	3		62
86	▼	Aa en Hunze	25.399	D	48,0%	13,0%	10,0%	-5,0%	86,0%	8	27	30	15	3	5	9	40	30	15	3	5		16
87	▼	Soest	46.906	U	38,0%	24,0%	1,0%	-1,0%	89,0%	8	27	30	15	3	5	8	27	30	15	3	5		66
88	▼	Oost Gelre	29.574	GE	33,0%	71,0%	5,0%	-1,1%	74,0%	8	27	30	15	3	5	8	27	30	15	3	5		68
89	▼	Overbetuwe	48.214	GE	20,6%	79,0%	5,2%	-1,9%	79,0%	8	27	30	15	3	5	8	27	30	15	3	5		75
90	▲	Uithoorn	30.206	NH	48,0%	21,0%	-2,0%	0,0%	111,0%	8	27	30	15	6	1	8	27	30	15	3	1		103
91	▼	Bergen (NH)	29.715	NH	32,0%	55,0%	0,0%	0,0%	130,0%	8	27	30	15	6	1	8	27	30	15	6	1		46
92	▼	Berg en Dal	35.010	GE	44,0%	29,0%	2,0%	-2,5%	103,0%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	3	3		81
93	▲	Medemblik	45.165	NH	37,0%	14,0%	5,0%	-1,0%	98,0%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	3	1		96
94	▲	Gorinchem	37.410	ZH	35,0%	61,0%	27,0%	3,0%	106,0%	8	27	30	10	10	1	6	27	20	5	3	3		127
95	▼	Achtkarspelen	27.900	FR	27,4%	39,3%	1,6%	-1,0%	103,2%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	3	3		88
96	▼	De Ronde Venen	44.720	U	26,0%	43,0%	-2,0%	-1,8%	97,0%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	3	5		74
97	▼	Zevenaar	44.096	GE	25,7%	74,7%	13,3%	-0,9%	103,8%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	3	3		86
98	▼	Westerwolde	26.215	G	44,0%	27,0%	7,0%	-1,3%	118,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1		95
99	▼	Landgraaf	37.262	L	40,4%	17,9%	2,8%	0,0%	109,1%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	3		82
100	▲	Krimpen aan den IJssel	29.410	ZH	39,9%	12,1%	2,9%	-0,6%	116,4%	8	27	30	15	3	1	6	13	30	15	3	3		117

GEMEENTEN MET **25.000-50.000** INWONERS

Ranking 2020	Positie t.o.v. 2019	Gemeente	Inwoners	Provincie	Ratioanalyse 2020						Opbouw cijfer 2020						Opbouw cijfer 2019						Ranking 2019
					Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit		
101	▲	Zwijndrecht	44.775	ZH	36,0%	56,0%	2,0%	-0,3%	117,0%	8	27	30	15	3	1	5	13	20	15	3	1		133
102	▼	Vught	31.669	NB	35,0%	75,0%	0,0%	-1,6%	120,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1		97
103	▼	Lingewaard	46.822	GE	33,0%	45,0%	7,7%	-0,4%	113,9%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1		102
104	▼	Oldambt	38.277	G	30,5%	34,7%	3,8%	-3,2%	107,5%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1		100
105	▼	Maasdriel	25.452	GE	29,5%	48,1%	12,2%	-0,1%	110,4%	8	27	30	15	3	1	9	27	30	15	10	3		39
106	=	Deurne	32.437	NB	28,0%	39,0%	8,0%	-0,6%	113,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1		106
107	▼	IJsselstein	33.819	U	27,7%	21,8%	-1,4%	-0,8%	108,8%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1		101
108	▼	Maassluis	33.567	ZH	26,0%	75,0%	8,1%	-0,5%	117,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	10	1		55
109	▼	Nijkerk	43.600	GE	43,0%	45,0%	23,0%	-1,1%	80,0%	8	27	30	10	3	5	8	27	30	10	3	5		107
110	▼	Weststellingwerf	26.130	FR	33,4%	60,2%	22,6%	-0,1%	90,3%	8	27	30	10	3	5	8	27	30	10	3	5		108
111	▲	Boxmeer	29.609	NB	31,0%	89,0%	35,0%	8,0%	96,0%	8	27	30	5	10	3	7	27	20	5	10	3		116
112	▼	Waddinxveen	30.479	ZH	34,0%	75,0%	37,0%	1,1%	111,0%	7	27	30	5	10	1	7	27	30	5	10	1		109
113	▲	Duiven	25.066	GE	30,3%	33,3%	33,6%	-0,3%	99,1%	7	27	30	10	3	3	7	27	30	5	3	3		114
114	▼	Harderwijk	48.726	GE	27,5%	53,2%	47,1%	0,0%	88,5%	7	27	30	5	6	5	8	27	30	5	10	5		93
115	▼	Rheden	43.525	GE	19,0%	65,0%	0,3%	0,2%	90,0%	7	13	30	15	10	5	8	27	30	15	3	5		77
116	▲	Boxtel	32.973	NB	18,5%	32,3%	5,0%	4,1%	96,5%	7	13	30	15	10	3	7	13	30	15	10	5		118
117	▼	Valkenswaard	31.221	NB	19,0%	70,0%	7,0%	8,0%	114,0%	7	13	30	15	10	1	8	27	30	15	6	1		79
118	▼	Diemen	31.334	NH	18,0%	34,0%	-2,0%	2,2%	109,0%	7	13	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1		59
119	▼	Halderberge	30.430	NB	16,0%	70,8%	5,7%	0,9%	106,2%	7	13	30	15	10	1	7	13	30	15	10	3		110
120	▲	Oisterwijk	32.373	NB	16,0%	72,0%	8,0%	5,8%	114,0%	7	13	30	15	10	1	6	13	30	15	3	1		124
121	▼	Kerkrade	45.442	L	15,8%	58,5%	-0,5%	2,9%	112,2%	7	13	30	15	10	1	6	13	30	15	3	1		119
122	▼	Vlissingen	44.358	Z	-30,0%	68,0%	6,0%	2,0%	112,0%	7	13	30	15	10	1	7	13	30	15	10	1		113
123	▼	Noordenveld	31.214	D	19,0%	51,0%	2,0%	-1,0%	92,0%	7	13	30	15	3	5	8	27	30	15	3	3		90
124	▲	Hellevoetsluis	40.312	ZH	18,0%	60,8%	17,5%	-1,1%	78,9%	7	13	30	15	3	5	6	13	20	15	3	5		129
125	▼	Renkum	31.417	GE	19,2%	27,0%	0,1%	0,0%	129,1%	7	13	30	15	6	1	8	27	30	15	10	1		78
126	=	Gemert-Bakel	30.760	NB	10,2%	65,0%	25,0%	4,0%	114,0%	6	13	30	10	10	1	6	13	30	5	10	3		126
127	▼	Beuningen	26.157	GE	9,2%	63,0%	27,0%	0,8%	105,0%	6	13	30	10	10	1	6	13	30	10	10	1		120
128	▲	Hendrik-Ido-Ambacht	31.258	ZH	29,0%	90,0%	65,0%	2,0%	112,0%	6	27	20	5	10	1	4	13	10	5	10	1		140
129	▲	Heusden	45.005	NB	19,6%	75,5%	41,0%	2,5%	94,0%	6	13	30	5	10	5	5	13	20	5	10	5		132
130	▼	Het Hogeland	47.834	G	18,0%	59,0%	1,0%	-6,0%	116,0%	6	13	30	15	3	1	6	13	30	15	3	1		122
131	▼	Oude IJsselstreek	39.346	GE	17,3%	95,8%	6,5%	1,3%	99,2%	6	13	20	15	10	3	6	13	20	15	10	3		125
132	▼	Veldhoven	45.500	NB	29,0%	101,0%	63,0%	-1,0%	90,0%	6	27	20	5	3	5	6	27	20	5	6	5		121
133	▼	Eijsden-Margraten	25.900	L	18,0%	106,0%	1,0%	1,0%	125,0%	6	13	20	15	10	1	6	13	20	15	6	1		130
134	=	Hellendoorn	35.932	O	10,9%	99,6%	6,3%	2,1%	110,2%	6	13	20	15	10	1	5	13	20	15	3	1		134
135	=	Utrechtse Heuvelrug	49.946	U	6,7%	102,4%	4,3%	2,3%	130,0%	6	13	20	15	10	1	5	13	20	15	3	1		135
136	▲	Langedijk	28.335	NH	17,0%	88,0%	25,0%	-1,7%	119,0%	6	13	30	10	3	1	5	13	20	10	3	1		137
137	▼	Meppel	34.386	D	8,0%	93,0%	18,0%	-2,0%	88,0%	6	13	20	15	3	5	6	13	20	15	3	5		128
138	▼	Dongen	26.368	NB	10,8%	102,0%	21,1%	2,0%	105,0%	5	13	20	10	10	1	5	13	20	10	3	3		136
139	▼	Middelburg	48.964	Z	16,0%	91,0%	37,0%	0,0%	95,0%	5	13	20	5	6	3	4	13	20	5	3	3		138
140	▼	Bodegraven-Reeuwijk	35.278	ZH	9,1%	156,3%	7,0%	-0,9%	143,1%	4	13	10	15	3	1	4	13	10	15	3	1		139

GEMEENTEN MET < **25.000** INWONERS

Ranking 2020	Positie t.o.v. 2019	Gemeente	Inwoners	Provincie	Ratioanalyse 2020						Opbouw cijfer 2020						Opbouw cijfer 2019						Ranking 2019
					Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit		
1	▲	Brielle	17.439	ZH	87,0%	-29,0%	15,0%	0,6%	89,0%	10	40	30	15	10	5	9	40	30	10	3	5	31
2	▼	Staphorst	17.261	O	85,0%	-60,0%	4,0%	5,0%	90,0%	10	40	30	15	10	5	10	40	30	15	10	5	1
3	▲	Sint Anthonis	11.691	NB	65,3%	5,6%	-1,9%	1,1%	90,8%	10	40	30	15	10	5	10	40	30	15	10	3	7
4	=	Tubbergen	21.315	O	59,9%	0,8%	-0,8%	2,4%	89,0%	10	40	30	15	10	5	10	40	30	15	10	5	4
5	▲	Koggenland	22.940	NH	59,0%	-1,1%	3,0%	4,4%	85,4%	10	40	30	15	10	5	9	40	30	10	10	3	17
6	▲	Elburg	23.429	GE	59,0%	8,0%	4,0%	3,8%	89,0%	10	40	30	15	10	5	9	40	30	15	3	5	18
7	▼	Putten	24.365	GE	56,0%	-29,0%	-2,0%	3,6%	83,0%	10	40	30	15	10	5	10	40	30	15	10	5	5
8	▲	Valkenburg aan de Geul	16.365	L	62,6%	-13,9%	0,0%	3,8%	100,3%	10	40	30	15	10	3	10	40	30	15	10	3	9
9	▼	De Wolden	24.374	D	55,0%	13,0%	2,6%	1,0%	98,0%	10	40	30	15	10	3	10	40	30	15	10	3	8
10	▲	Rucphen	23.080	NB	53,7%	42,6%	14,4%	1,5%	98,8%	10	40	30	15	10	3	9	40	30	15	3	3	22
11	▼	Nederweert	17.171	L	52,0%	64,0%	0,0%	1,0%	102,0%	10	40	30	15	10	3	10	40	30	15	10	3	10
12	▼	Hillegom	22.197	ZH	71,7%	-2,9%	11,2%	3,8%	112,2%	10	40	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1	11
13	▼	Son en Breugel	17.552	NB	71,0%	-3,0%	-13,0%	0,0%	89,0%	10	40	30	15	6	5	10	40	30	15	10	5	2
14	▼	Baarle-Nassau	6.899	NB	69,0%	-3,0%	2,0%	0,0%	87,0%	10	40	30	15	6	5	10	40	30	15	10	5	3
15	▲	Opmeer	12.009	NH	64,0%	-30,0%	4,0%	15,0%	113,0%	10	40	30	15	10	1	9	40	30	15	3	1	26
16	▼	Blaricum	11.954	NH	60,8%	-85,3%	-13,0%	5,1%	152,6%	10	40	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1	12
17	▲	Bloemendaal	23.478	NH	52,5%	21,0%	0,1%	0,9%	187,9%	10	40	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1	93
18	▲	Borsele	22.818	Z	54,0%	5,0%	-2,0%	0,0%	101,4%	9	40	30	15	6	3	8	27	30	15	3	3	74
19	▲	Laarbeek	22.805	NB	51,0%	27,0%	32,0%	1,0%	100,0%	9	40	30	10	10	3	7	27	30	5	3	5	110
20	▼	Beesel	13.450	L	50,0%	-3,0%	3,0%	-12,0%	77,0%	9	40	30	15	3	5	9	40	30	15	3	5	16
21	=	Someren	19.428	NB	67,0%	1,0%	5,0%	-0,1%	95,0%	9	40	30	15	3	3	9	40	30	15	3	5	21
22	▼	Scherpenzeel	10.128	GE	57,0%	-19,0%	0,0%	-1,1%	101,0%	9	40	30	15	3	3	10	40	30	15	10	1	13
23	=	Eersel	19.528	NB	56,0%	-34,6%	3,2%	-1,6%	102,0%	9	40	30	15	3	3	9	40	30	15	3	3	23
24	▼	Asten	16.817	NB	52,0%	-26,0%	3,0%	-0,2%	95,0%	9	40	30	15	3	3	9	40	30	15	3	5	19
25	▼	Beek	15.875	L	50,8%	-13,8%	0,0%	-0,4%	103,1%	9	40	30	15	3	3	10	40	30	15	10	1	14
26	▼	Rozendaal	1.726	GE	79,0%	-109,0%	-3,0%	-6,8%	135,0%	9	40	30	15	3	1	9	40	30	15	3	1	25
27	▼	Doesburg	11.064	GE	67,4%	-13,6%	-0,3%	-7,9%	107,2%	9	40	30	15	3	1	10	40	30	15	10	3	6
28	=	Bunnik	15.341	U	60,8%	11,0%	-2,4%	-1,5%	138,2%	9	40	30	15	3	1	9	40	30	15	3	1	28
29	=	Steenbergen	24.310	NB	54,5%	-4,5%	-3,9%	-1,6%	115,7%	9	40	30	15	3	1	9	40	30	15	3	1	29
30	▼	Lopik	14.456	U	51,4%	16,9%	0,0%	-1,7%	126,8%	9	40	30	15	3	1	9	40	30	15	3	1	27
31	▲	Noord-Beveland	7.581	Z	48,0%	36,5%	13,7%	2,6%	92,7%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	10	10	3	67
32	▼	Maasgouw	23.947	L	46,8%	39,3%	0,4%	1,9%	90,7%	9	27	30	15	10	5	9	40	30	15	3	5	20
33	▲	Ameland	3.746	FR	40,8%	61,5%	12,0%	6,9%	82,4%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	34
34	▲	Woensdrecht	22.028	NB	32,4%	12,5%	0,5%	0,3%	93,7%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	15	3	3	79
35	▲	Terschelling	4.870	FR	31,0%	45,0%	10,0%	3,0%	94,0%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	3	41
36	▲	Bunschoten	22.019	U	28,8%	38,3%	9,7%	0,1%	81,1%	9	27	30	15	10	5	8	27	30	10	3	5	103
37	▼	Texel	13.656	NH	26,0%	55,0%	6,0%	5,0%	92,0%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	36
38	▼	Bladel	20.529	NB	25,0%	66,0%	3,0%	4,0%	93,0%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	35
39	▼	Vlieland	1.194	FR	22,0%	55,0%	0,0%	9,0%	89,0%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	32
40	▼	Bergen (L)	13.108	L	21,7%	79,0%	3,9%	3,4%	82,4%	9	27	30	15	10	5	9	27	30	15	10	5	33
41	▼	Landerd	15.817	NB	47,0%	7,9%	9,8%	4,1%	101,5%	9	27	30	15	10	3	9	40	30	15	3	3	24
42	▼	Oirschot	18.842	NB	45,3%	28,2%	-0,5%	5,4%	102,7%	9	27	30	15	10	3	9	40	30	15	3	1	30
43	▼	Zandvoort	17.168	NH	45,0%	27,0%	8,0%	1,0%	103,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	40
44	▲	Grave	12.486	NB	32,0%	61,0%	3,4%	6,0%	100,0%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	15	3	3	80
45	▲	Cranendonck	21.001	NB	31,8%	45,5%	-1,6%	8,5%	99,0%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	15	3	3	81
46	▲	Wierden	24.538	O	29,2%	18,9%	0,0%	0,6%	100,6%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	109
47	▲	Zwartewaterland	22.823	O	25,4%	89,9%	14,3%	3,2%	101,4%	9	27	30	15	10	3	8	27	20	15	10	3	104
48	▼	Druten	18.991	GE	25,0%	58,0%	8,0%	1,1%	96,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	42
49	▼	Sluis	23.166	Z	24,0%	68,0%	2,0%	5,0%	101,0%	9	27	30	15	10	3	9	27	30	15	10	3	43
50	▲	Waterland	17.312	NH	22,6%	44,4%	0,0%	0,8%	101,5%	9	27	30	15	10	3	8	27	30	15	3	3	84

GEMEENTEN MET < **25.000** INWONERS

Ranking 2020	Positie t.o.v. 2019	Gemeente	Inwoners	Provincie	Ratioanalyse 2020						Opbouw cijfer 2020						Opbouw cijfer 2019						Ranking 2019
					Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit		
51	▼	Pekela	12.176	G	43,9%	12,8%	5,9%	1,4%	106,8%	8	27	30	15	10	1	9	27	30	15	10	3	38
52	▼	Zoeterwoude	8.843	ZH	42,0%	20,5%	-3,2%	6,4%	111,4%	8	27	30	15	10	1	9	27	30	15	10	3	37
53	▲	Voerendaal	12.466	L	41,8%	57,8%	0,0%	3,3%	119,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1	91
54	▼	Mill en Sint Hubert	11.004	NB	40,0%	36,0%	2,2%	3,5%	112,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	49
55	▼	Ouder-Amstel	14.125	NH	39,0%	-17,4%	0,0%	0,9%	112,0%	8	27	30	15	10	1	10	40	30	15	10	1	15
56	▲	Uitgeest	13.632	NH	36,3%	16,7%	0,4%	5,4%	112,4%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1	95
57	▲	Westvoorne	14.900	ZH	35,9%	71,6%	1,1%	0,8%	129,5%	8	27	30	15	10	1	6	27	10	15	10	1	118
58	▼	Beemster	10.110	NH	35,1%	38,4%	0,0%	0,8%	127,1%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	48
59	▼	Schiermonnikoog	931	FR	35,0%	38,0%	2,0%	1,3%	107,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	57
60	▼	Losser	22.888	O	34,4%	47,9%	11,4%	3,0%	112,5%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	52
61	▼	Alphen-Chaam	10.373	NB	32,0%	51,0%	2,0%	1,0%	115,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	53
62	▲	Goirle	23.952	NB	31,0%	49,0%	-4,1%	1,0%	107,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	3	78
63	▲	Heiloo	24.144	NH	28,0%	50,0%	16,0%	3,0%	106,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	3	82
64	▼	Heeze-Leende	16.243	NB	27,0%	33,0%	3,0%	1,0%	111,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	58
65	▼	Heerde	18.776	GE	26,0%	50,0%	2,0%	1,0%	116,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	61
66	▲	Loon op Zand	23.504	NB	25,0%	28,0%	2,0%	6,0%	121,0%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1	102
67	▲	Baarn	24.792	U	24,7%	52,6%	0,0%	3,9%	111,1%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1	97
68	▼	Olst-Wijhe	18.361	O	23,8%	45,0%	4,8%	5,3%	107,7%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	56
69	▼	Waalre	17.544	NB	23,4%	24,5%	8,5%	3,9%	105,5%	8	27	30	15	10	1	8	27	30	15	10	1	63
70	▲	Stede Broec	21.743	NH	21,0%	35,0%	0,0%	1,0%	124,0%	8	27	30	15	10	1	6	13	30	15	3	1	120
71	▼	Bergeijk	18.754	NB	39,0%	35,0%	29,0%	3,6%	92,0%	8	27	30	10	10	5	8	27	30	10	10	3	68
72	▼	Zeewolde	22.879	FL	74,0%	-50,0%	55,0%	-2,0%	101,0%	8	40	30	5	3	3	8	40	30	5	3	3	65
73	▼	Ommen	18.295	O	28,0%	28,0%	16,0%	0,0%	101,0%	8	27	30	15	6	3	8	27	30	15	6	3	66
74	▲	Weesp	20.445	NH	22,0%	68,0%	1,0%	0,0%	102,0%	8	27	30	15	6	3	7	13	30	15	6	3	112
75	▲	West Maas en Waal	19.581	GE	21,0%	34,0%	0,0%	0,0%	101,0%	8	27	30	15	6	3	8	27	30	15	3	3	87
76	▼	Harlingen	15.807	FR	34,7%	57,5%	2,3%	-0,7%	84,0%	8	27	30	15	3	5	8	27	30	15	3	5	71
77	▼	Westerveld	19.661	D	34,2%	20,8%	-2,5%	-0,9%	92,2%	8	27	30	15	3	5	8	27	30	15	3	5	69
78	▼	Gennep	17.035	L	31,4%	36,2%	1,2%	-3,1%	94,3%	8	27	30	15	3	5	9	27	30	15	10	3	39
79	▼	Veere	21.953	Z	31,0%	48,0%	8,0%	-1,3%	90,0%	8	27	30	15	3	5	8	27	30	15	3	5	70
80	▼	Simpelveld	10.477	L	35,0%	19,0%	0,0%	0,0%	119,0%	8	27	30	15	6	1	8	27	30	15	10	1	45
81	▲	Kapelle	12.882	Z	31,0%	68,0%	6,0%	0,0%	106,0%	8	27	30	15	6	1	7	27	20	15	6	1	111
82	▼	Enkhuizen	18.637	NH	21,0%	59,0%	2,0%	0,0%	105,0%	8	27	30	15	6	1	8	27	30	15	10	1	54
83	▼	Roerdalen	20.580	L	44,1%	9,9%	-1,3%	-1,0%	103,6%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	3	3	75
84	▼	Oldebroek	23.760	GE	41,0%	16,0%	5,0%	-1,0%	104,0%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	6	3	76
85	▲	Alblasserdam	20.136	ZH	40,0%	37,0%	1,0%	-3,6%	101,0%	8	27	30	15	3	3	7	27	20	15	3	3	114
86	▼	Haaren	14.370	NB	33,7%	28,2%	28,3%	8,4%	112,2%	8	27	30	10	10	1	8	27	30	10	10	1	77
87	▼	Mook en Middelaar	7.909	L	32,0%	-16,0%	0,0%	-7,0%	104,0%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	6	1	73
88	▼	Boekel	10.959	NB	31,0%	53,0%	21,0%	5,0%	112,0%	8	27	30	10	10	1	8	27	30	15	10	1	55
89	▼	Delfzijl	24.678	G	27,0%	41,7%	3,1%	-6,6%	104,0%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	10	1	59
90	▼	Hilvarenbeek	15.698	NB	26,0%	77,0%	10,0%	-2,0%	100,0%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	3	5	72
91	▼	Heumen	16.569	GE	22,0%	32,0%	2,3%	-0,6%	103,0%	8	27	30	15	3	3	8	27	30	15	10	1	62
92	▲	Hardinxveld-Giessendam	18.413	ZH	49,0%	19,0%	14,0%	-1,0%	110,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1	101
93	▼	Drechterland	19.838	NH	46,0%	14,0%	13,0%	-1,0%	106,0%	8	27	30	15	3	1	8	40	30	10	3	1	44
94	▼	Reimerswaal	22.896	Z	43,0%	44,0%	2,7%	-1,0%	108,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1	90
95	▲	Reusel-De Mierden	13.127	NB	42,6%	37,5%	22,9%	0,0%	97,3%	8	27	30	10	6	3	7	27	30	5	6	3	108
96	▼	Neder-Betuwe	24.648	GE	42,0%	34,0%	5,0%	-1,8%	115,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1	92
97	▼	Wormerland	16.333	NH	38,0%	31,0%	0,0%	-4,0%	121,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	10	1	47
98	▼	Rhenen	20.203	U	36,0%	60,0%	0,3%	-0,2%	107,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1	94
99	▼	Meerssen	18.661	L	31,9%	1,3%	0,0%	-1,3%	137,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	10	1	50
100	▼	Wijk bij Duurstede	23.925	U	30,1%	36,9%	-1,0%	-0,2%	116,5%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	10	1	60

GEMEENTEN MET < **25.000** INWONERS

Ranking 2020	Positie t.o.v. 2019	Gemeente	Inwoners	Provincie	Ratioanalyse 2020						Opbouw cijfer 2020						Opbouw cijfer 2019						Ranking 2019
					Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	Rapportcijfer	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit	
101	▼	Wijdemeren	24.463	NH	24,0%	56,0%	3,0%	-1,0%	138,0%	8	27	30	15	3	1	8	27	30	15	3	1	96
102		Stein*	24.875	L	27,0%	98,0%	0,0%	2,3%	103,0%	8	27	20	15	10	3	9	27	30	15	10	3	40
103	▼	Renswoude	5.556	U	41,0%	100,0%	5,0%	0,8%	110,0%	7	27	20	15	10	1	8	27	30	15	10	1	46
104	▲	Urk	21.227	FL	37,0%	65,0%	47,0%	2,5%	118,0%	7	27	30	5	10	1	7	27	30	5	10	1	106
105	▼	Loppersum	9.537	G	23,0%	91,0%	7,0%	13,0%	112,0%	7	27	20	15	10	1	8	27	30	15	3	1	98
106	▼	Vaals	10.084	L	16,3%	75,5%	15,0%	0,5%	100,9%	7	13	30	15	10	3	5	13	20	10	3	3	89
107	▼	Hattem	12.228	GE	17,0%	52,0%	-2,2%	5,3%	110,0%	7	13	30	15	10	1	8	27	30	15	3	1	99
108	▲	Montfoort	13.896	U	15,1%	56,4%	5,1%	0,4%	122,4%	7	13	30	15	10	1	6	13	30	15	3	1	119
109	▲	Dantumadiel	18.943	FR	15,0%	42,0%	2,0%	9,0%	106,0%	7	13	30	15	10	1	7	13	30	15	3	5	117
110	▲	Appingedam	11.642	G	14,0%	13,4%	5,7%	4,4%	113,8%	7	13	30	15	10	1	7	13	30	15	10	1	113
111	▲	Haaksbergen	24.229	O	1,3%	72,0%	7,8%	2,6%	116,0%	7	13	30	15	10	1	6	13	30	15	3	1	122
112	▼	Midden-Delfland	19.414	ZH	36,6%	119,4%	27,1%	2,8%	130,5%	7	27	20	10	10	1	7	27	20	15	10	1	105
113	▼	Landsmeer	11.565	NH	11,0%	75,0%	3,0%	0,0%	116,0%	7	13	30	15	6	1	8	27	30	15	3	1	100
114	▼	Geertruidenberg	21.770	NB	19,6%	47,9%	-2,3%	-0,3%	103,0%	6	13	30	15	3	3	8	27	30	15	3	3	85
115	▼	Voorst	24.790	GE	19,0%	60,0%	0,5%	-3,2%	102,0%	6	13	30	15	3	3	8	27	30	15	3	3	86
116	▼	Woudenberg	13.639	U	18,3%	46,1%	25,2%	0,1%	107,9%	6	13	30	10	10	1	7	27	30	10	3	3	107
117	▲	Nuenen, Gerwen en Nederwetten	23.702	NB	28,0%	112,0%	113,0%	1,0%	112,0%	6	27	20	5	10	1	5	27	10	5	3	1	126
118	▼	Zundert	21.988	NB	18,0%	34,0%	3,0%	-2,0%	114,0%	6	13	30	15	3	1	8	27	30	15	3	3	88
119	▼	Oudewater	10.138	U	17,0%	59,0%	12,0%	-0,2%	114,0%	6	13	30	15	3	1	8	27	30	15	3	3	83
120	▲	Laren	11.398	NH	12,6%	40,5%	0,7%	-3,4%	151,9%	6	13	30	15	3	1	5	13	20	15	3	1	124
121	=	Westervoort	15.014	GE	3,0%	63,0%	0,0%	-3,4%	107,0%	6	13	30	15	3	1	6	13	30	15	3	1	121
122	▼	Lisse	22.982	ZH	18,8%	106,8%	0,0%	0,6%	113,6%	6	13	20	15	10	1	7	27	20	15	3	3	115
123	▼	Gulpen-Wittem	14.206	L	18,0%	103,0%	1,0%	1,0%	113,6%	6	13	20	15	10	1	8	27	30	15	10	1	64
124	▼	Oostzaan	9.689	NH	9,6%	105,7%	0,0%	0,1%	132,2%	6	13	20	15	10	1	6	13	20	15	10	1	123
125	▲	Brummen	20.884	GE	4,8%	103,9%	19,0%	1,6%	110,6%	6	13	20	15	10	1	4	13	10	10	3	3	127
126	▼	Eemnes	9.362	U	19,2%	123,0%	4,8%	-7,9%	131,0%	5	13	20	15	3	1	7	27	20	15	3	1	116
127	▼	Borne	23.668	O	19,0%	135,0%	103,0%	-11,0%	104,0%	3	13	10	5	3	3	5	27	10	5	6	3	125

▲ Gestegen ▼ Gedaald = Blijft gelijk

GEMIDDELDEN

Inwonersaantal	Ratioanalyse 2020					Rapportcijfer BDO 2020	Opbouw cijfer 2020					Rapportcijfer BDO 2019	Opbouw cijfer 2019				
	Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit		Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit		Solvabiliteit	Nettoschuldquote gecorrigeerd	Grondexploitatie	Structurele exploitatieruimte	Belastingcapaciteit
> 100.000	33,13%	55,42%	10,76%	2,52%	100,47%	8	27	28	14	9	3	8	25	28	14	8	3
50.000-100.000	30,20%	55,59%	10,38%	0,35%	101,95%	8	26	29	14	8	3	7	23	28	13	7	3
25.000-50.000	35,05%	41,06%	9,19%	1,48%	107,68%	8	27	29	14	8	3	8	27	29	14	6	3
< 25.000	36,93%	33,98%	6,85%	1,08%	107,00%	8	28	29	14	7	2	8	29	29	14	6	2

NB: Deze ranking is gebaseerd op de gepubliceerde jaarcijfers van alle 355 gemeenten.

Na het uitbrengen van ons vorige benchmarkrapport bleken de ratio's over 2019 van enkele gemeenten af te wijken van de gepubliceerde. In het incidentele geval dat een gemeente een ratio over 2020 niet heeft gepubliceerd, is uitgegaan van de ratio 2019. In de bovenstaande ranking gaan wij voor wat betreft de positie 'gestegen', 'gedaald' of 'gelijk gebleven' (ten opzichte van voorgaand jaar) uit van de ranking 2019 op basis van (eventueel) bijgestelde rapportcijfers als gevolg van aangepaste ratio's.

* Vanwege de overgang naar een andere inwonerscategorie is hier geen positie genoteerd.

BDO voor de publieke sector

BRANCHEGROEP OVERHEID

De adviseurs van BDO willen een bijdrage leveren aan een goed functionerende overheid en zien gemeenten als de regionale regisseur van de toekomst. Met de overheveling van taken uit het sociaal domein van het Rijk naar gemeenten toe, de energietransitie, de woningmarkt, de voorbereidingen van de implementatie van de Omgevingswet, en uiteraard de financiële uitdagingen die dit alles met zich meebrengt, zijn een doelmatige en doeltreffende bedrijfsvoering bij gemeenten belangrijker dan ooit.

Meer informatie
Branchegroep Overheid van BDO
Tel: 088-236 48 06
E-mail: publiekesector@bdo.nl
Internet: bdo.nl/lokale-overheid
@BDONederland

BRANCHEGROEP OVERHEID

drs. R.H. (Rob) Bouman RA
partner BDO Audit & Assurance
voorzitter branchegroep Overheid
Tel: 06 - 23 48 45 50
E-mail: rob.bouman@bdo.nl

drs. R.H.C.J. (Robbert) van den Hurk
partner BDO Belastingadvies
Tel: 06 - 31 67 75 31
E-mail: robbert.van.den.hurk@bdo.nl

drs. A.J.M. (Anton) Revenboer
partner BDO Advisory
Tel.: 06 - 54 96 72 93
E-mail: anton.revenboer@bdo.nl

C.M. (Marc) Steehouwer RA MSc
partner BDO Audit & Assurance
Tel: 06 - 46 10 55 43
E-mail: marc.steehouwer@bdo.nl

DE ONDERZOEKERS/ CONTACTPERSONEN

E.J. (Eelke-Jan) Jongsma RA
partner BDO Audit & Assurance
Tel: 06 - 20 25 21 62
E-mail: eelke.jan.jongsma@bdo.nl

E.R. (Esther) Kuik-van Wijk RA MSc
senior manager BDO Audit & Assurance
Tel: 06 - 13 55 81 69
E-mail: esther.kuik@bdo.nl

K.G.A. (Kasper) Kuiper MSc
adviseur publieke sector
Tel: 06 - 48 83 18 20
E-mail: kasper.kuiper@bdo.nl

drs. F.J. (Frank) van der Lee RA
partner BDO Advisory
Tel: 06 - 11 00 31 17
E-mail: frank.van.der.lee@bdo.nl

COLOFON

Tekst
BDO
Irene Schoemakers
Aernout Bouwman-Sie
Armand Landman

Concept & realisatie
Monte Media

Vormgeving
Ivo van IJzendoorn
Dimitry de Bruin

Infographics
Ivo van IJzendoorn

Fotografie
Friso Keuris

‘Naast de taken in het sociaal domein hebben gemeenten te maken met opgaven als de energietransitie, de woningmarkt en de coronacrisis. Hoe houden zij zich financieel staande?’

nieuwe perspectieven

bdo.nl/lokale-overheid

BDO is een op naam van Stichting BDO te Amsterdam geregistreerd merk.

In deze publicatie wordt **BDO** gebruikt ter aanduiding van de organisatie die onder de merknaam 'BDO' actief is op het gebied van de professionele dienstverlening (accountancy, belastingadvies en advisory).

BDO Accountants & Adviseurs is een op naam van BDO Holding B.V. te Eindhoven geregistreerde handelsnaam en wordt gebruikt ter aanduiding van een aantal met elkaar in een groep verbonden rechtspersonen, die ieder afzonderlijk onder de merknaam 'BDO' actief zijn op een bepaald terrein van de professionele dienstverlening (accountancy, belastingadvies en advisory).

BDO Holding B.V. is lid van BDO International Ltd, een rechtspersoon naar Engels recht met beperkte aansprakelijkheid, en maakt deel uit van het wereldwijde netwerk van juridisch zelfstandige organisaties die onder de naam 'BDO' optreden.

BDO is de merknaam die wordt gebruikt ter aanduiding van het BDO-netwerk en van elk van de BDO Member Firms.

01/2022 – PS2202